

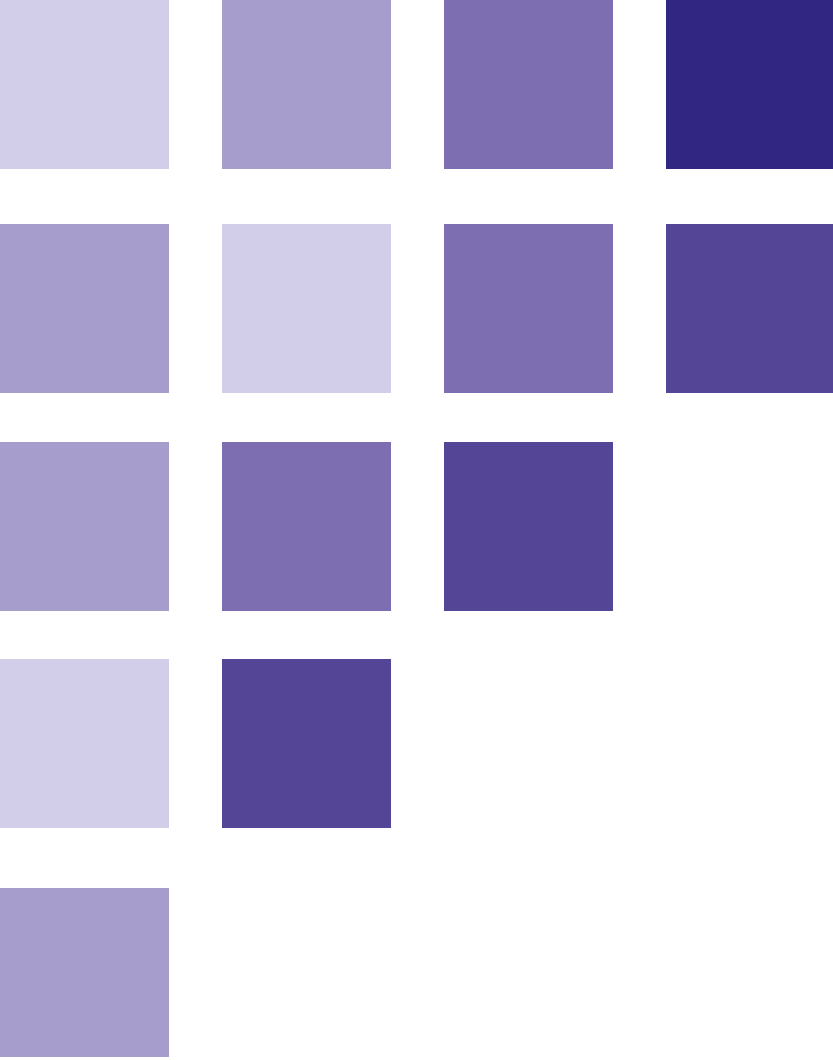

Vakauta ja arvioi – työkaluja ihmiskaupan uhrien auttamiseksi

Kirjoittanut Marjukka Nyström

Euroopan unionin
osarahoittama

Julkaisu on tuotettu osana Aktiivinen toimijuus -yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja osallisuutta edistävät palvelut -hanketta. Hanketta toteuttavat Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsingin yliopisto, Kajaanin kaupunki, Keski-Uudenmaan hyvinvointialue, Moniheli ry, Romano Missio ry, Setlementti Tampere ry sekä Vantaan ja Keravan hyvinvointialue. Hanke on Euroopan unionin osarahoittama.

Marjukka Nyström, hankevastaava, sosiaalityöntekijä
Larissa Söderling, hankeasiantuntija, psykologi

Euroopan unionin
osarahoittama

Sisällys

Esipuhe	6
Johdanto	7
1. Käsikirjan tarkoitus ja käyttö	8
2. Määritelmät	9
3. Kohtaava sosiaalityö osana palvelutarpeen arviointia	13
3.1 Vakauttava työote.....	13
3.2 Toivon vahvistaminen toipumista tukevana tekijänä	16
4. Ihmiskauppa ilmiönä	18
4.1 Psykologinen kontrolli	20
4.2 Miksi ihmiskaupan tunnistaminen on tärkeää?.....	21
4.3 Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen	22
4.4 Ihmiskauppaepäilyn puheeksiotto.....	24
5. Vieraskynä: Ihmiskauppa ilmiönä nuorten keskuudessa	28
6. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä	33
7. Ihmiskauppa traumanäkökulmasta	42
7.1 Psykkisen trauman lyhyt määritelmä.....	42
7.2 Vieraskynä: Ihmiskauppa traumaattisena kokemuksena	44
7.3 Trauman vaikutukset käytännön työssä.....	47
7.3.1 Vireystilan säätelyn vaikeus trauman seurauksena	48
7.3.2 Vireystilan säätely tapaamisten aikana.....	50
7.3.3 Dissosiaation merkit ja keinoja kohtaamiseen	51
7.4 Traumatietoinen kohtaaminen	52
7.5 Työntekijän hyvinvointi	53
8. Vieraskynä: Lasten ja nuorten kohtaamisen erityispiirteitä	57
9. Vieraskynä: Traumatisoituneen nuoren kohtaaminen	69
10. Kohtaamisen keinot	73
10.1 Luottamuksen rakentaminen	74
10.1.1 Psykkisen turvallisuuden tukeminen.....	75
10.1.2 Fyysisen turvallisuuden tukeminen	76
10.1.3 Kulttuurisensitiivinen ja antirasistinen työote	76
10.2 Psykoedukaatio ja validointi	78
10.3 Muutostyöskentely	80

11. Mielenterveyden arviointi ja jatko-ohjaus	82
11.1 Mielenterveyden arvioiminen.....	82
11.2 Itsemurhariskin arvioiminen ja puheeksiotto	83
12. Palvelutarpeen arviointi	86
12.1 Asiakkaan olemuksesta ja käytöksestä kirjaaminen	89
Liitteet	94
Käsikirjan tausta ja tavoite.....	94
Yhteenveto hyvinvointialueiden kyselykartoituksesta.....	95
Ihmiskaupan uhrien auttaminen Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella	98
Taustatiedoksi terveystaloukselle -lomake	100
Voimavarakuva.....	103
Ihmiskaupan uhrin tunnistamislomake	104
Miten ottaa ihmiskauppa puheeksi?	106
Tunnistaminen - Hälytysmerkkejä	107
Tukiympyrä palvelutarpeen arvioinnin ja asiakkaan tilanteen jäsentämisen avuksi	109
Harjoituksia läsnäoloon ja rauhoittumiseen.....	110
Katseen ja liikkeen maadoittava harjoitus.....	110
Perhostaputus.....	110
Palleahengitys	110
Kolmen aistin läsnäoloharjoitus	111
TIPP-taidot tunteiden säätelyyn.....	111
Lähteet ja lisätietoa.....	113

Esipuhe

Ihmiskaupan vastainen työ on haastavaa ja moniulotteista. Auttaminen, tunnistaminen ja tietoisuuden lisääminen ovat mitä suurimmassa määrin ihmisoikeustyötä, jolle on nykymaailmassa yhä suurempi tarve. Käsikirjan viimeisiä rivejä kirjoittaessani tunnen suurta ylpeyttä siitä, miten innokas, monipuolinen ja uskomattoman ammattitaitoinen joukko eri alojen ammattilaisia ihmiskaupan vastaisessa työssä työskentelee. Iloksenne moni heistä on jakanut osaamistaan ja osallistunut tämän kirjan tekemiseen.

Käsikirjaa tehdessäni olen saanut tutustua lukuisiin eri alojen työntekijöihin ja asiantuntijoihin. Käsikirjan vastaanotto on ollut valtavan myönteinen jo ennen julkaisua, mikä kuvastaa mielestäni osuvasti Suomessa ammattilaisten keskuudessa tällä hetkellä vallitsevaa ilmapiiriä: vahvaa tahtoa auttaa, kehittää toimintatapoja ja vahvistaa ihmiskaupan vastaista työtä.

Käsikirja onkin suurelta osin yhteistyön tulos. En voi kyllin korostaa, kuinka tärkeää on tehdä tätä työtä yhdessä ja yli ammattirajojen – yksin tekemällä työ kuihtuu. Toivonkin, että ihmiskaupan vastainen työ saa kehittyä, vahvistua ja jatkua vielä pitkään. Haluan nimeltä kiittää jokaista, joka on ollut osa käsikirjan syntyprosessia. Ilman teitä tätä käsikirjaa ei olisi. Kiitos, että olet ollut mukana tukemassa, kannustamassa, opastamassa, ohjaamassa tai kommentoimassa. Jokainen kohtaaminen, keskustelu ja näkökulma on jättänyt jälkensä näille sivuille.

Ensimmäisenä haluan esittää sydämellisen kiitokseni **Larissa Söderlingille**, kliinisen mielenterveyspsykologian erikoispsykologille ja kollegalleni tässä hankkeessa. Yhteistyö kanssasi on ollut saumatonta, helppoa ja osaamistani avartavaa.

Lämmin kiitos myös kaikille muille käsikirjan tekemiseen osallistuneille. Kiitos **Sari Mutka, Minna Tuovinen, Jaanika Aho, Ilona Lähde, Katariina Mikkola, Tiina Kumpulainen, Mari Kuronen-Hakkarainen, Sarianna Ahlroos, Karoliina Himanen, Kreeta Burakowski, Roosa Koistinen, Ferdinand Garoff, Mira McLennan, Katri-Leena Mustonen, Lotta Mäkipää, Johanna Mäki-Opas, Noora Halmeenlaakso, Maria Lehti, Anniina Jokinen, Julia Korkman, Noora Kannisto, Tiina Kaitaniemi, Päivi Korkeala, Nina Nummela, Mari Levander, Hanna Grundstedt** ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiantuntijat sekä Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen Kotoutumista tukevien palveluiden työntekijät.

Marjukka Nyström

hankevastaava

Helsingissä 24.3.2026

Johdanto

Ihmiskauppa on vakava ihmisoikeusloukkaus ja rikos, joka aiheuttaa pitkäkestoisia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia. Fyysiset vammat parantuvat yleensä ajan myötä, mutta psyykkiset jäljet jäävät usein näkymättömiksi ja voivat vaikuttaa elämään vielä vuosienkin kuluttua. Ihmiskauppa on pitkäkestoinen hyväksikäytön prosessi, johon liittyy vallankäyttöä, kontrollia ja väkivaltaa. Sen vaikutukset jatkuvat tyyppillisesti vielä pitkään hyväksikäytön päättymisen jälkeen.

Tämä käsikirja perustuu ymmärrykseen siitä, että ihmiskauppa on usein traumatisoiva kokemus. Psyykinen trauma ei automaattisesti tarkoita toimintakyvyn menetystä, mutta sen vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi ahdistuksena, häpeänä, luottamuspulana, arjen haasteina ja tunteiden säätelyn vaikeutena. Sosiaalityössä näiden vaikutusten tunnistaminen on välttämätöntä, jotta palvelutarve voidaan tunnistaa ja auttamistoimet kohdentaa oikea-aikaisesti ja oikein.

Käsikirjan tavoitteena on tarjota sosiaalityöntekijöille tietoa, käytännön työkaluja ja näkökulmia ihmiskaupan uhrin kohtaamiseen. Auttamistyön ytimessä on uhrin fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden varmistaminen ja luottamuksen rakentaminen johdonmukaisella, ennakoitavalla ja kunnioittavalla työotteella. Luottamus syntyy vähitellen. Se on kuitenkin yhteistyön kannalta ratkaisevaa ja voi myös tarjota asiakkaalle korjaavan kokemuksen, joka vahvistaa tunnetta maailman ennustettavuudesta ja turvallisuudesta.

Vaikka sosiaalityö ei ole mielenterveyden hoitoa, traumojen psyykkisten vaikutusten ymmärtäminen on tärkeää tuen tarpeen arvioimiseksi ja jatko-ohjauksen mahdollistamiseksi. Käsikirja tarjoaa konkreettisia keinoja ja työkaluja asiakkaan tilanteen vakauttamiseen, toimijuuden vahvistamiseen ja toipumisen tukemiseen.

Tämänkaltaisen käsikirjan tarve nousi esiin sekä käytännön työssä että hyvinvointialueiden sosiaalihuollon ammattilaisille tehdystä kartoituksessa. Kartoituksessa korostui tarve saada lisää tietoa ihmiskaupasta ja sen tunnistamisesta sekä kokemus yksin jäämisestä haastavien tilanteiden kanssa. Vakauta ja arvioi -käsikirja tarjoaa sosiaalityöntekijöille tukea ja käytännönläheisiä ohjeita työskentelyyn ihmiskaupan uhrien parissa.

1. Käsikirjan tarkoitus ja käyttö

Käsikirja on tarkoitettu sosiaalityön tueksi lisäämään tietoa ihmiskaupasta ilmiönä ja tarjoamaan näkökulmia sen tarkasteluun traumanäkökulmasta. Se keskittyy erityisesti kohtaamiseen ja siihen, miten traumaattisten kokemusten vaikutukset voidaan ottaa huomioon asiakkaan nykyisessä tilanteessa ja palvelutarpeen arvioinnissa. Käsikirja ei ole kaiken kattava opas, joka määrittelee toimintatavat kaikkiin tilanteisiin, vaan sen tavoitteena on tukea ja rikastuttaa sosiaalityötä sekä auttaa työntekijää kohtaamaan ihmisiä, jotka ovat kokeneet traumaattisia kokemuksia.

Vaikka käsikirja on suunnattu ensisijaisesti sosiaalityöhön, sen sisältö soveltuu myös hyvin muiden ammattilaisten käyttöön ja muille asiakasryhmille. Se on hyödyllinen kaikille, jotka kohtaavat työssään ihmiskaupan uhreja tai muita vakavia traumaattisia kokemuksia läpikäyneitä henkilöitä.

Käsikirjassa kuvataan ensin ihmiskauppaa ilmiönä ja edetään sitten ihmiskaupan tunnistamisen ja puheeksioton teemoihin. Tämän jälkeen käsitellään ihmiskaupan aiheuttaman trauman vaikutuksia ja lopuksi kohtaamisen keinoja. Käsikirja sisältää eri alojen ammattilaisten vieraskynäkirjoituksia, jotka laajentavat ymmärrystä ja tuovat tekstiin moniäänisyyttä. Kirjoitukset ovat kirjoittajiensa omia ja heijastavat heidän ammatillista asiantuntemustaan. Käsikirjassa yhdistyvät tutkittu tieto ja asiakastyöstä kertynyt vahva kokemus. Tekstissä on käytetty myös havainnollistavia esimerkkejä. Ne ovat keksittyjä kuvaelmia, mutta mukailevat aitoja asiakastilanteita.

Jokaisen osion loppuun on koottu lähteitä ja lisälukemista, joihin voit halutessasi perehtyä tarkemmin. Liitteet-osiossa esitellään käsikirjan syntyprosessi ja kuvataan, miten ihmiskaupan uhrien palvelut on järjestetty Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella. Liitteistä löydät myös harjoitteita ja konkreettisia menetelmiä työskentelyn tueksi.

Käsikirjan voi lukea kokonaisuudessaan tai hyödyntää valikoiden niitä osioita, jotka ovat keskeisiä oman työn kannalta. Jokainen osio on kirjoitettu niin, että se toimii itsenäisenä kokonaisuutena, minkä vuoksi tekstissä on jonkin verran toistoa. Syvimmän ymmärryksen saa lukemalla käsikirjan kokonaisuutena.

2. Määritelmät

Tässä osiossa esitellään käsikirjan keskeisimmät termit käsikirjan käytön tueksi. On hyvä huomioida, että termien määritelmät eivät aina ole yksiselitteisiä ja että ne voivat muuttua ajan saatossa.

Auttamistoimet

Sosiaaliohjaaja soveltaa ihmiskaupan uhrien kanssa työskennellessään sosiaalihuoltolakia ja vastaanottolakia. Kunnan asukkaana laillisesti tunnistettujen ihmiskaupan uhriin on oikeus sekä samoihin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kuin muillakin kuntalaisilla että vastaanottolain mukaisiin erityisiin auttamistoihin (746/2011, 38 a §). Auttamistoimet perustuvat yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin ja voivat sisältää esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta, sosiaali- ja terveystalvveluja, turvallista majoitusta, vastaanottorahaa tai toimeentulotukea sekä turvallisen paluun tukemista.

Haavoittuvuus

Haavoittuvuudella tarkoitetaan yksilön tai ryhmän lisääntyntä alttiutta joutua vahingon, hyväksikäytön tai oikeuksien loukkausten kohteeksi tilanteissa, joissa henkilön voimavarat, valinnanvapaus tai kyky suojella itseään ja käyttää oikeuksiaan ovat heikentyneet, ja hän voi tämän vuoksi tarvita erityistä tukea tai suojelua. Haavoittuvuus johtuu usein yhteiskunnan rakenteista ja ulkoisista olosuhteista, eikä se ole yksilön ominaisuus tai syy. Ihmiskaupan uhrin ovat usein jo lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa, ja ihmiskauppa itsessään lisää haavoittuvuutta entisestään. Haavoittuvuus voi ilmetä myös eri haavoittuvuustekijöiden samanaikaisena läsnäolona.

Ihmiskauppa

Ihmiskauppa on vakava rikos, josta on säädetty rikoslaisissa. Siinä rikoksentekijä asettaa uhrinsa alistaiseen asemaan ja käyttää tätä hyväkseen taloudellisen tai muun hyödyn saamiseksi. Uhria voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi seksuaalisesti tai pakottamalla tämä työskentelemään lainvastaisissa olosuhteissa. Rikoksentekijä pyrkii kontrolloimaan uhria siten, ettei tämä pysty irtautumaan tilanteesta.

Ihmiskaupan muodot

Ihmiskaupan muotoja ovat muun muassa:

- seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa eli henkilön käyttäminen hyväksi prostituutiossa tai muulla kaupallisen seksin alalla, muu seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksiorjuus
- työvoiman hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa eli pakkotyö
- pakkoavioliitto
- alaikäisiin eli alle 18-vuotiaisiin kohdistuva ihmiskauppa
- kerjäämisessä hyväksikäyttö
- rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttö
- elinkauppa.

Ihmiskaupan tunnistaminen

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa toimija havaitsee ihmiskauppaan viittaavia seikkoja ja epäilee henkilön olevan ihmiskaupan uhri. Usein puhutaan niin sanotusta esitunnistamisesta. Varsinainen lainmukainen tunnistaminen tehdään, kun henkilö otetaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Toimijoiden ei tarvitse varmistaa, onko kyse ihmiskaupasta, vaan tunnistaa hyväksikäyttöön ja väkivaltaan viittaavat piirteet ja ohjata henkilö tarvittaessa oikean avun piiriin.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on kansallinen asiantuntijaviranomainen ihmiskauppaan ja ihmiskaupan vastaiseen työhön liittyvissä asioissa. Auttamisjärjestelmän tehtävä on auttaa ihmiskaupan uhriksi joutuneita ja antaa neuvontaa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa.

Kansainväliset velvoitteet

Ihmiskaupasta säädetään kansainvälisesti. Ihmiskaupan vastaiset kansainväliset sopimukset ja EU-direktiivit ovat ohjanneet lainsäädännön nykyistä muotoa myös Suomessa. Suomessa ihmiskaupan vastaista työtä ohjaavat keskeisesti YK:n Palermon sopimuksen lisäpöytäkirja ja Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus. Lisäksi EU:n ihmiskauppa koskevilla direktiiveillä on pyritty yhdenmukaistamaan jäsenvaltioiden lainsäädäntöä.

Palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arvioinnissa arvioidaan, tarvitseeko henkilö tukea ja onko tuen tarve tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää esimerkiksi yhteenvedon asiakkaan tilanteesta ja tuen tarpeesta, ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuudesta, asiakkaan oman näkemyksen palvelutarpeesta sekä arvion omatyöntekijän tarpeesta (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36§, 37§).

Paperiton

Paperittomilla henkilöillä voidaan tarkoittaa useita eri ryhmiä, ja määritelmä vaihtelee käyttökontekstin mukaan. Yleisesti paperittomalla tarkoitetaan:

- henkilöä, joka oleskelee Suomessa pidempään ilman voimassa olevaa oleskelulupaa tai viisumia
- henkilöä, joka on saapunut Suomeen EU- ja ETA alueen tai Sveitsin ulkopuolelta ja jonka oleskelun edellytyksenä ollut yksityinen sairausvakuutus on päättynyt tai ei ole riittävä
- henkilöä, jonka oleskelulupa on umpeutunut tai jonka maahantulo tai maassa oleskelu ei ulkomaalaislain mukaan ole laillista.

Psykologinen kontrolli

Psykologinen kontrolli on keskeinen osa ihmiskauppa. Se on näkymätöntä psyykkistä väkivaltaa, jonka tarkoituksena on saattaa henkilö tekijän määräysvallan alle, riippuvaiseksi ja alistaiseen asemaan. Kontrolli rakentuu asteittain, minkä vuoksi yksittäisiä hyväksikäytön tekoja on vaikea tunnistaa. Psykologisessa kontrollissa myönteinen käytös vuorottelee usein uhkaavan,

kontrolloivan tai alistavan käytöksen kanssa. Esimerkkejä psykologisesta kontrollista ovat jokapäiväisen elämän rajoittaminen, uhrin eristäminen perheestä, ystävistä tai yhteisöstä, haukkuminen, alistaminen, kiristäminen ja uhkailu sekä läheisiin kohdistuvalla väkivallalla uhkailu.

Psyykinen trauma

Traumalla tarkoitetaan tapahtumaa tai tapahtumien sarjaa, joka uhkaa ihmisen koskemattomuutta tai olemassaolon jatkuvuutta ja ylittää yksilön sieto- ja käsittelykyvyn. Suurin osa ihmisistä kohtaa elämänsä aikana potentiaalisesti traumatisoivia kokemuksia, mutta useimmista toivutaan ilman ammattiapua. Osa kokemuksista voi kuitenkin jättää pitkäkestoisia jälkiä. Traumaattiset kokemukset voivat aiheuttaa esimerkiksi traumaperäistä stressiä, masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta. Erityisen traumatisoivina pidetään muun muassa sotaa, läheisen äkillistä kuolemaa sekä vakavaa fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa ja kidutusta.

Rikosprosessi

Rikosprosessi koostuu esitutkinnasta, syyteharkinnasta, oikeudenkäynnistä ja rangaistuksen täytäntöönpanosta. Rikosprosessin tarkoituksena on selvittää, onko tapahtunut rikos ja kuka siihen on syyllistynyt. Suomen rikoslain ihmiskauppaa koskevat säädökset tulivat voimaan 2004. Ihmiskaupan uhrilla on oikeus saada tarvittaessa sekä tukea rikosprosessissa että mahdollisimman kattavasti tietoa rikosprosessista yksilöllisen tilanteensa mukaisesti. Kaikki ihmiskaupan uhrit eivät halua edetä rikosprosessissa tai tehdä rikosilmoitusta. Uhrin oikeus saada muuta tarvitsemaansa tukea ja apua ei ole riippuvainen rikosprosessin etenemisestä.

Vastaanottolaki

Vastaanottolalla (746/2011) tarkoitetaan lakia kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta turvaa kansainvälistä suojelua hakevien, tilapäistä suojelua saavien ja ihmiskaupan uhrien toimeentulon ja huolenpidon ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen sekä EU-lainsäädännön ja kansainväliset velvoitteet huomioiden. Lakia sovelletaan näiden henkilöiden vastaanottoon ja ihmiskaupan uhrien auttamiseen.

Lähteitä ja lisätietoja:

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, www.ihmiskauppa.fi

Traumaattiset kokemukset ja traumaperäiset häiriöt - Terveyskirjasto
www.terveyskirjasto.fi/pla00031

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM). Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/adc20d80-f96f-4d83-a8ba-3ed7b8ee6b86/content>

Ihmiskaupparikosten esitutkinta uhrinäkökulmasta, HEUNI Report Series 105
www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/865010/Polamk_raportteja_146.pdf?sequence=2

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (Vastaanottolaki) 746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta | 746/2011 | Lainsäädäntö | Finlex. www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/746

Poliisi, www.poliisi.fi/ihmiskauppa

Rajat ylittävän terveydenhuollon yhteyspiste, www.eu-terveydenhoito.fi

Rikosuhripäivystys, www.riku.fi

SHL, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki | 1301/2014 | Lainsäädäntö | Finlex. www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301

3. Kohtaava sosiaalityö osana palvelutarpeen arviointia

Kohtaava sosiaalityö ei ole vain menetelmä, vaan asenne ja toimintatapa. Se läpäisee koko prosessin ja edellyttää työntekijältä herkkyyttä, rauhallisuutta ja kykyä säädellä omaa tunnetilaansa. Jokainen kohtaaminen on mahdollisuus vahvistaa luottamusta ja edistää asiakkaan toipumista.

Sosiaalityön tehtävänä on tukea yksilön toipumista hyväksikäytön kokemuksista ja vahvistaa hänen voimavarojaan. Työntekijän tulee tunnistaa traumaattisten kokemusten vaikutukset ja toimia tavalla, joka ei traumatisoi asiakasta uudelleen. Tavoitteena on, että asiakas voi vähitellen siirtyä haavoittuvasta asemasta kohti selviytymistä, rakentaa toimijuutta ja vahvistaa luottamusta sekä itseensä että ympäröivään yhteiskuntaan. Kohtaavassa sosiaalityössä korostuu vuorovaikutus, luottamus ja läsnäolo. Asiakkaan kokemus turvallisuudesta ja osallisuudesta rakentuu vähitellen toimivan ihmissuhteen kautta. Työntekijä ei ole pelkästään palvelujen järjestäjä, vaan aktiivinen toimija, joka tukee asiakkaan toipumista ja vahvistaa tämän toimijuutta.

Kohtaava sosiaalityö edellyttää erityistä herkkyyttä, rauhallisuutta ja kykyä säädellä vuorovaikutusta tilanteen mukaan. Työntekijän tehtävänä on luoda turvallinen ja ennakoitava tila, jossa asiakas voi olla läsnä omien tunteidensa kanssa. Tässä käsikirjassa esitellään konkreettisia keinoja, joiden avulla voidaan luoda turvallista tilaa ja olla läsnä. Aidon läsnäolon varmistamiseksi esimerkiksi teknologia ja kirjaaminen pidetään tapaamisen aikana taustalla. Validoinnin avulla tunnistetaan ja sanoitetaan asiakkaan tunteet ja kokemukset tavalla, joka vähentää häpeää ja vahvistaa luottamusta. Asiakas osallistuu aktiivisesti omaan prosessiinsa, eikä työntekijä tee päätöksiä hänen puolestaan, vaan etsii ratkaisuja yhdessä. Voimavarojen vahvistaminen on olennainen osa kohtaavaa sosiaalityötä. Siinä asiakkaan vahvuudet ja selviytymiskeinot nostetaan esiin ja tehdään näkyväksi, mikä tukee toimijuutta ja toipumista. Kohtaavalla sosiaalityöllä ja esimerkiksi tässä käsikirjassa tarkastellulla vakauttavalla ja traumainformoidulla työotteella on paljon yhteisiä piirteitä. Niillä on myös omat painotuksensa, jotka voivat tukea käytännön asiakastyötä. Työntekijän ei tarvitse erotella menetelmiä toisistaan, sillä työotteet limittyvät luontevasti asiakaskohtaamisissa.

3.1 Vakauttava työote

Vakauttava työote ei ole yksittäinen menetelmä, jota käytetään tietyssä tilanteessa. Vakauttava työote nähdään tässä käsikirjassa ennemminkin työskentelyn läpäisevänä työotteena, johon sisältyvät myös validointi ja psykoedukaatio. Työote edellyttää työntekijältä traumaoireilun ymmärtämistä ja työskentelyn tietoista jäsentämistä siten, että se tukee asiakkaan asettumista työskentelyyn sietoikkunassa ja lähikehityksen vyöhykkeellä. Sietoikkuna tarkoittaa sitä vireystilan aluetta, jossa ihminen pystyy toimimaan, ajattelemaan

ja säätelämään tunteitaan. Kun ihminen on sietoikkunassa, hän kykenee käsittelemään tilanteita joustavasti ja käyttämään omia voimavarojaan tarkoituksenmukaisesti. Sietoikkunan ulkopuolella ihminen siirtyy joko ylivireyteen, jossa keho menee hälytystilaan, tai alivireyteen, jossa toiminta hidastuu ja lamaantuu. Trauma ja jatkuva stressi kaventavat sietoikkunaa, kun taas vakaa vuorovaikutus ja turvaa tuottavat kokemukset auttavat laajentamaan sitä. Lähikehityksen vyöhyke tarkoittaa osaamisen aluetta, jossa ihminen pystyy oppimaan ja suoriutumaan tehtävistä toisen ihmisen tuen avulla, vaikka ei vielä kykene siihen itsenäisesti.

Trauman voi yksinkertaistaa ajatukseksi mielen jäsentymättömästä kaaoksesta. Kun sosiaalityöntekijä tekee palvelutarpeen arviota, hänellä on mielessään selkeä kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta ja tavoitteena muutostyöskentely. Asiakkaan lähtökohta tapaamiseen voi kuitenkin olla täysin erilainen: tilanne voi olla hektinen, mieli sekava ja kokemus kaaottinen, jolloin kokonaiskuvaa on mahdotonta hahmottaa. Asiakas ei välttämättä ymmärrä, mistä tapaamisessa on kyse, eikä osaa sanoittaa, millaista apua hän tarvitsee. Hän voi tietää tarvitsevänsä apua, mutta ei hahmota, millaista apua tai miten pyytää sitä.

Koska trauma vaikuttaa usein myös tunteiden säätelyyn, asiakas saattaa ihmetellä, miksi hän välillä kiihtyy voimakkaasti tai välillä taas ei saa mitään aikaiseksi. Olemusta voivat värittää häpeä omasta avuttomuudesta ja tunne epäonnistumisesta. Asiakas voi kokea, että ei opi sosiaalityöntekijän tärkeinä pitämiä ”perusasioita”. Jatkuvat epäonnistumisen kokemukset voivat lannistaa ja saada asiakkaan pakenemaan tilanteesta epämukavuuden kohtaamisen sijaan.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on saada kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta, tehdä arvio tarvittavista tukitoimista ja työskennellä kohti muutosta. Kohtaavalla ja vakauttavalla työotteella työskentelevä työntekijä pitää nämä tavoitteet mielessään, mutta kutsuu asiakkaan mukaan työskentelyyn ja auttaa tätä osallistumaan. Työntekijä rakentaa tapaamiset niin, että asiakas pysyy lähikehityksen vyöhykkeellä ja sietoikkunassa, jotta työskentely ei muodostu liian kuormittavaksi tai ahdistavaksi. Tämä edellyttää ennakoitavuutta, rauhallista etenemistä ja tilan antamista asiakkaan tunteille.

Työntekijän tehtävänä on määrittää tapaamiselle selkeät raamit ja tarkoitus. Asiakkaalle tuo turvaa ja selkeyttä se, että hän tietää etukäteen, mitä tapaamisessa käsitellään. Mielen kaaoksen keskellä ulkoiset rakenteet ovat tärkeitä, sillä ne alkavat vähitellen jäsentyä myös sisäisiksi raameiksi. Tätä voi havainnollistaa mielikuvalla sukien lajittelusta: jos edessä on iso kasa erivärisiä sukia, tehtävä voi tuntua ylivoimaiselta, mutta kun luodaan selkeä suunnitelma – esimerkiksi annetaan korit eri väreille ja päätetään, että sukia lajitellaan joka päivä puolen tunnin ajan – tilanne alkaa hahmottua. Neljäntenä päivänä voidaan arvioida, mitä on saatu aikaan ja tehdä jatkosuunnitelma. Samalla tavalla tapaamisen selkeä rakenne ja vaiheittainen eteneminen auttavat asiakasta jäsentämään tilannetta ja vähentävät kaaoksen tunnetta.

Vakauttaminen tarkoittaa myös asiakkaan tunteiden käsittelyn tukemista. Asiakas voi takertua menneisiin tapahtumiin ja niissä koettuihin vääryyksiin. Tämä on ymmärrettävää, mutta ei vie häntä eteenpäin – joskus se voi olla myös keino

välttää nykyhetken vaikeita asioita. Samalla puhuminen voi nostaa pintaan voimakkaita tunteita, jotka kiihdyttävät asiakasta, mutta hän ei välttämättä osaa itse keskeyttää valitusten tulvaa. Tällaisissa tilanteissa työntekijä voi auttaa asiakasta kuuntelemalla ja validoimalla tämän kokemuksia, mutta samalla lempeästi ohjata keskustelua nykyhetkeen.

Esimerkiksi näin: "Kun kuuntelen sun puhetta, ymmärrän hyvin, miksi nuo kokemukset tuntuvat vaikeilta. Sä oot kokenut todella epäreiluja asioita, ja ne varmasti pyöriivät mielessä paljon. Voitaisko tässä hetkessä palata niihin sun arjen kuvioihin, mitä oltiin miettimässä, ja pohtia, että miten saataisiin niihin vähän enemmän järjestystä?"

Työskentelyä voi tukea konkreettisilla harjoituksilla. Yksi keino on listata kaikki asiakasta kuormittavat asiat ja huolet ja piirtää paperille kaksi suurta ympyrää: toiseen kuuluvat "asiat, joihin en voi vaikuttaa" ja toiseen "asiat, joihin voin vaikuttaa". Työskentely keskitetään jälkimmäisen ympyrän asioihin, mikä lisää hallinnan tunnetta ja selkeyttää tilannetta.

Joskus työntekijän täytyy palauttaa asiakas melko napakastikin tähän hetkeen ja niihin asioihin, joihin hän voi vaikuttaa. Tämä voi tuntua tiukalta, mutta se auttaa asiakasta. Liiallinen märehtiminen menneessä lisää vaikeita tunteita ja hämärtää kykyä nähdä nykyhetki ja suunnata ajatuksia tulevaan. Kun työntekijä johdonmukaisesti ohjaa asiakasta palaamaan tähän hetkeen ja jäsentämään kuormittavia asioita, alkaa toimintatapa vähitellen mallintua myös asiakkaan mieleen, mikä tukee hänen kykyään säädellä mielen kuohuntaa.

Vakauttamisen tavoitteena on lisätä asiakkaan turvallisuuden tunnetta, jäsentää tilannetta ja vahvistaa voimavaroja. Asiakkaan tilannetta voi jäsentää esimerkiksi tilannekartoituksen avulla. Asiakkaan huolia ja ongelmia voidaan hahmottaa laatimalla lista työstettävistä asioista, kuten palvelujärjestelmän tuntemisesta, omatoimisesta asioiden hoitamisesta, talouden hallinnasta, epäreiluiden kokemuksista tai vanhemmuuden haasteista. Kun lista on valmis, asiakas asettaa asiat tärkeysjärjestykseen. Työskentely aloitetaan asiakkaalle tärkeimmästä asiasta. Voimavarojen vahvistaminen tuo toivoa ja lisää asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa omaan tilanteeseensa.

Erilaiset visuaaliset keinot voivat olla erittäin hyödyllisiä. Niissä voi olla luova: jos jokin asia tuntuu hankalalta, sen piirtäminen ja jäsentäminen voi auttaa asiakasta paljon. Ajanvarausten muistamisen tukena voidaan käyttää värikkäitä muistilappuja, joista asiakas muistaa esimerkiksi, että keltainen kukan kuvalla varustettu lappu tarkoittaa sosiaalihuollon tapaamista.

Vakauttamisen taulukko sosiaalityöntekijän tueksi

Vakauttava työote on keskeinen sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta, sillä se mahdollistaa työskentelyn, vahvistaa luottamusta ja tukee asiakkaan voimien huomioimista. Taulukossa 1 esitellään vakauttamisen keskeiset osa-alueet, työntekijän käytännön toimet ja niihin liittyvät tavoitteet.

Taulukko 1: Vakauttaminen käytännössä

Vakauttamisen osa-alue	Käytännön toimet	Sosiaalityöntekijän tavoite
Tilannearvio	Arvioi asiakkaan turvallisuustilanne, psyykinen tila, mahdollinen kontrolli tai uhka, toimintakyky ja akuutit tarpeet	Tunnistaa uhrin akuutti tilanne, riski ja erityistarpeet palveluiden suunnittelua varten
Turvan luominen	Varmista fyysinen ja psyykinen turvallisuus, selkeä ja rauhallinen vuorovaikutus, tilan ja ajan antaminen; ei painostamista	Vähentää pelkoa ja lisätä luottamusta viranomaisiin ja palvelujärjestelmään
Tunteiden säätely	Tunnista ja nimeä tunteita, tue rauhoittumista, käytä maadoittavia keinoja, vältä traumaattisten kokemusten yksityiskohtia	Auttaa asiakasta säätelämään ylivoimaisia tunteita ja pysymään toimintakykyisenä arvioinnin aikana
Luottamuksen rakentaminen	Ole johdonmukainen, kunnioittava ja läpinäkyvä, selitä prosessin vaiheet, anna asiakkaalle valtaa ja valinnanmahdollisuuksia	Rakentaa yhteistyösuhde, joka mahdollistaa palvelutarpeen arvioinnin ja jatkotuen suunnittelun
Voimavarojen vahvistaminen	Tunnista asiakkaan selviytymiskeinot, tuo esiin vahvuuksia, anna toivoa ja mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseen	Vahvistaa asiakkaan toimijuutta ja toipumisen mahdollisuutta palvelujärjestelmässä
Jatkopalveluihin ohjaaminen	Tee suunnitelma, ohjaa ihmiskaupan uhrien erityispalveluihin, varmista jatkotuki ja turvallinen siirtymä	Varmistaa jatkuvuus ja palveluiden toteutuminen uhrin erityistarpeet huomioiden

3.2 Toivon vahvistaminen toipumista tukevana tekijänä

Sosiaalityöntekijä toimii muutoksen mahdollistajana ja tukee asiakkaan toipumista. Hänen tehtävänä on pitää toivoa yllä myös silloin, kun asiakas ei itse näe mahdollisuuksia. On tärkeää muistaa, etteivät menneet kokemukset määritä toipumisen suuntaa. Sosiaalityössä työskennellään usein ongelmien äärellä, mutta ongelmakeskeisyyden sijaan keskeistä on huomioida myös asiakkaan voimavarat, vahvuudet ja muu jo olemassa oleva hyvä.

Asiakas ei välttämättä tunnista hyvää itsessään tai huomaa omia voimavarojaan, ja toisinaan tämä voi olla haastavaa myös työntekijälle. Hyvän huomaaminen ja voimavarojen sanoittaminen ovat silti ensiarvoisen tärkeitä, sillä ne toimivat vastalääkkeenä häpeälle ja vahvistavat asiakkaan toimijuutta. Auttamistyön keskeinen tavoite on tukea toimijuutensa menettänyttä asiakasta kohti toimijuuden vahvistumista.

Alla olevaan sanapilveen on koottu työntekijöiden kertomia, käytännön työssä havaittuja voimavaroja, joita voit hyödyntää myös omassa työssäsi. Esimerkiksi huumorilla voi olla merkittävä rooli. Voimavarojen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen ovat konkreettisia keinoja luoda toivoa ja vahvistaa asiakkaan uskoa siihen, että muutos on mahdollinen.

Kuva 1: Voimavarojen sanapilvi

4. Ihmiskauppa ilmiönä

Ihmiskauppa on vakava ihmisoikeusloukkaus ja rikos. Tunnistettujen ihmiskaupan uhrien määrä on kasvanut vuosi vuodelta: vuonna 2025 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastojen mukaan auttamisjärjestelmän asiakkaana oli yhteensä 1634 henkilöä, kun vuonna 2020 vastaava luku oli 916. Tilastojen mukaan yleisin ihmiskaupan tyyppi on pakkotyö ja toiseksi yleisin pakkoavoliitto. Asiakkaat edustavat yli 80 eri kansalaisuutta, joista Suomen kansalaiset muodostavat kolmanneksi suurimman ryhmän. Ilmiö on kansainvälinen, monimuotoinen ja alati laajeneva, ja se koskettaa monia eri suomalaisenkin yhteiskunnan sektoreita. Koska kyse on piilorikollisuudesta, on todennäköistä, että moni ihmiskaupan uhri jää yhä tunnistamatta.

Ihmiskaupassa ei ole kyse yksittäisestä teosta, vaan pitkäkestoisesta ja monimuotoisesta hyväksikäytöstä, johon liittyy vallankäyttöä, uhkailua ja usein myös väkivaltaa. Nämä kokemukset voivat aiheuttaa uhreille vakavia traumaoireita, jotka vaikuttavat toimintakykyyn vielä pitkään hyväksikäytön päättymisen jälkeen.

Väkivallan ja hyväksikäytön näkökulmasta ihmiskauppa näyttäytyy taidokkaana manipulaationa ja alistamisena. Hyväksikäyttäjä saattaa uhrin vähitellen vaihtoehdottomaan tilaan, josta on usein vaikea päästä pois. Uhreja siepataan kadulta tai pidetään fyysisesti vangittuna vain harvoin, joten ajatus ihmiskaupasta tällaisena toimintana on syytä hylätä viimeistään nyt. Ihmiskauppa on asteittain etenevä hyväksikäytön prosessi, jossa tekijä alistaa uhrin vähitellen määräysvaltansa alaiseksi saadakseen uhrista taloudellista tai muuta hyötyä.

Uurit ovat usein jo valmiiksi jollakin tavoin haavoittuvassa asemassa. Hyväksikäyttäjä käyttää tätä hyväkseen, ja hyväksikäytön jatkuessa haavoittuvuus voi syventyä tai muuttua muotoaan. Haavoittuvuustekijöitä voivat olla esimerkiksi vaikea taloudellinen tilanne, asunnottomuus, erilaiset riippuvuudet, turvaverkkojen puute sekä oleskeluoikeuteen liittyvät ongelmat. Myös yksilöön liittyvät tekijät voivat lisätä riskiä joutua hyväksikäytön kohteeksi. Näitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, fyysinen tai psyykinen pitkäaikaissairaus, vamma tai toimintarajoite, puutteellinen kielitaito sekä aiemmat väkivalta- ja hyväksikäyttökokemukset. Näiden haavoittuvuustekijöiden hyödyntämistä kutsutaan turvattoman tilan hyväksikäytöksi. Haavoittuvuus ei ole yksilön ominaisuus tai heikkoutta, vaan seurausta olosuhteista, jotka lisäävät riskiä joutua hyväksikäytön kohteeksi.

Toisaalta hyväksikäyttäjä voi myös saattaa uhrin haavoittuvaan asemaan. Hyväksikäyttäjä voi siis joko hyödyntää yksilön haavoittuvaa asemaa tai luoda sellaisen itse. Usein houkuttimena on lupaus jostain paremmasta: paremmasta elämästä, taloudellisesta turvasta, koulutusmahdollisuuksista tai rakkaudesta ja perheestä. Ihminen erehdytetään, huijataan tai kiristetään toimimaan hyväksikäyttäjän tahdon mukaisesti. Tilanne saattaa vaikuttaa aluksi suostumukselliselta, mutta edetessään se muuntuu vähitellen kontrolliksi, eristämiseksi ja hyväksikäytöksi. Seuraavat kaksi esimerkkiä havainnollistavat hyväksikäytön kulkua.

Esimerkki 1: Nuori ihastuu vanhempaan henkilöön, heidän välilleen syntyy romanssi ja nuorempi suostuu vanhemman henkilön toiveesta seksivideon kuvaamiseen. Myöhemmin vanhempi henkilö käyttää videota kiristyskeinona, jolla pakottaa nuoren harrastamaan seksiä muiden kanssa maksua vastaan. Vanhempi henkilö saa suurimman osan maksusta itselleen. Jos nuori yrittää kieltäytyä järjestelystä, vanhempi uhkaa levittää videon nuoren tutuille ja perheenjäsenille.

Esimerkki havainnollistaa, että toiminta on alkanut suostumuksellisenä: nuori on suostunut videon kuvaamiseen vapaaehtoisesti. Tämä voi hämätä uhria ja aiheuttaa häpeää. Uhri ei välttämättä tunnista kontrolloivia piirteitä ja hyväksikäyttöä, vaan häpeä saa hänet toimimaan hyväksikäyttäjän tahdon mukaisesti.

Esimerkki 2: Tuttu henkilö värvää toisen töihin luvaten tälle hyvän työpaikan ja palkan. Värvättävä suostuu ja lähtee vapaaehtoisesti mukaan. Matkaa varten otetaan laina, jonka värvääjä lupaa hoitaa. Perillä työtä ei olekaan, velka on kuviteltua suurempi ja värvääjä uhkaa vahingoittaa värvätyn perhettä, mikäli tämä ei maksa velkaa. Velan maksamiseksi työhön suostunut pakotetaan pakkoprostituutioon. Velkasumma kuitenkin kasvaa jokaisesta "virheestä", kuten sairastumisesta, eikä henkilöllä ole todellisuudessa mahdollisuutta saada velkaansa maksettua.

Tässä esimerkissä kuvataan prosessia, jonka myötä henkilö saatetaan vaihtoehdottomaan tilanteeseen. Velkasuhde on rakennettu siten, että velkaa on käytännössä mahdotonta maksaa takaisin, ja maksamatta jättämisellä puolestaan uhataan olevan vakavia seurauksia henkilön läheisille. Ulkopuolelta saattaa näyttää siltä, että henkilö olisi vapaa lähtemään, koska ovet eivät ole lukossa. Tosiasiallisesti henkilöllä ei kuitenkaan ole realistista mahdollisuutta irtautua tilanteesta, sillä pakenemisella olisi kohtuuttomia seurauksia.

Ihmiskaupan keskeisiin piirteisiin kuuluukin psykologinen kontrolli, jonka avulla uhria hallitaan ja ohjataan toimimaan hyväksikäyttäjän tahdon mukaisesti ilman näkyvää fyysistä pakkoa. Ihmiskaupassa hyväksikäyttäjä käyttää henkistä ja fyysistä väkivaltaa alistaakseen uhrin tahtoonsa. Suostumuksella ei ole merkitystä. Hyväksikäyttö ja väkivalta ovat aina väärin, vaikka uhri olisikin niihin näennäisesti suostunut. Tämä on hyvä muistaa myös auttamisen näkökulmasta, koska alkuperäinen suostumus voi saada uhrin uskomaan, että hän on itse syyllinen tapahtumiin. Tällainen tulkinta aiheuttaa häpeää ja syyllisyyttä. Uhrin voi myös olla vaikea tunnistaa itseään ihmiskaupan uhriksi tai ymmärtää olevansa kontrollin alaisena, mikä tekee tilanteen tunnistamisesta hankalaa.

Ihmiskauppa jaotellaan yleensä eri ilmenemismuotojen mukaan:

Työperäinen hyväksikäyttö

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Pakkoavioliitto

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen

Etuuksien väärinkäyttö

Kerjäämiseen pakottaminen

Elin- ja kudoskauppa

Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet

4.1 Psykologinen kontrolli

Ihmiskaupan ytimessä on psykologinen kontrolli, joka on ulkopuolisille näkymätön, mutta äärimmäisen tehokas keino hallita uhria. Kontrolli perustuu henkiseen väkivaltaan, joka voi ilmetä uhkailuna, väkivallan uhan ylläpitämisenä sekä toiminnan ja toimijuuden rajoittamisena. Sen tarkoituksena on saattaa uhri alistaiseen ja vaihtoehdottomaan asemaan, josta ei näytä olevan ulospääsyä. Hyväksikäyttäjä käyttää monipuolisia hallinnan keinoja pitääkseen uhrin otteessaan.

Yksi keskeinen hallinnan keino on väärän tiedon antaminen. Jos uhri ei osaa suomea, tekijä voi väittää esimerkiksi tuntevansa tärkeitä viranomaisia, jotka uskovat hänen sanaansa, koska hän osaa kieltä. Samalla hän voi antaa ymmärtää, että avun hakeminen johtaisi ongelmiin. Uhria voidaan pelotella maasta karkottamisella, mikä voi tuntua uhkaavalta ja aiheuttaa häpeää. Lisäksi uhria voidaan kiristää läheisten vahingoittamisella. Usein tekijä hallitsee uhrin henkilöpapereita ja muuta henkilökohtaista omaisuutta, kuten pankkitietoja, viranomaiskontakteja ja sosiaalisen median tilejä. Samalla tekijä eristää uhrin sosiaalisista suhteista ja sitoo tämän määräysvaltaansa pelon ja kontrollin avulla. Psykologinen kontrolli voi ilmetä myös hengellisenä kontrollina ja väkivaltana, jossa hyväksikäyttäjä hyödyntää uhrin uskonnollisia tai hengellisiä uskomuksia. Uhria voidaan uhkailla esimerkiksi kadotuksella, helvetillä tai Jumalan hylkäämisellä, tai hänen tilanteensa voidaan esittää rangaistuksena tai seurauksena tottelemattomuudesta. Tällainen hengellinen manipulointi voi syventää uhrin pelkoa, syyllisyyttä ja häpeää sekä vahvistaa kokemusta siitä, ettei tilanteesta ole ulospääsyä ilman vakavia hengellisiä tai moraalisia seurauksia.

Kontrolli näkyy myös tekijän luomina sääntöinä, jotka rajoittavat uhrin elämää monin tavoin. Säännöt voivat koskea rahankäyttöä, asumista, pukeutumista, vanhemmuutta, sosiaalista kanssakäymistä ja liikkumista. Näiden rajoitusten tarkoituksena on heikentää uhrin toimintakykyä ja saada hänet riippuvaiseksi tekijästä. Eristäminen ja yksinäisyys ovat tehokkaita hallinnan keinoja, sillä ihminen tarvitsee kontaktia toisiin ihmisiin. Kun tekijä on uhrin ainoa kontakti, pienikin myönteinen huomio voi tuntua merkitykselliseltä. Tekijän käytös on usein välillä myönteistä ja välillä uhkaavaa, mikä tekee kontrollista entistä tehokkaampaa. Tällainen vuorottelu on vaikuttavampaa kuin pelkkä suora uhkailu. Tekijä voi näyttäytyä samanaikaisesti sekä uhkana että auttajana – jopa ainoana turvana tai suojana – mikä vahvistaa uhrin riippuvuutta tekijästä.

Uhrin suhde tekijään voi olla monimutkainen. Uhri voi muodostaa tekijään niin sanotun traumasiteen, jolloin tekijä näyttäytyy sekä läheisenä että vakavaa kärsimystä aiheuttavana. Uhri ei välttämättä tunnista kontrollia tai osaa irtautua siitä. Lojaalius tekijää kohtaan voi jatkua pitkään hyväksikäytön päättymisen jälkeenkin.

Psykologista kontrollia ei ole helppo havaita ulkopuolelta, mutta sen vaikutukset ovat syviä. Se rajoittaa uhrin vapautta, murentaa hänen toimintakykyään ja tekee irtaantumisesta äärimmäisen vaikeaa. Tämän vuoksi kontrollin mekanismien tunnistaminen on ratkaisevaa, jotta uhrille voidaan tarjota oikea-aikaista apua ja hyväksikäytön kierre saadaan katkaistuksi.

4.2 Miksi ihmiskaupan tunnistaminen on tärkeää?

Ihmiskaupan tunnistaminen on ammattilaisen velvollisuus ja keskeinen edellytys sekä uhrin toipumiselle että rikosoikeudellisen prosessin käynnistymiselle. Ilman tunnistamista hyväksikäytön kierre jatkuu: uhri ei saa apua eikä mahdollisuutta toipua, mutta myöskään tekijä ei joudu vastuuseen teoistaan. Tunnistaminen mahdollistaa oikea-aikaisen avun tarjoamisen ja rikosprosessin käynnistämisen.

Ihmiskaupan tunnistaminen on haastavaa, koska ilmiö tapahtuu piilossa eikä koostu yksittäisistä teoista, vaan jatkumosta, jossa kontrolli ja vallankäyttö sitovat uhrin tekijään. Jos viranomaiset tarkastelevat kokonaisuuden sijaan vain yksittäisiä rikoksia, uhri voi helposti jäädä hyväksikäytön kierteeseen. Tekijän rankaiseminen ei vielä yksin riitä, vaan uhri on ohjattava oikean tuen piiriin ja ihmiskaupan jatkumisen mahdollistava kontrolli on katkaistava. Tunnistaminen ehkäisee myös rikoskierteen syntymistä, sillä ellei tilanteeseen puututa ajoissa, uhreista voi tulla tekijöitä ja hyväksikäyttökokemukset voivat siirtyä sukupolvelta toiselle. Ajoissa puuttuminen vaikuttaa laajasti ja suojaa monia ihmisiä.

Rikosprosessiin ryhtyminen voi olla uhrille pelottavaa ja raskasta, joten hän tarvitsee tiivistä tukea selviytyäkseen siitä. Rikosprosessi ja oikeudenkäynti saattavat käynnistyä vasta pitkän ajan kuluttua hyväksikäytön päättymisestä, mikä voi nostaa esiin traumaattisia muistoja ja heikentää psyykkistä vointia. Tästä huolimatta rikosprosessi on tärkeä, sillä se tuo tekijät vastuuseen ja voi vahvistaa uhrin kokemusta siitä, että hänelle tehty vääräys tunnustetaan. Vaikka tuomiota ei tulisikaan, hyvin merkityksellistä voi olla jo se, että uhrin kertomaa ja kokemuksia kuunnellaan ja hänen tilanteensa otetaan todesta. Tunnistamisella ja rikosprosessilla on valtava merkitys myös toipumiselle: se, että joku näkee, kuulee ja uskoo uhrin tarinan, voi olla korjaava kokemus. Jo pelkkä asian sanoittaminen voi olla uhrille voimauttava kokemus: "Tämä, mitä sinulle tehtiin, on väärin. Se on väkivaltaa ja sillä on nimi: ihmiskauppa."

Ihmiskaupan ymmärtäminen ilmiönä ja sen eri muotojen tunnistaminen vaikuttavat myös siihen, miten kohtelemme rikoksiin syyllistyneitä ihmiskaupan uhreja. Jos rikoksiin pakottamista ei tunnusteta ihmiskaupaksi, uhreja saatetaan kohdella rikollisina sen sijaan, että heidät nähtäisiin tukea tarvitsevina uhreina. Uhrilla on oikeus tulla kohdatuksi uhrina, ei rikosentekijänä. Siksi viranomaisten on osattava tunnistaa värväämisen, kontrollin ja pakottamisen mekanismit. Kansainväliseen lainsäädäntöön perustuvan rankaisemattomuusperiaatteen

mukaan ihmiskaupan uhreja ei tule rangaista rikoksista, joita hyväksikäyttäjä on heidät pakottanut tekemään. Vaikka rankaisemattomuusperiaatetta ei ole vielä juurikaan sovellettu, rikoslain toimenpiteistä luopumista koskevat säännökset mahdollistavat ihmiskaupan uhrien syyttämättä ja rankaisematta jättämisen (lisää aiheesta: Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate).

Uhrien toipumista on tuettava aktiivisesti, ja heille on tarjottava vaihtoehtoisia polkuja. Rikoksiin pakotetut uhrit eivät välttämättä hahmota mitään muita mahdollisuuksia, vaan voivat kokea rikollisen toiminnan ainoaksi mahdolliseksi vaihtoehdoksi. Siksi heille on tarjottava parempia konkreettisia vaihtoehtoja esimerkiksi työllistymiseen. Tämän tueksi voidaan kartoittaa asiakkaan kyvyt, taidot, osaaminen ja motivaatio, jotta työhön tähtäävä koulutus ja polku voidaan räätälöidä yksilöllisten tarpeiden mukaan. Asiakkaalle voidaan tarjota selkeitä vaihtoehtoja olemassa olevista koulutus ja työmahdollisuuksista, joista hän voi valita itselleen sopivimman. Jos asiakkaalla on velkaa, voidaan lisäksi yhdessä laatia realistinen suunnitelma sen hallintaan ja takaisinmaksuun.

Monet ihmiskaupan uhrit pelkäävät hyväksikäyttäjään ja elävät jatkuvan väkivallan tai sen uhan alla. Hyväksikäyttäjät painostavat uhrejaan häpeällä ja syyllisyydellä, tekaistuilla veloilla ja läheisiin kohdistuvilla uhkauksilla. He eristävät uhrit sosiaalisista suhteistaan ja saattavat pelotella viranomaisilla tai maasta karkottamisella. Uhreilla voi olla jo entuudestaan huonoja kokemuksia viranomaisista. Haavoittuvan asemansa vuoksi uhrit eivät aina itse tiedosta joutuneensa ihmiskaupan uhriksi. Tunnistaminen mahdollistaa irtautumisen, ehkäisee uudelleen uhriksi joutumista ja varmistaa tarvittavan avun ja hoidon saamisen. Se voi vaikuttaa myös oleskeluoikeuteen ja rikosprosessiin. On tärkeää muistaa, että traumaattisia kokemuksia kokeneen uhrin kertomus ei välttämättä ole johdonmukainen. Ammattilaisen tehtävä on poimia siitä olennaiset tiedot ja ohjata uhri avun piiriin.

Ihmiskaupan vaikutukset ulottuvat syvälle yksilön psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Sosiaalityössä on tärkeää ymmärtää ihmiskauppa kokonaisvaltaisesti, jotta voidaan tunnistaa uhrin tilanne ja vastata hänen tarpeisiinsa tarkoituksenmukaisesti. Ihmiskaupan uhrin auttaminen ei ole vain yksittäisten palveluiden tarjoamista, vaan kokonaisvaltaista tukemista, jonka keskiössä ovat luottamuksen rakentaminen, turvallisuuden tunteen vahvistaminen ja toimijuuden palauttaminen. Rikosseuraamusjärjestelmä ei ole paras kuntouttaja ihmiskaupan uhriksi joutuneelle.

4.3 Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen

Ihmiskaupan tunnistamisessa on tärkeää muistaa, ettei uhria voi tunnistaa ulkoisten merkkien perusteella. Ajattelutavan tulee olla avoin: ihmiskaupan uhriksi voi joutua kuka tahansa ja missä tahansa kansallisuudesta riippumatta.

Ihmiskaupan tunnistaminen on usein vaikeaa, koska hyväksikäyttö tapahtuu piilossa eikä uhri itse välttämättä tiedä olevansa ihmiskaupan uhri. Ilmiöön liittyy häpeää, pelkoa ja turvattomuutta. Uhrille on myös saatettu antaa väärää tietoa, joka estää häntä kertomasta kokemuksistaan. Työntekijän on tärkeää tunnistaa

ihmiskaupan muotojen moninaisuus ja osata tulkita vihjeitä, jotka voivat paljastaa hyväksikäytön.

Ihmiskaupan uhri ei välttämättä tiedosta tilannettaan tai osaa hakeutua avun piiriin. Häpeä ja hyväksikäyttäjän pelko voivat estää avun hakemisen, samoin viranomaisiin liittyvät pelot. Hyväksikäyttäjä on saattanut pelotella uhria viranomaisilla tai antaa väärää tietoa siitä, mitä tapahtuu, jos uhri hakee apua tai kertoo kokemuksistaan. Hyväksikäyttäjä voi esimerkiksi väittää, että avun hakeminen johtaa maasta karkottamiseen tai muihin seurauksiin. Usein avun hakeminen tapahtuukin niin sanottujen toissijaisten syiden kautta, terveydenhuollossa esimerkiksi työtapaturman tai toistuvien seksitautien tai raskaudenkeskeytysten vuoksi. Koska ihmiskauppa ei näy päällepäin, uhrilla voi olla useita viranomaiskontakteja ennen kuin hänet tunnustetaan ihmiskaupan uhriksi.

Koska ihmiskaupan tunnistaminen ja puheeksiotto on vaikeaa, olemme kehittäneet keinoja niiden helpottamiseksi. Olemme koonneet listan vihjeistä, joita työntekijät voivat käyttää mahdollisen hyväksikäytön hälytysmerkkeinä. Hälytysmerkkien tarkoituksena on herättää ammattilaisen huomio. Ne eivät siis automaattisesti tarkoita ihmiskauppaa, mutta voivat viitata tarpeeseen tutkia tilannetta perusteellisemmin.

Esimerkkejä hälytysmerkeistä:

- Asiakas tulee tapaamisiin aina saattajan kanssa, joka puhuu ja hoitaa asiat asiakkaan puolesta. Perusteluna voi olla, että saattaja osaa paremmin suomea tai osaa hoitaa asioita paremmin. On kuitenkin tärkeää muistaa, että läheinen tai perheenjäsen ei voi toimia tulkkina. Sekä asiakkaan että työntekijän oikeusturvan vuoksi tapaamisissa tulee aina käyttää ammattitulkkaa.
- Asiakas kertoo epäselvästi esimerkiksi asumisjärjestelyistään tai siitä, keitä hänen luonaan asuu.
- Asiakkaan työsopimus on epäselvä tai sellaista ei ole.
- Asiakkaalla ei ole hallussaan omia henkilöasiakirjojaan, pankkitunnuksiaan tai muita keskeisiä tietoja.
- Asiakas ei osaa kertoa terveyshistoriastaan (esimerkiksi rokotuksista tai ehkäisystä).

Tunnistamisen tukena voidaan käyttää liitteenä olevaa ihmiskaupan uhrin tunnistamislomaketta. Lomaketta ei ole tarkoitus käydä läpi kysymys kerrallaan, vaan hyödyntää sitä haastattelun apuna.

Ammattilaisen ei tarvitse tietää, onko kyse nimenomaan ihmiskaupasta. Olennaista on tunnistaa hyväksikäyttöön viittaavat merkit ja varmistaa, että henkilö saa tarvitsemansa avun. Ammattilaisten avuksi on julkaistu Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM) -käsikirja. Se on uhreja kohtaaville toimijoille suunnattu käytännön työkalu uhrien tunnistamisen, palveluohjauksen

ja palveluiden ja hoidon järjestämisen parantamiseksi kansallisella tasolla. Alla olevan taulukon esimerkit mahdollisista hälytysmerkeistä pohjautuvat NRM-käsikirjaan.

Taulukko 2. Mahdollisia hyväksikäytön hälytysmerkkejä

Sosiaalihuollossa:	Terveystieteidenhuollossa:
Asiakas tulee aina saattajan kanssa	Toistuva saattajan läsnäolo tai asiakkaan puolesta asioiminen
Asiakirjat tai talous ovat jonkun muun hallinnassa	Toistuvat päivystyskäynnit tai peruutukset
Aikojen peruminen tai poisjäännit ilman ilmoitusta	Terveystietojen vähäisyys
Hermostuneisuus	Selittämättömät vammat tai arvet, toistuvat tapaturmat, hoitamattomat krooniset sairaudet, toistuvat infektiot tai seksitaudit
Tilanteesta on vaikea saada muodostettua kokonaiskuvaa	Epätoivotut raskaudet tai raskaudenseurannan puute
Sähän sopimaton pukeutuminen	Päihteidenkäyttö
Velkoihin tai rahankäyttöön liittyvät epäselvyydet	Hoitamaton olemus, väsymys, pelokkuus, huono ravitsemus
Useat lastensuojelu- tai huoli-ilmoitukset	Sähän sopimaton pukeutuminen
Toistuvat muutot paikkakunnalta tai alueelta toiselle	Vaikeus asettua hoitoon
Ristiriidat kertomuksessa	
Tietämättömyys omasta tilanteesta	

Lähde: Nuotio, 2025

4.4 Ihmiskauppaepäilyyn puheeksiotto

Kun huomaat viitteitä mahdollisesta hyväksikäytöstä, ota aina asia puheeksi asiakkaan kanssa. Joskus kyseessä voi olla vain tunne siitä, että jokin on pielessä. Silloinkin on parempi kysyä kuin jättää kysymättä. Vaikka oma tulkinta osoittautuisikin vääräksi, on aina turvallisempaa kysyä kuin vaieta. Joskus ihmiskaupan uhri voi kieltää hyväksikäytön, vaikka ammattilaisen epäily olisikin oikea. On silti tärkeää kysyä, sillä jokainen puheeksiottokerta voi herätellä asiakasta. Usein monen ihmisen on uskallettava kysyä ennen kuin asiakas uskaltaa myöntää – ehkä edes itselleen – mitä on tapahtunut.

Puheeksiotto vaatii luottamusta, sensitiivisyyttä ja rohkeutta. Asiakkaan tilanteen selvittämiseksi on tärkeää kysyä asioista suoraan, mutta kunnioittavasti. Akuutti tilanne tulee ottaa puheeksi heti. Asiakkaan turvallisuus tulee varmistaa esimerkiksi ohjaamalla asiakas poliisille, mikäli kyseessä on henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka, järjestämällä turvallinen majoitus, laatimalla turvasuunnitelma tai toimimalla muulla tilanteeseen sopivalla tavalla. Samalla on selvitettävä, kuka jatkaa työskentelyä asiakkaan kanssa, jotta palveluketju ei

katkea. Mikäli akuuttia turvauhkaa ei ole ja tapaamisia on useita, turvallisuuden rakentamiseen ja tilanteen selvittämiseen voi käyttää aikaa.

On tärkeää antaa asiakkaalle luotettavaa tietoa hänen oikeuksistaan ja saatavilla olevista palveluista. Asiakkaalla on oikeus tietää tilanteeseensa liittyvistä vaihtoehtoista, kuten ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä. Tieto voi purkaa hyväksikäyttöä ylläpitäviä valheellisia käsityksiä ja toimia keskustelun pohjana.

Valmistautuminen tapaamiseen

Valmistaudu tapaamiseen etukäteen ja mieti, miten otat asian puheeksi ja mitä sanoja käytät. Luo rauhallinen ja turvallinen tila. Varmista, ettei tapaamisessa ole ylimääräisiä henkilöitä, esimerkiksi lapsia. Tilanteen salliessa ota työpari mukaan ja varmista tulkin käyttö. Sensitiivisissä aiheissa on yleensä hyvä käyttää samaa sukupuolta olevaa tulkia. Jos yhteisö on pieni ja tunnistamisen riski suuri, voi harkita puhelintulkia, mutta muutoin läsnäolotulkki on parempi. Kerro asiakkaalle, miksi kysyt asiasta.

Keskustelun periaatteet

Tapatumista voi olla vaikea puhua, joten vältä yksityiskohtaisia kysymyksiä. Pyri vähentämään syyllisyyden ja häpeän tunteita sekä huomioimaan kulttuurisensitiivisyys. Puheeksioton tukena voi käyttää konkreettisia esimerkkejä, kuten vuokrasopimusta tai palkkakuittia: "Tämä vuokrasopimus herättää minussa huolen ja epäilyn, että sinua on saatettu käyttää hyväksi."

Asiakkaan tunnereaktio voi avata keskustelua. Anna tunteille tilaa ja kysy, heräsikö asiakkaassa jokin muisto tai asia, josta hän haluaisi kertoa lisää. Joskus työntekijällä on vain hiljainen tunne, että jokin on vialla. Luota intuitioon ja ota asia puheeksi:

"Minulla on tunne, että tässä kuviossa on jotain vialla ja minulle herää syvä huoli sinusta. Oletko turvassa?"

Miten ottaa ihmiskauppa puheeksi?

Alla on listattuna erilaisia keinoja, joilla voi ottaa epäilyn ihmiskaupasta puheeksi. Nämä ovat esimerkkejä, joista voit muokata itsellesi ja omaan suuhusi sopivan vaihtoehdon.

Yleinen lähestyminen

"Minulla/meillä on tapana kysyä kaikilta, että..."

- oletko kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa?
- kontrolloiko joku elämäsi – sitä, mitä saat tehdä tai sanoa?
- ovatko rahasi omassa käytössäsi?
- saatko liikkua vapaasti?
- pelkäätkö jotakuta läheistäsi tai muuta ihmistä?

Yksilöllinen lähestyminen

- "Sulla on tällainen ongelmatilanne. Haluaisitko kertoa siitä enemmän?"
- "Minulla on huoli sinusta, mutta en oikein osaa sanoittaa miksi. Onko jotakin, mitä minun pitäisi tietää, että voisin auttaa sinua?"
- "Vaikutat surulliselta. Haluatko puhua siitä?"
- "Kerroit minulle, että sinulla on tällainen tilanne. Mikä sinua tässä mietityttää? Mitä itse olet tilanteesta mieltä?"

Yleistyksen kautta

- "Olen huomannut, että asiakkaiden työsopimuksissa on usein..." → Näin voit avata keskustelua ilman, että asiakas kokee olevansa yksin tilanteessaan.
- "Näistä asioista voi olla hankala puhua, mutta onko sua pyydetty tekemään jotain seksuaalista, jota et olisi halunnut tehdä?" (aikuisilta kysyttäessä)

Tiedon jakaminen keskustelun pohjaksi

- Kerrotaan ilmiöistä ja lainsäädännöstä, jotta asiakas saa kokemuksen, ettei ole tilanteensa kanssa yksin.
- Yleisen tiedon jälkeen asiakasta rohkaistaan kertomaan omista kokemuksistaan.

Konkreettisten esimerkkien kautta

- Asiakkaan dokumentit (esim. työsopimus, palkkakuitti, vuokrasopimus) voivat toimia keskustelun avaajina: "Työsopimusta katsoessani huomasin, että sinulla ei ole työajanseurantaa, mikä on tyyppillistä pakkotyötilanteissa. Siksi minulle heräsi epäily, että oletkohan joutunut pakkotyön uhriksi. Voimmeko jatkaa keskustelua tästä?"

Reaktiot ja tunnetilat

- Asiakkaan tunnereaktio voi olla portti puheeksiottoon: "Tuli mieleen, että haluaisitko kertoa lisää jostain mieleesi nousseesta tapahtumasta tai asiasta?"

Tilanteen vakavuuden sanoittaminen

- "Se, mitä kerrot kokemuksistasi, kuulostaa vakavalta ja huolestuttavalta. Se voisi viitata hyväksikäyttöön ja tarkoittaa, että sinua on kohdeltu kaltoin. Kiitos, että kerroit – nyt voin auttaa sinua."
- "Kerroit puolisosi tavasta kohdella sinua, ja minulle heräsi tästä huoli. Voimmeko keskustella siitä lisää?"

Lähteitä ja lisätietoja:

Hopper, E., & Hidalgo, J. (2006). *Invisible Chains: Psychological Coercion of Human Trafficking Victims*. *Intercultural Human Rights Law Review*.

Ihmiskauppa sote-palveluissa kohdattavana ilmiönä- verkkokoulutus, Verkkokoulut - THL

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, www.ihmiskauppa.fi

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM). Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/adc20d80-f96f-4d83-a8ba-3ed7b8ee6b86/content>

Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/ab84aee9-8b1f-48ac-b714-561f1100eaea>

Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa | Heuni <https://heuni.fi/-/lapsen-kuulemisen-kasikirja#1f15655f>

ODIHR National Referral Mechanisms Handbook, 2nd Edition | OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights <https://odihr.osce.org/odihr/NRM-handbook>

Policy brief 2/2023. Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu | Heuni <https://heuni.fi/-/pakottava-kontrolli-ja-rikostutkinta#1f15655f>

Report Series №96a: Hyväksikäytöstä reiluun työelämään. Selvitys ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllisyyspalveluiden järjestämisestä Suomessa | Heuni <https://heuni.fi/-/report-series-96a#1f15655f>

Report series №106b: ""Tämä ei ole helppoa""– Tuen tehostaminen pakkoavioliiton uhreille". EASY-projektin parhaiden käytäntöjen opas | Heuni <https://heuni.fi/-/tuen-tehostaminen-pakkoavioliiton-uhreille#1f15655f>

Report series №108b: "Pitkä polku"– Työkalupakki pakkoavioliittojen uhrien tukemiseen | Heuni <https://heuni.fi/-/report-series-108b-pitka-polku-tyokalupakki-pakkoavioliittojen-uhrien-tukemiseen#1f15655f>

5. Vieraskynä: Ihmiskauppa ilmiönä nuorten keskuudessa

Tiina Kaitaniemi

lasten ja nuorten erikoispsykologi, oikeuspsykologi, Pirkanmaan hyvinvointialue

Noora Kannisto

ehkäisevän päihdetyön ja väkivaltaa ehkäisevän työn suunnittelupäällikkö, Pirkanmaan hyvinvointialue

Nuorista ihmiskaupan uhreista puhutaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa niukasti, vaikka ilmiö ei ole lainkaan poikkeuksellinen. Nuorisoikäisistä ihmiskaupan uhreista keskusteltaessa on syytä nostaa esiin erityisen haavoittuvassa asemassa olevat nuoret, kuten erityistä tukea tarvitsevat nuoret ja lastensuojelun sijaishuollon asiakasnuoret. On keskeistä mieltää, että nuoren hyvinvointia kuormittavat tekijät ovat usein myös ihmiskaupalle tai muulle väkivallalle altistavia tekijöitä.

Haavoittuvassa asemassa oleviin nuoriin kohdistuva ihmiskauppa jää usein tunnistamatta. Ihmiskaupasta voi olla kyse esimerkiksi silloin, jos aikuinen majoittaa nuoren seksuaalisia tekoja vastaan tai painostaa nuoren pakkotyöhön tai rikollisiin tekoihin. Myös nuoret voivat syyllistyä toisiin nuoriin kohdistuviin ihmiskauppa- tai paritusrikoksiin. Tämä ei aina ole tarkoituksellista, vaan taustalla voi olla myös ymmärtämättömyyttä. Kaverukset voivat esimerkiksi saada ajatuksen seksin myymisestä ja toteuttaa ideaa tavalla, joka täyttääkin rikoksen piirteet. Nuoret tarvitsevatkin tietoa rikoslaista ja yleisesti seksuaaliväkivallasta ymmärtääkseen, miten heitä itseään ja toisia saa kohdella.

Vastikkeellinen seksuaaliväkivalta

Seksuaaliväkivalta on seksuaalista toimintaa ilman tai vastoin suostumusta, väkivaltaa yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta vastaan. Seksuaalinen teko ilman suostumusta voi toteutua joko niin, ettei toinen osapuoli anna suostumustaan tai niin, ettei kyseinen henkilö ole esimerkiksi ikänsä, päihtymyksensä tai psyykkisen tilansa vuoksi kykenevä antamaan suostumustaan. Rikoslaissa raiskauksen määritelmä perustuu suostumukseen. Seksuaaliväkivaltaa tai häirintää voi olla kaikki se toiminta, jonka kohde kokee häiritsevänä. Myös sellaiset teot tai puheet, jotka eivät täytä rikoksen tunnusmerkistöä, voivat olla traumatisoivia ja aiheuttaa turvattomuutta.

Vastikkeellisena seksuaaliväkivaltana kuvattua ilmiötä ei aina tunnisteta ihmiskaupaksi, vaikka siinä ilmiselvästi on ihmiskaupalle tyypillisiä piirteitä. Vastikkeellisella seksuaaliväkivallalla tarkoitetaan nuorta houkuttelevan asian, kuten rahan, arvotavaroiden tai muun hyödykkeen tarjoamista nuorelle vastikkeena jonkinlaisesta seksuaalisesta teosta. Asiasta voidaan käyttää myös termiä alaikäisen kaupallinen seksuaalinen riisto tai hyväksikäyttö. Vastikkeellisesta seksuaaliväkivallasta voidaan puhua myös silloin, kun teko ei

sisällä fyysistä kanssakäymistä. Vastikkeellista seksuaaliväkivaltaa voi tapahtua myös internetissä tai sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi pornografista tai eroottista sisältöä välittävien verkkopalvelujen tai -alustojen kautta. Tämänkaltaisen teon uhriksi joutuessaan nuori saattaa ajatella toimivansa omaehtoisesti ja suostumuksellisesti. Suostumuksesta ei kuitenkaan voida puhua tilanteessa, jossa nuori on vailla suojaa ja turvaa ja saa seksuaaliväkivaltaa vastaan päihteitä, yöpymispaikan tai muuta tilapäistä hyödykettä. Pesäpuu ry:n Hatkassa-hankkeen selvityksessä (2023) 18 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorista oli vaihtanut seksiä tai seksuaalisia tekoja esimerkiksi päihteisiin tai yöpaikkaan ja 4 prosenttia oli myynyt seksiä. Samassa selvityksessä kävi ilmi, että sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneista eli hatkanneista nuorista 24 prosenttia oli joutunut raiskauksen uhriksi hatkoilla olonsa aikana. Korvauksen antaminen tai tarjoaminen seksuaalisesta teosta alaikäiselle on rikos, eikä näissä tilanteissa päde niin kutsuttu 16 vuoden suojaikäraja.

Erityistä tukea tarvitsevat ja vammaiset nuoret

Erityistä tukea tarvitsevien, kuten kehitysvammaisten, liikunta- ja aistirajoitteisten tai kognitioltaan alentuneiden nuorten haavoittuvuutta on omiaan lisäämään yleinen ajattelutapa, jossa tiettyjä erityisryhmiä pidetään jopa ei-seksuaalisina, eri tavoin kyvyttöminä puolustautumaan tai sosiaalisten suhteiden osalta niin suojattuina, ettei riskiä seksuaaliväkivaltaan olisi. Kehitysvammaiset, liikunta- tai aistirajoitteiset ja muut erityistä tukea tarvitsevat nuoret on syytä huomioida myös erityisen haavoittuvana ryhmänä. Vammaisen, erityistä tukea tarvitsevan nuoren fyysisen ja psyykkisen tuen ja avun tarve voi johtaa riippuvuuteen auttajasta. Tämä saattaa osaltaan altistaa nuoren vallankäytölle ja rajoittamiselle. Mikäli vammaisesta tai erityistä tukea tarvitsevasta nuoresta huolta pitävä henkilö pyrkii hyötymään nuoresta millään tavalla (tällainen voi olla myös työsuoritus tai vastaava), on tärkeää selvittää, toteutuvatko teossa ihmiskaupan tunnusmerkit.

Hoito- tai tukisuhteessa ei tulisi olla lainkaan seksuaalisuuteen liittyvää vallankäyttöä. Vallankäyttö voi ilmetä seksuaalisuuteen liittyvästä keskustelusta tai nuoren kysymyksiin vastaamisesta kieltäytymisellä, itsetyydytyksen kieltämisenä tai siitä rankaisemisena. Tämän vuoksi erityistä tukea tarvitsevan nuoren kohtaamisessa on syytä keskustella myös seksuaalisuudesta ja turvataidoista nuorelle soveltuvalla tavalla.

Vuonna 2022 julkaistun Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus: Määrällinen ja laadullinen tarkastelu -raportin mukaan riittämättömästi apua saaneiden toimintarajoitteisten ja vammaisten henkilöiden joukossa oli useammin väkivaltakokemuksia kuin niillä, jotka eivät tarvinneet apua tai saivat sitä riittävästi. Avustamiseen liittyvä fyysinen kontakti ja läheisyys lisäävät väkivallan ja hyväksikäytön riskiä. Vammainen henkilö voi olla myös taloudellisesti tai henkisesti riippuvainen väkivallan tekijästä. Riippuvaisuussuhde voi vaikeuttaa väkivallasta kertomista ja näin ollen vaikuttaa avun saamiseen.

Nuoren kohtaaminen

Työntekijä tarvitsee rohkeutta puhuakseen nuoren kanssa vaikeista, kiusallisista tai noloista aiheista, kuten seksuaalisuudesta tai seksuaaliväkivallasta. Joskus molempia auttaa, jos puhutaan suoraan siitä, että vaikka keskustelu voi tuntua vaikealta, sen käyminen on tärkeää ja siksi puhutaan vaikeistakin asioista. Tunteet tarttuvat, ja siksi ammattilaisen kyky itsereflektioon, omien ajatusten ja tunteiden tunnistamiseen ja hallintaan on olennaista. Kunnioittava, avoin, tuomitsematon ja hyväksyvä ilmapiiri syntyy ammattilaisen sisäisen suhtautumisen kautta: nuori hyväksytään sellaisena kuin hän on. Vaikka ammattilainen ei kaikkia nuoren tekoja hyväksyisikään, pyritään silti ymmärtämään miksi ja miten asiat tapahtuivat.

Nuori itse, vertaiset ja myös huolta pitävät aikuiset voivat syyllistää nuorta, jos tähän kohdistuneeseen seksuaaliväkivaltaan liittyy jollain tavoin nuoren omaa aktiivisuutta: jos nuori on esimerkiksi hatkareissulla hakenut majapaikkaa seksuaalisia tekoja vastaan tai seksuaaliväkivallan tekijän luota, seksuaaliväkivalta on tapahtunut päihteiden käytön yhteydessä tai nuori on myynyt seksuaalisia tekoja. Koettu syyllisyys ja häpeä voimistavat seksuaaliväkivallan aiheuttamaa riskiä psyykkisen terveyden heikkenemiselle, joten työskentelyssä on olennaista auttaa nuorta käsittelemään näitä tunteita. Jos nuorella on puutteellinen kyky suojella itseään, työskentely voi välillä tuntua tasapainoilulta: on suojeltava siten, ettei tahtomattaan kasvata nuoren syyllisyyden kokemuksia. Turvataidoista käytävän keskustelun ajankohta ja käytetyt sanat kannattaa suunnitella etukäteen. Nuoresta voi tuntua syyllistävältä, jos turvataidoista puhutaan esimerkiksi tilanteessa, jossa seksuaaliväkivalta tulee ilmi.

Nuoren kertoessa kokemuksistaan ammattilainen asettuu kuuntelijaksi ja kysyy vain avoimia kysymyksiä (esim. mitä sitten tapahtui, miten voit nyt). Erityisen tärkeää avointen kysymysten käyttö on nuoren kertoessa tapahtumista, joissa voi olla kyse nuoreen kohdistuvasta rikoksesta, mutta poliisi ei ole vielä selvittänyt asiaa. Tarkat tai johdattelevat kysymykset tai ammattilaisen huonosti muotoilemat kommentit voivat heikentää nuoren kertoman uskottavuutta esitutkinnassa. Näissä tilanteissa kannattaa kirjoittaa mahdollisimman tarkasti ylös sekä nuoren kertoma että omat sanat. Nuorta voi kiittää siitä, että hän on kokenut ammattilaisen niin luotettavaksi, että on kertonut asiasta. Mahdollisuuksien mukaan nuorelle kannattaa kertoa avoimesti, mitä seuraavaksi tapahtuu: voi esimerkiksi kertoa, että nuoren kertoma kuulostaa sellaiselta, että ammattilaisen täytyy olla yhteydessä poliisiin, jotta poliisi voi tarvittaessa selvittää asiaa tarkemmin. Jos ammattilainen ei ole varma, voiko nuorelle kertoa asian ilmoittamisesta poliisille, nuorelle tuodaan ilmi, että nuoren kertoma asia on tärkeä ja että ammattilaisen täytyy miettiä asiaa ja palata siihen myöhemmin. Aikuisen maailma ja erityisesti viranomaisprosessit ovat hitaita. Jos ammattilaiselle kertomisen jälkeen menee kuukausia tai pahimmillaan vuosia ennen kuin aikuiset vaikuttavat reagoivan nuoren kertomaan, voi nuorelle syntyä kokemus aikuisten välinpitämättömyydestä ja siitä, ettei nuoreen kohdistunut väkivalta ole merkityksellistä. Ammattilaisen rehellisyys tapahtumien etenemisestä ja ammattilaisen lakisääteisestä ilmoittamisvelvollisuudesta auttaa myös luottamussuhteen ylläpitämisessä.

Väkivaltakokemusten vaikutus on yksilöllistä. Joskus nuoren suhtautuminen tai reagointi tapahtuneeseen voi tuntua ammattilaisesta poikkeavalta tai erilaiselta, esimerkiksi nuori voi vaikuttaa välinpitämättömältä. Nuori voi myös suhtautua kielteisesti ammattilaisiin, olla haluton tekemään yhteistyötä ja suoraan sanottua tuntua ammattilaisesta ärsyttävältä. Näissä tilanteissa ammattilaista voi auttaa asian tarkastelu nuoren elämäkokemusten kautta. Jos nuoren lapsuudessa ei vaikka ole ollut yhtään luotettavaa aikuista, häntä on arvostettu vain hänen tuottamansa hyödyn kautta ja väkivaltakokemukset ovat olleet hänelle arkipäivää, voivat ihmiskauppaan ja seksuaaliväkivaltaan liittyneet kokemukset olla nuorelle tutun jatkumon jatketta, toistoa aikaisemmasta. Varhaislapsuudessa tapahtuneiden vakavien traumakokemusten aiheuttaman kiintymyssuhdevaurion vuoksi välinpitämättömyys voi olla nuorelle selviytymiskeino. Yksilölliset haavoittuvuustekijät ja elämäkokemukset vaikuttavat sekä väkivallan kohteeksi joutumiseen että väkivallasta syntyviin seurauksiin. Esimerkiksi viive kognitiivisessa tai sosioemotionaalisisessa kehityksessä voi tehdä nuoresta helpommin houkuteluvan ja taivuteltavan nuorelle itselleen haitallisiin tekoihin. Samalla se voi vaikeuttaa traumatisoivien elämäkokemusten käsittelyä ja esimerkiksi terapeuttisesta työskentelystä hyötymistä.

Tieto auttaa. Esimerkiksi ymmärrys stressireaktiosta ja siitä, ettei yksilö voi valita reagoiko hän uhkaavassa tilanteessa taistelemalla, pakenemalla vai lomaantumalla, voi auttaa käsittelemään tapahtunutta. Esimerkiksi lomaantuminen seksuaaliväkivallan aikana voi synnyttää syyllisyydentunteita, joten ymmärrys siitä, että kyseessä ei ole valittu toimintatapa, voi vähentää syyllisyyttä. Samoin esimerkiksi ymmärrys psykologisesta kontrollista eli siitä, kuinka kaikkien ihmisten on vaikea toimia toisten vaatimuksia ja painostusta vastaan, voi auttaa nuorta ymmärtämään itseään ja mahdollista alistumistaan toisen henkilön vaatimuksiin. Tieto siitä, miten keho ja mieli voivat reagoida traumaattisiin tapahtumiin, vähentää mahdollisten oireiden kuormittavuutta ja luo myös uskoa toipumiseen ja siihen, että oireet voivat mennä ohi tai helpottua. Nuoren uskoa tulevaisuuteen ja toipumiseen on tärkeää tukea, mutta tavalla, joka ei vähättele nuoren kokemusta tässä hetkessä.

Myönteisen minäkuvan vahvistaminen ja seksuaalikehityksen tukeminen on olennaista huomioida erityisesti kaltoinkohtelua ja seksuaaliväkivaltaa kokeneiden nuorten päivittäisessä arjessa ja tarvittaessa myös hoidollisissa kontekstissa. Lisää tietoa seksuaalikasvatuksen ja turvataitojen merkityksestä sekä tavoista niiden huomiointiin löydät tämän osion lopussa olevista kirjallisuus- ja materiaalinkeistä.

Lähteitä ja lisätietoja:

Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus: Määrällinen ja laadullinen tarkastelu

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/458992f2-11c2-4ee8-be00-2203adce41dc>

Työkalu keskusteluun lapsen tai nuoren kanssa väkivaltaepäilystä - Barnahus

<https://barnahus.fi/tyokalu-keskusteluun-lapsen-tai-nuoren-kanssa-vakivaltaepailysta/>

Hatkassa Suomessa -raportti

<https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>

Miten kohdata 12–19-vuotias nuori, jonka epäillään kokeneen seksuaaliväkivaltaa?

- Tietopaketti ammattilaiselle - Barnahus <https://barnahus.fi/seksuaalivakivalta/miten-kohdata-12-19-vuotias-nuori-jonka-epaillaan-kokeneen-seksuaalivakivaltaa-tietopaketti-ammattilaiselle/>

HEUNI Report 89 Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa 2019

http://old.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/J4q2bt28H/HEUNI_Report_89_Lapsiin_ja_nuoriin_kohdistuva_ihmiskauppa_Suomessa_2019.pdf

Nuorten Exit Ry, <https://nuortenexit.fi/ammattilaisille/seksuaalinen-kaltoinkohtelu/haavoittuvuutta-tuottavat-tekijat/>

Rikoslaki (8.7.2022/723). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20>

6. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Kirjoitettu yhteistyössä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiantuntijoiden kanssa

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttaminen ja oikeus erityiseen apuun ja suojeluun on turvattu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä (jatkossa auttamisjärjestelmä). Auttamisjärjestelmä on kansallinen viranomaisjärjestelmä, jonka lakisääteisiin tehtäviin kuuluvat kansallisena asiantuntijaviranomaisena toimiminen, ihmiskaupan uhrien tunnistaminen sekä ihmiskaupan uhrien ja heidän lapsiensa auttaminen. Toimintaa ohjaa laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Laissa säädetään myös ihmiskaupan uhreille järjestettävistä auttamistoimista ja niiden järjestämistä. Auttamisjärjestelmä toimii koko Suomen alueella ja sitä ylläpitää Maahanmuuttoviraston alainen Joutsenon vastaanottokeskus.

Ihmiskaupan uhrien tunnistamisen ja auttamisen lisäksi auttamisjärjestelmällä on tärkeä rooli muiden viranomaisten neuvonantajana ihmiskauppaan liittyvissä asioissa, ja auttamisjärjestelmää voi konsultoida niihin liittyen matalalla kynnyksellä. Auttamisjärjestelmä ylläpitää ympäri vuorokauden vuoden jokaisena päivänä toimivaa infopuhelinta, josta tarjotaan tietoa, neuvontaa ja ohjausta. Se toimii myös tarvittaessa väylänä auttamisjärjestelmän asiakkuuteen.

+358 0295 463 177

Ihmiskaupan tunnistaminen

Suomi on sitoutunut ihmiskaupan torjuntaan kansainvälisillä sopimuksilla, ja sitä sitoo velvoite tunnistaa ja auttaa ihmiskaupan uhreja. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on ratkaisevaa sekä uhrien oikeuksien ja avunsaannin toteutumisen että ilmiön yhteiskunnallisen näkyvyyden kannalta. Näkyvyys voi lisätä tietoa ihmiskaupasta ja edesauttaa ihmiskaupan torjuntaa.

Ihmiskaupan tunnistaminen auttaa uhreja irtautumaan tilanteesta ja pääsemään tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista tieto ihmiskaupan uhriksi joutumisesta auttaa ymmärtämään asiakkaan tilannetta ja toimii tärkeänä taustatietona palvelutarvetta arvioitaessa ja tuen tarpeita määriteltäessä. Ihmiskaupan uhriksi joutuneella voi olla myös tarve käsitellä kokemaansa hyväksikäyttöä, ja ammattilainen voi tukea tätä esimerkiksi validoimalla hänen kokemuksiaan.

Auttamisjärjestelmään ohjautuminen

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään voidaan ottaa asiakkaaksi Suomessa oleskeleva henkilö, jonka arvioidaan joutuneen ihmiskaupan uhriksi ja olevan sen vuoksi auttamisjärjestelmän auttamistoimien tarpeessa. Auttamisjärjestelmään voidaan ottaa asiakkaaksi myös ihmiskaupan uhrin Suomessa oleva lapsi, jos hän on avun tarpeessa. Lisäksi auttamisjärjestelmän asiakkaaksi voidaan ottaa ihmiskaupparikoksen tutkinnassa avustava henkilö, jos hän on erityisen avun tarpeessa.

Auttamisjärjestelmä ei tee etsivää työtä mahdollisen ihmiskaupan uhrin tavoittamiseksi. Julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin toimija voi tehdä hakemuksen ihmiskaupan uhriksi olettamansa henkilön ottamiseksi auttamisjärjestelmään. Myös henkilö itse voi hakeutua auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Hyvinvointialueen työntekijä voi tehdä hakemuksen yhdessä asiakkaan kanssa.

Hakemuksen tekeminen ei edellytä varmaa tietoa siitä, onko kyseessä ihmiskauppa, vaan perusteltu epäily ihmiskauppaan viittaavasta hyväksikäytöstä riittää. Hakemuksen tekemiselle tulee aina olla hakemusta koskevan henkilön suostumus. Jos auttamisjärjestelmän asiakkaaksi esitetään alaikäistä henkilöä, tarvitaan huoltajan, edustajan tai edunvalvojan suostumus. Lisäksi 15 vuotta täyttäneeltä ja rinnakkaista puhevaltaa käyttävältä tarvitaan hänen itsensä suostumus. Suostumuksen antamiseksi henkilölle tulee antaa tietoa auttamisjärjestelmästä ja auttamisjärjestelmään ottamisen merkityksestä sekä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä olevan henkilön oikeuksista ja niiden vaikutuksista. Hakemuksen tekemiseksi asiakasta itseään tulee kuulla hänen avuntarpeistaan. Esite auttamisjärjestelmästä eri kielillä sekä tietoa henkilötietojen käsittelystä auttamisjärjestelmässä on saatavilla täällä: ihmiskauppa.fi/auttamisjarjestelma/ihmiskaupan-uhrin-ohjaaminen-avun-piiriin/.

Taulukko 3: Ihmiskaupan uhrien ohjaaminen auttamisjärjestelmään

Avun piiriin ohjaaminen pähkinänkuoressa
Tee hakemus kirjallisena, ellei kyse ole kiireellisestä tilanteesta.
Täytä ihmiskauppa.fi-sivustolta löytyvä hakemuslomake.
Toimita hakemus salatulla sähköpostilla osoitteeseen ihmiskauppa.auttamisjarjestelma@migri.fi.
Pyydä tarvittaessa auttamisjärjestelmältä salattu sähköpostilinkki hakemuksen toimittamista varten.
Päätös auttamisjärjestelmään ottamisesta tehdään aina kirjallisesti.
Päätös voidaan tehdä ensin suullisesti, jos tilanne on kiireellinen.

Päätös auttamisjärjestelmän asiakkaaksi ottamisesta tehdään saatujen tietojen perusteella. Käytännössä arvio nojaa usein henkilön omaan kertomukseen. Ratkaisu tehdään aina sen tiedon varassa, joka päätöksentekohetkellä on saatavilla. Päätöksentekijät konsultoivat säännöllisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä auttamistoimien tarpeen arvioimiseksi.

Myönteinen päätös aloittaa asiakkuuden auttamisjärjestelmässä. Samalla myönteinen päätös tarkoittaa, että auttamisjärjestelmä tunnistaa henkilön ihmiskaupan uhriksi. Se on siis muille viranomaisille vahva osoitus siitä, että henkilö saattaa olla ihmiskaupan uhri, mikä otetaan huomioon soveltuvien osin kunkin viranomaisen toimivaltaan kuuluvissa asioissa ja päätöksenteossa.

Auttamisjärjestelmän tehtävät

Auttamisjärjestelmä päättää henkilön ottamisesta auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Päätös voi olla myönteinen tai kielteinen, ja siitä voi valittaa. Kun päätös on myönteinen, auttamisjärjestelmä tunnistaa samalla auttamisjärjestelmään otetun henkilön ihmiskaupan uhriksi. Auttamisjärjestelmä järjestää auttamistoimet auttamisjärjestelmässä olevalle henkilölle, jolla ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa, sekä antaa auttamistoimena ohjausta ja neuvontaa myös sellaiselle henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa. Ilman laillista oleskeluoikeutta Suomessa oleskelevalle auttamisjärjestelmä voi myöntää tilapäisen harkinta-ajan, joka laillistaa oleskelun korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi (ulkomaalaislaki 52 b ja 52 c §). Harkinta-ajan voi myöntää myös henkilölle, jolla on kotikunta, mutta ei enää laillista oleskeluoikeutta Suomessa.

Auttamisjärjestelmän tehtävänä on myös tehdä päätös asiakkuuden päättämisestä. Päätös on valituskelpoinen hallintopäätös. Vastaanottolain mukaisesti henkilö poistetaan auttamisjärjestelmästä, kun hän ei kokonaisarvion perusteella ole enää auttamistoimien tarpeessa, hän poistuu tai hänet poistetaan maasta, hän ilmoittaa haluavansa pois auttamisjärjestelmästä tai hän on kadonnut. Henkilö voidaan poistaa auttamisjärjestelmästä myös silloin, jos hän aiheuttaa vakavaa vaaraa yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle.

Auttamisjärjestelmässä toimii sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä: sosiaalilyöntekijä, sosiaaliohjaaja ja terveydenhoitaja. Auttamisjärjestelmän sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset vastaavat auttamistoimina järjestettävien sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä ja tekevät yhteistyötä vastaanottokeskusten ja hyvinvointialueiden kanssa uhrien auttamiseksi.

Auttamisjärjestelmässä työskentelee myös muita asiantuntijoita. He tekevät auttamisjärjestelmään ottamista ja auttamisjärjestelmästä poistamista koskevia hallintopäätöksiä ja antavat asiakkaille oleskelulupiin ja rikosoikeudellisiin asioihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa. Koko auttamisjärjestelmän henkilöstö tekee lisäksi sidosryhmä- ja asiantuntijatehtäviä sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Auttamisjärjestelmän sosiaalihuollon ammattilaiset laativat kotikunnattomille asiakkaille palvelutarpeen arvion ja asiakassuunnitelman, joissa määritellään tuen tarpeet, auttamistoimina järjestettävät palvelut sekä suunnitelma jatkosta. Näiden perusteella asiakkaille voidaan järjestää erilaisia sosiaalipalveluja, kuten tuettua asumista, perhetyötä, ammatillista tukihenkilötoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta. Asiakastyössä painotus on suunnitelmallisessa ja muutokseen tähtäävässä työskentelyssä, jota ohjaavat traumainformoidun työotteiden periaatteet.

Lisäksi auttamisjärjestelmän tehtävänä on toimia kansallisena asiantuntijaviranomaisena ihmiskaupaan ja ihmiskaupan vastaiseen työhön liittyvissä asioissa. Auttamisjärjestelmällä on laaja-alainen asiantuntijarooli ihmiskaupan vastaisessa työssä ja sen edistämisessä. Auttamisjärjestelmä seuraa ihmiskauppailmiön muutoksia ja kehittää osaamista valtakunnallisesti järjestämällä muun muassa koulutuksia. Lisäksi auttamisjärjestelmä antaa yleistä neuvontaa ja ohjausta ihmiskaupasta, sen havaitsemisesta ja tunnistamisesta sekä uhrien auttamisesta.

Taulukko 4. Auttamisjärjestelmän tehtävät

Tehtävä	Kuvaus
Asiakkuuspäätökset	Päätää henkilön ottamisesta auttamisjärjestelmän asiakkaaksi (myönteinen tai kielteinen päätös, valitusoikeus).
Uhrin tunnistaminen	Myönteisen päätöksen yhteydessä tunnistaa henkilö ihmiskaupan uhriksi.
Auttamistoimien järjestäminen	Järjestää palvelut kotikunnattomille asiakkaille ja tarjota ohjausta/neuvontaa myös asiakkaille, joilla on kotikunta.
Harkinta-ajan myöntäminen	Voi antaa tilapäisen oleskelun laillistavan harkinta-ajan (1–6 kk) ulkomaalaislain mukaisesti.
Asiakkuuden päättäminen	Tehdä päätös asiakkuuden päättymisestä. Päätös on valituskelpoinen hallintopäätös.
Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	Sosiaaliryöntekijät ja terveydenhuollon ammattilaiset järjestävät palvelut ja tekevät yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa.
Hallintopäätökset ja neuvonta	Muut asiantuntijat tekevät hallintopäätöksiä ja antavat ohjausta oleskelulupa- ja rikosasioissa.
Palvelutarpeen arviointi	Laatii kotikunnattomille asiakkaille palvelutarpeen arvion ja asiakassuunnitelman; järjestää sosiaalipalveluja.
Kansallinen asiantuntijarooli	Toimii asiantuntijaviranomaisena ihmiskaupan vastaisessa työssä, seuraa ilmiön muutoksia ja järjestää koulutuksia.
Neuvonta ja ohjaus	Antaa yleistä neuvontaa ihmiskaupan tunnistamisesta ja uhrien auttamisesta.

Auttamistoimet

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasta voidaan auttaa auttamistoimilla, joista säädetään vastaanottolaissa (38 a §). Auttamistoimet järjestetään vastaanottolain 38 b §:n 3 momentin mukaan ihmiskaupan uhrin yksilöllisten tarpeiden arvioinnin perusteella. Auttamistoimia järjestettäessä tulee ottaa huomioon uhrin iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet ja uhrin turvallisuus. Lisäksi vastaanottolaissa säädetään lain soveltamisesta henkilöön, jolla on haavoittuvasta asemasta johtuvia erityistarpeita (6 §).

Kun asiakkaalla on kotikuntalain tarkoittama kotikunta, toimivalta ja vastuu auttamistoimien tarpeen arvioinnista ja auttamistoimien järjestämisestä sekä järjestämisen tavasta on hyvinvointialueella. Auttamistoimet järjestetään asiakkaille yksilöllisen tuen tarpeen arvioinnin perusteella. Hyvinvointialueilla tämä tarkoittaa käytännössä palvelu- ja hoidontarpeen arviointia. Palvelutarpeen arviota laatiessa hyvinvointialueen tulee huomioida mahdolliset ihmiskaupan uhriksi joutumisesta aiheutuneet erityistarpeet. Auttamistoimien järjestämisestä vastaava taho voi järjestää toimet itse tai ostaa ne julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta (vastaanottolaki 38 b §).

Vastaanotto- palveluiden asiakkaat	Kotikunnattomat asiakkaat <ul style="list-style-type: none">• Vailla laillista oleskeluoikeutta olevat• Paperittomat• Viisumilla oleskelleet• Rekisteröimättömät EU-kansalaiset• Tilapäisellä oleskeluluvalla oleskelevat	Kotikunnalliset asiakkaat Myös Suomen kansalaiset
---	--	---

Hyvinvointialue voi hakea elinvoimakeskukselta korvausta auttamisjärjestelmässä olevalle asiakkaalle ihmiskaupan uhrin asemasta johtuvan erityistarpeen vuoksi järjestetyn palvelun tai tukitoimen kustannuksista. Korvausta voi hakea siltä ajalta, jolloin henkilö on ollut auttamisjärjestelmän asiakkaana. Henkilön ei tarvitse olla tuloton tai varaton, jotta hänelle järjestetyistä palveluista voi hakea korvausta. Korvaukset eivät rajoitu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, vaan voivat kattaa myös muista tukitoimista aiheutuneita kustannuksia. Hakemukset tehdään jälkikäteen. Tarkemmat ohjeet erityisistä palveluista, kustannusten korvaamisesta ja hakumenettelystä löytyvät Työ- ja elinkeinoministeriön hyvinvointialueille toimittamasta ohjeesta.

Auttamistoimia ovat muun muassa:

Neuvonta ja ohjaus

Auttamisjärjestelmän antamaa, ihmiskaupaan ja ihmiskaupan uhrin asemaan liittyvää osaamista ja perehtyneisyyttä edellyttävää ohjausta ja neuvontaa. Auttamistoimena järjestettävä ohjaus ja neuvonta voivat tarkoittaa esimerkiksi oleskelulupahakemukseen, oikeusavun ja avustajan saamiseen ja rikosprosessiin liittyvää käytännön neuvontaa ja auttamista. Auttamisjärjestelmän työntekijä voi antaa näihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa myös hyvinvointialueen työntekijälle.

Turvallinen majoitus

Laissa ei määritellä, mitä turvallisella majoituksella tarkoitetaan. Käytännössä turvallisen majoituksen järjestäminen voi tarkoittaa esimerkiksi tilapäistä majoitusta, tukea asunnon vuokraamiseen turvalliselta alueelta, tuetun asumisen ratkaisuja, erilaisia turvallisuusjärjestelyjä sekä turvallisuuden huomioimista majoitusta järjestettäessä.

Vastaanottoraha tai toimeentulotuki

Auttamisjärjestelmässä olevalle henkilölle voidaan myöntää taloudellista tukea vastaanottorahana tai toimeentulotukena ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansio-työllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. Auttamistoimia voidaan järjestää asiakkaille myös esimerkiksi täydentävän taloudellisen tuen keinoin.

Sosiaali- ja terveystalvet

Kunnassa asuvan auttamisjärjestelmässä olevan henkilön auttamiseen sovelletaan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä että vastaanotto- lain säädöksiä auttamistoimista ja niiden järjestämisestä. Tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluja voivat olla sosiaalihuoltolain mukaisesti sosiaaliryön ja sosiaaliohjauksen lisäksi esimerkiksi tuettu asuminen, perhetyö, sosiaalinen kuntoutus tai mielenterveys- ja päihdepalvet. Sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen lisäksi asiakkaalle voidaan järjestää auttamistoimia hänen erityisten tarpeidensa vuoksi.

Turvallinen paluu

Jos asiakas haluaa palata kotimaahansa tai muuhun maahan, johon hänellä on oleskeluoikeus, paluun turvallisuus on arvioitava huolellisesti. Ihmiskaupan uhrin kohdalla on erityisen tärkeää kartoittaa mahdolliset turvallisuusriskit ennen paluuta.

Auttamisjärjestelmä voi toteuttaa avustetun vapaaehtoisen paluun auttamis- toimena tekemällä toimeksiannon International Organization for Migrationille (IOM). Myös hyvinvointialueet voivat järjestää auttamisjärjestelmän asiakkaille avustetun vapaaehtoisen paluun yhteistyössä IOM:n kanssa. IOM huolehtii matkajärjestelyistä ja monesti myös uudelleenkotoutumista tukevasta avustuksesta kohdemaassa.

Auttamisjärjestelmän ja hyvinvointialueiden välinen yhteistyö

Auttamisjärjestelmä tekee yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa kotikunnallisten henkilöiden auttamisessa. Kotikunta voi olla olemassa jo auttamisjärjestelmään otettaessa tai muodostua asiakkuuden aikana. Auttamisjärjestelmän asiakkuus on hyvinvointialueita velvoittava, ja palvelujen koordinoinnista vastaa sosiaali- huolto (vastaanottolaki 38 b §).

Auttamisjärjestelmä ohjaa kotikunnallisen henkilön hyvinvointialueen palvelujen piiriin tekemällä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisen ilmoituksen, joka toimitetaan

pääsääntöisesti hyvinvointialueen omien ilmoituskanavien kautta. Ilmoituksessa kuvataan ihmiskauppaan liittyvät keskeiset seikat, tiedossa olevat auttamistoimien tarpeet sekä mahdollisesti jo järjestetyt palvelut. Ilmoituksella hyvinvointialuetta pyydetään yhteistyöhön uhrin auttamiseksi ja kehoitetaan aloittamaan palvelutarpeen arviointi viipymättä. Hyvinvointialueille ohjatuilla ihmiskaupan uhreilla voi olla akuutteja majoitukseen, toimeentuloon tai turvallisuuteen liittyviä palvelutarpeita. Auttamisjärjestelmän asiakkuus on määräaikainen ja sidottu palvelutarpeeseen ihmiskaupan uhrina.

Asiakkaiden ohjaaminen palvelusta toiseen suositellaan tekemään saattaen. On suositeltavaa pitää siirtopalavereja, jotta voidaan varmistaa tietojen vaihtuminen. Viranomaisten tulee myös varmistaa, että tiedot ihmiskaupan uhriksi joutumisesta siirtyvät hyvinvointialueelta toiselle, jos asiakas muuttaa. Hyvinvointialueiden tulisi tiedottaa auttamisjärjestelmää siinä vaiheessa, kun asiakkaalla ei enää ole auttamistoimien tarpeita ja asiakkuutta ollaan päättämässä. Tämä tarkoittaa käytännössä yleensä myös auttamisjärjestelmän asiakkuuden päättymistä.

Myös kotikunnallisilla henkilöillä on auttamisjärjestelmässä nimetyt omatyöntekijät. Omatyöntekijät voivat esimerkiksi antaa joko asiakkaalle itselleen tai hyvinvointialueelle ohjausta ja neuvontaa oleskelulupiin ja rikosoikeudellisiin asioihin liittyen. Lisäksi omatyöntekijänä toimiva sosiaalihuollon ammattihenkilö voi tehdä tarvittaessa yhteistyötä hyvinvointialueen ammattilaisten kanssa asiakkuuden eri vaiheissa ja osallistua esimerkiksi monialaisiin verkosto- neuvotteluihin. Auttamisjärjestelmä antaa kotikunnallisille asiakkaille tietoa omasta roolistaan, vastuunjaosta, toimivaltuuksista ja ihmiskaupan uhrin oikeuksista.

Taulukko 5: Auttamistoimet

Auttamistoimi	Mitä se tarkoittaa?
Ohjaus ja neuvonta	Oleskelulupahakemukseen, oikeusavun ja avustajan saamiseen sekä rikosprosessiin liittyvää käytännön neuvontaa ja auttamista.
Turvallinen majoitus	Tilapäisen majoituksen tai tuetun asumisen järjestämistä tai tukea asunnon vuokraamiseen turvalliselta alueelta. Voi sisältää erilaisia turvallisuusjärjestelyjä ja turvallisuuden huomioimista majoitusta järjestettäessä.
Vastaanottoraha tai toimeentulotuki	Taloudellisen tuen myöntämistä välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi.
Sosiaali- ja terveyspalvelut	Sosiaalihoitolain mukaisten palveluiden ja auttamistoimien järjestämistä. Näihin kuuluvat esimerkiksi sosiaalityö, sosiaaliohjaus, tuettu asuminen, perhetyö, sosiaalinen kuntoutus sekä mielenterveys- ja päihdepalvelut. Lisäksi voidaan järjestää erityisiä palveluja uhrin tarpeiden mukaan.
Turvallinen paluu	Avustettu vapaaehtoinen paluu kotimaahan tai muuhun maahan yhteistyössä IOM:n kanssa. Sisältää matkajärjestelyt ja usein myös avustusta uudelleenkotoutumiseen.
Yhteistyö hyvinvointialueiden kanssa	Kotikunnallisten asiakkaiden ohjaus hyvinvointialueen palveluihin, ilmoitusten tekeminen ja palvelujen koordinointi. Sisältää tiedonvaihdon, siirtopalaverit ja omatyöntekijän tuen asiakkaalle ja viranomaisille.

Mitä kertoa auttamisjärjestelmästä mahdollisille uhreille?

Mahdollisille ihmiskaupan uhreille on hyvä antaa kattavasti tietoa auttamisjärjestelmästä ennen hakemuksen tekemistä. Mahdolliselle uhrille voi kertoa auttamisjärjestelmän viranomaisroolista ja lakisääteisistä velvollisuuksista sekä auttamisjärjestelmässä asiakkaana olevan oikeuksista tunnistettuna ihmiskaupan uhrina. Auttamisjärjestelmä antaa myös neuvontaa hakemuksen laatimiseen sekä tarvittaessa ennakkokonsultaatiota auttamisjärjestelmän asiakkuuden merkityksestä.

Asiakkaalle on hyvä kertoa ymmärrettävästi, mihin auttamistoimiin hänellä voi olla oikeus. Auttamistoimien arviointi perustuu ammatilliseen arvioon, mutta on tärkeää, että asiakas tulee myös kuulluksi itseään koskevassa asiassa. Auttamisjärjestelmän asiakkaalla on oikeus auttamistoimiin oleskelustatuksesta riippumatta.

Auttamisjärjestelmä ei välitä tietoja asiakkaistaan toisille viranomaisille ilman tietojen välittämiseen liittyvää perustetta. Auttamisjärjestelmä ei myöskään edellytä asiakkaitaan tekemään hyväksikäytöstä rikosilmoitusta poliisille. Asiakas voi kuitenkin saada apua auttamisjärjestelmästä rikosilmoituksen laatimiseen, mikäli hän haluaa sellaisen tehdä.

Auttamisjärjestelmä ei voi vaikuttaa Maahanmuuttoviraston oleskelulupiin liittyviin prosesseihin tai osallistua kansainvälisen suojelun tai oleskelulupahakemusten käsittelyyn.

Auttamisjärjestelmän asiakkuus on vapaaehtoista, ja asiakas voi halutessaan päättää sen milloin tahansa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasta ei saa auttaa vastoin hänen tahtoaan, eikä hän ole velvollinen ottamaan vastaan auttamistoimina järjestettyjä palveluja.

Muistilista auttamisjärjestelmästä kertomiseen:

- Kerro asiakkaalle lyhyesti, mikä auttamisjärjestelmä on ja kuka sen asiakkaaksi voi hakea.
- Kerro asiakkaalle, millaisiin auttamistoimiin auttamisjärjestelmän asiakkaalla voi olla oikeus.
- Avusta tarvittaessa asiakasta hakemuksen tekemisessä.
- Huomioi asiakkaan turvallisuustilanne ja asian käsittelyn kiireellisyys.
- Pyydä asiakkaan suostumus hakemuksen tekemiseen ja kerro asiakkaalle tietojen käsittelystä auttamisjärjestelmässä (tarkemmat tiedot ihmiskauppa.fi-sivustolta).
- Korosta keskustelussa auttamisjärjestelmään hakeutumisen vapaaehtoisuutta ja ihmiskaupan uhriksi tunnistetun oikeuksia.
- Selitä asiakkaalle, miten hakemusprosessi etenee.
- Kerro asiakkaalle, mitä päätöksen jälkeen tapahtuu.

Esimerkkitapaus 1: pakkoavioliitto, kotikunta auttamisjärjestelmään otettaessa

21-vuotias Amina on hakeutunut turvakotiin lähisuhdeväkivallan vuoksi. Amina on tullut Suomeen perhesideperustaisen oleskeluluvan turvin vuotta aikaisemmin. Turvakodin sosiaalityöntekijä tekee Aminan suostumuksella hakemuksen auttamisjärjestelmään, ja auttamisjärjestelmän asiantuntija arvioi Aminan joutuneen pakkoavioliiton uhriksi. Avioliittoon on liittynyt väkivallan lisäksi kontrollointia: Amina ei ole esimerkiksi saanut osallistua kotoutumista edistäviin palveluihin. Aminalla on kotikunta, joten auttamisjärjestelmän asiantuntija välittää hyvinvointialueelle sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisen ilmoituksen ja pyytää aloittamaan palvelutarpeen arvioinnin viipymättä. Hyvinvointialueen tekemän palvelutarpeen arvion perusteella Aminalle järjestetään vuokra-asunto toiselta paikkakunnalta. Hyvinvointialue saattaa hänet uuden asuinalueen sosiaalihuollon palveluihin. Auttamisjärjestelmä antaa Aminalle ohjausta ja neuvontaa uuden oleskelulupahakemuksen jättämiseksi. Hyvinvointialue ohjaa Aminaa kotoutumista tukeviin palveluihin ja opastaa muun muussa viranomaisasioinnissa.

Esimerkkitapaus 2: työperäinen hyväksikäyttö, paperiton

Ahmed on saapunut Suomeen vuonna 2015. Hän on saanut turvapaikkahakemuksiinsa lukuisia kielteisiä päätöksiä ja jää lopulta paperittomaksi. Ahmed aloittaa työt autopesulassa. Hän nukkuu pesulan takatilassa ja tekee kuusitoistatuntisia työpäiviä. Hän ei saa asianmukaista korvausta tekemästään työstä eikä hänellä ole vapaapäiviä. Ahmedilla ei ole työnteko-oikeutta, mutta työnantaja on väittänyt hänelle, että hän voisi hakea työntekijän oleskelulupaa. Lopulta Ahmed päättää hakea apua ja on itse yhteydessä auttamisjärjestelmään. Auttamisjärjestelmä arvioi Ahmedin joutuneen pakkotyöhön liittyvän ihmiskaupan uhriksi. Ahmedilla ei ole kotikuntaa, joten auttamisjärjestelmä vastaa auttamistoimien järjestämisestä. Ahmedille tehdyn palvelutarpeen arvion perusteella asiakasprosessin koordinaatiosta vastaa auttamisjärjestelmän sosiaalityöntekijä. Ahmedille järjestetään asunto ja myönnetään vastaanottorahaa tulottomuuden ja varattomuuden perusteella. Lisäksi hänelle järjestetään välttämättömiä terveyspalveluja ja annetaan ohjausta ja neuvontaa rikosoikeudellisissa ja oleskelulupiin liittyvissä asioissa. Auttamisjärjestelmä antaa Ahmedille kolmen kuukauden harkinta-ajan ja avustaa häntä tekemään rikosilmoituksen hyväksikäytöstä. Poliisi aloittaa esitutkinnan ihmiskaupasta. Auttamisjärjestelmä auttaa Ahmedia hakemaan ihmiskaupan uhrin oleskelulupaa ja järjestää Ahmedin auttamistoimet siihen saakka, että hänelle myönnetään oleskelulupa. Kotikunnan saamisen jälkeen hän siirtyy hyvinvointialueen palvelujen piiriin. Tämä käynnistää yhteistyön auttamisjärjestelmän ja hyvinvointialueen välillä ja siirtää vastuun auttamistoimien ja sosiaalipalvelujen tarpeen arvioinnista hyvinvointialueelle, joka huomioi palvelutarpeen arvioinnissa mahdolliset ihmiskaupan uhrin erityistarpeet.

7. Ihmiskauppa traumanäkökulmasta

Kun työskennellään vakavaa hyväksikäyttöä ja traumaattisia kokemuksia kokeneiden ihmisten kanssa, on tärkeää ymmärtää, mitä trauma tarkoittaa ja millaisia vaikutuksia sillä on yksilön elämään. Sosiaalihuollossa ihmistä tulee tarkastella kokonaisuutena. Asiakkaan tilannetta ja palveluita arvioitaessa on olennaista ymmärtää tämän aikaisempia kokemuksia ja niiden vaikutusta nykyhetkeen. Traumaoireiden ymmärtäminen auttaa työntekijää tarkastelemaan asiakkaan käyttäytymistä ja toimintaa traumareaktioiden näkökulmasta. Tällöin työntekijän on myös helpompi reagoida oireisiin asianmukaisesti ja ymmärtävästi ja vastata asiakkaan todellisiin tarpeisiin. Trauman vaikutukset ovat hyvin moninaisia. Jos niitä ei tunnisteta, yksilö ei välttämättä saa asianmukaista apua.

7.1 Psykkisen trauman lyhyt määritelmä

Trauma määritellään kokemukseksi, joka ylittää yksilön kyvyn selviytyä tilanteesta tai käsitellä siihen liittyviä tunteita ja ajatuksia. Usein kyseessä on henkeä uhkaava tai henkeä uhkaavaksi koettu tilanne. Kaikki vaikeat kokemukset eivät kuitenkaan johda traumatisoitumiseen, minkä vuoksi puhutaan potentiaalisesti traumatisoivista tapahtumista. On kuitenkin tapahtumia, jotka jättävät useimmille pitkäkestoisia jälkiä psyykkiseen vointiin eli ovat traumatisoivia. Tällaisia ovat esimerkiksi sota, vakava fyysinen tai seksuaalinen väkivalta sekä kidutus.

Trauma voi olla yksittäinen tapahtuma tai toistuva kokemus, joka aiheuttaa voimattomuuden, turvattomuuden ja erillisyyden tunteita. Yhteistä traumaattisille kokemuksille on niiden odottamattomuus, ennakoimattomuus ja kokemus kyvyttömyydestä vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Trauma voi katkaista yhteyden omiin voimavaroihin, turvallisuuteen ja rakkauteen.

Trauma vaikuttaa myös kehon mekanismeihin. Stressinsäätely voi häiriintyä ja elimistö jäädä jatkuvaan hälytystilaan. Tällöin ihminen reagoi herkästi uhkaaviksi tulkitsemiinsa tilanteisiin, vaikka todellista vaaraa ei olisi. Myös sosiaalisten tilanteiden tulkitseminen voi hämärtyä ja aiheuttaa virhearvioita. Esimerkiksi kyky arvioida omaa turvallisuutta voi heiketä, mikä voi johtaa toistuviin vaarallisiin ja haitallisiin suhteisiin. Ystävällisyys voidaan tulkita uhaksi ja vastuunkantamiseen ohjaaminen hylkäämiseksi. Henkilö voi myös alkaa vältellä stressaavia tilanteita.

Trauma vaikuttaa yksilön kognitiivisiin, emotionaalisiin ja kehollisiin reaktioihin. Se voi muuttaa käsitystä itsestä, muista ja maailmasta. Moni traumatisoitunut kokee olevansa arvoton, vaurioitunut tai pysyvästi pilalla. Tällaiset kokemukset voivat johtaa eristäytymiseen, ihmissuhteiden välttelyyn ja arjen hallinnan haasteisiin. Myös tunnesäätely voi olla haastavaa: tunteet voivat olla joko ylivoimaisen voimakkaita tai täysin turtuneita. Ahdistus, viha ja lamaantuminen voivat vaihdella hallitsemattomasti. Häpeä ja syyllisyys voivat olla pitkäkestoisia,

estää avun hakemista ja vaikeuttaa vuorovaikutusta. Trauma voi myös johtaa välttelevään käyttäytymiseen, jossa henkilö pyrkii kaikin tavoin kiertämään tilanteita, jotka muistuttavat menneestä traumasta. Tämä voi vaikeuttaa esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden vastaanottamista.

Tyypillisiä traumaoireita ovat matala mieliala, ahdistuneisuus, painajaiset, ärtyneisyys, välttelykäyttäytyminen, keskittymis- ja muistiongelmät sekä dissosiaatio-oireet. Keho voi reagoida univaikeuksilla ja kivuilla. Nämä oireet voivat yhdistyä muihin haavoittuvuustekijöihin ja pahentaa tilannetta.

Traumaa ei voi painaa taka-alalle tai unohtaa, sillä se on kokonaisvaltainen kokemus, joka vaikuttaa yksilön psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Jokainen tarvitsee tukea voidakseen toipua hyväksikäytöstä, trauman syvyydestä riippumatta. Ihmiskauppa tulee ymmärtää traumaattisena kokemuksena, sillä se sisältää vallan väärinkäyttöä, kontrollia, eristämistä ja psyykkistä tai fyysistä väkivaltaa. Vaikka trauma olisi syvä, se ei automaattisesti tarkoita totaalista toimintakyvyn menetystä. Trauman seuraukset voivat ilmetä monin eri tavoin ja näkyä yksilöllisesti esimerkiksi ahdistuksena, turtuneisuutena, häpeänä, pelkona tai vaikeutena luottaa toisiin ihmisiin.

Ihmiskaupan aiheuttama trauma eroaa monista muista traumaista, sillä siinä ei ole kyse yksittäisestä tapahtumasta, vaan toistuvista tai jatkuvista tapahtumista. Uhri elää usein vahvan kontrollin alla, ja hyväksikäyttäjä voi olla uhrille läheinen henkilö. Tilanteeseen liittyy usein traumaside, sosiaalinen eristyneisyys ja tuen puute. Traumaside tarkoittaa selviytymismekanismeja, jossa uhri kiinnittyy haitalliseen suhteeseen. Tämä haitalliseen suhteeseen muodostuva kiintymys syntyy, kun väkivalta ja pelko vuorottelevat satunnaisen myönteisyyden tai huolenpidon kanssa. Tällainen vuorottelu sitoo uhrin suhteeseen ja vaikeuttaa irtautumista.

Trauman taustalla voi olla läheinen henkilö, joka toimii tietoisesti vahingoittavalla tavalla. Siksi ihmiskauppaan liittyvä psyykkinen trauma on usein interpersoonallista eli se syntyy suhteessa toiseen ihmiseen. Tällaisilla traumailla on moninaisia seurauksia: luottamuksen menettäminen, häpeä, syyllisyys, ristiriitaiset tunteet hyväksikäyttäjää kohtaan, epäusko, pitkäkestoinen pelko ja sosiaalisten suhteiden vaikeudet. Uhrin voi olla vaikea irrottautua kontrollista ja kokea toimijuutta elämässään. Rikosprosessit voivat lisätä kuormitusta entisestään.

Taulukko 6: Tiivistelmä traumaoireista

Oire	Esimerkki
Luottamuksen haasteet	Vaikeus luottaa viranomaisiin, muihin ihmisiin tai itseensä
Kertomuksen pirstaleisuus	Epäjohdonmukainen tai katkonainen kerronta
Muisti- ja keskittymisvaikeudet	Vaikeus muistaa arkisia asioita ja keskittyä yhteen asiaan pidemmän aikaa, haasteita uuden oppimisessa
Vastuunotto tai korostunut itsenäisyys	Avusta kieltäytyminen, vaikka on sen tarpeessa, oman pärjäämisen korostaminen, ylisuorittaminen arkisissa asioissa, kaiken hoitaminen itse, oman kokemuksen vähättely, korostunut vastuunotto muistakin ihmisistä
Tunnesäätelyn vaikeudet	Nopeat ja voimakkaat tunnereaktiot pienestäkin ärsykkeestä, ylivoimaiset tunnekuohut, tunteiden turtuminen, impulsiivisuus, nopea tunteiden vaihtelu
Häpeä ja syyllisyys	Vetäytyminen sosiaalisissa tilanteissa, itsesyytökset, tapahtumista vaikeneminen, tekijän puolustelu
Välttelykäyttäytyminen	Traumaattisista kokemuksista muistuttavien tilanteiden ja puheenaiheiden välttely
Dissosiaatio ja vireystilan vaihtelu	Poissaolevuus, vuorovaikutuksen ja muistin katkokset, levottomuus, jännittyneisyys, väsymys, lamaantuneisuus
Mieliala- ja ahdistusoireet	Matala mieliala, ahdistuneisuus, ärtyneisyys
Uni ja painajaiset	Univaikeudet, painajaiset, tarve valvoa ympäristöä, jatkuva väsymys
Kivut ja keholliset reaktiot	Kehon kiputilat, jännitys, päänsärky, vatsavaivat
Riippuvuudet	Päihteet, muut riippuvuudet
Itsetuhoisuus	Itsensä satuttaminen, itsemurha-ajatukset, itsemurhan suunnittelu tai sen yritys, itsestä huolehtimatta jättäminen, avusta kieltäytyminen, itsensä altistaminen vaarallisille tilanteille
Auttajan ilmeiden tulkinta	Neutraali ilmeen kokeminen vihamieliseksi ja ystävällisyyden kokeminen uhkaavaksi
Luottamuksen rakentumisen hitaus	Vetäytyminen, etäisyys vuorovaikutuksessa, epäröinti ja varovaisuus, rajojen testaaminen

7.2 Vieraskynä: Ihmiskauppa traumaattisena kokemuksena

Ferdinand Garoff, PsT, oikeuspsykologi, psykoterapeutti

Tuleeko ihmiskauppa nähdä traumana?

Ihmiskauppa on usein vakava ja monimuotoinen traumaattinen kokemus. Uhrin eivät useinkaan ole altistuneet vain yhdelle yksittäiselle järkyttävälle tapahtumalle, vaan he ovat tyypillisesti eläneet pitkittyneessä pelon ja kontrollin ilmapiirissä. Tällainen pitkäkestoinen altistuminen turvattomuudelle ja hyväksikäytölle voi johtaa turvallisuuden tunteen ja luottamuksen menetykseen suhteessa muihin ihmisiin.

Eriyisen haavoittavaa hyväksikäyttö on silloin, kun sen taustalla on läheisen ihmisen petos – esimerkiksi perheenjäsenen, kumppanin, ystävän tai muun luotetun henkilön toiminta. Tällaiset ovat esimerkiksi niin sanotut kurinpitomatkat ulkomaille tai tilanteet, joissa lapsi myydään pakkoavioliittoon. Tällöin lapsi tai nuori kokee tullessaan vanhempiensa pettäväksi, mikä murentaa luottamuksen heihin ja aiheuttaa syvän moraalisen ristiriidan. Myös työperäisessä ihmis-kaupassa uhri houkutellessaan Suomeen usein valheellisin lupauksin paremmasta elämästä, mikä on omiaan aiheuttamaan syvää epäluottamusta.

Miten trauma vaikuttaa mielenterveyteen, toimintakykyyn ja vuorovaikutukseen?

Traumaattiset kokemukset jättävät jälkensä ja heijastuvat usein asiakkaan käyttäytymiseen sosiaalipalveluissa. Traumaperäinen stressihäiriö (PTSD) on ihmiskaupan uhreilla huomattavasti yleisempi kuin valtaväestöllä. Se voi ilmetä mieleen tunkeutuvina muistoina, ylivireytenä ja ylivalppautena, välttämiskäyttäytymisenä ja emotionaalisena turtumuksena.

Käytännössä tämä voi näyttäytyä siten, että asiakas vaikuttaa poissaolevalta, ei pysty keskittymään ohjeisiin tai jättää saapumatta sovittuihin tapaamisiin. Tällainen käyttäytyminen ei siis välttämättä tarkoita yhteistyöhaluttomuutta, vaan voi olla seurausta traumaoireista tai toimia selviytymiskeinona. Välttäminen on keskeinen oire traumaperäisessä stressihäiriössä. Siksi asiakas saattaa karttaa paikkoja, ihmisiä tai keskustelunaiheita, jotka muistuttavat vaikeista kokemuksista.

Ihmiskaupan uhrin kokema tunteiden kirjo saattaa hankaloittaa tilannetta entisestään. Ihmiskaupan uhrit kokevat usein voimakasta häpeää, syyllisyyttä ja vihaa. He saattavat myös tuntea itsensä arvottomiksi tai vaurioituneiksi, mikä voi johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen. Suomessa koettu syrjintä ja vihamielinen ilmapiiri voivat lisätä uhrien epäluottamusta ammattilaisia ja auttamisjärjestelmää kohtaan. Jos asiakas kokee tullessaan viranomaisen torjumaksi tai syrjimäksi, epäluottamus saattaa siirtyä myös sosiaalityöntekijään, mikä tekee vuorovaikutuksesta haastavaa.

Mitä kohtaamisessa on tärkeää ottaa huomioon, kun herää epäily ihmiskaupasta?

Kun epäily ihmiskaupasta herää, on tärkeää palauttaa asiakkaan turvallisuuden tunne. Ensin on kuitenkin turvattava tämän perustarpeet ja fyysinen turvallisuus. Sen jälkeen alkaa usein hidas, mutta välttämätön luottamuksen rakentamisen prosessi. Ihmiskaupan uhrit pelkäävät usein viranomaisia, koska heitä on uhattu karkottamisella tai he ovat saattaneet joutua kotimaassaan korruptoituneiden viranomaisten painostuksen kohteeksi. Suomessa tämä on näkynyt esimerkiksi marjanpoimijoiden kohdalla, jotka eivät ole uskaltaneet kertoa oloistaan, koska ovat pelänneet menettävänsä mahdollisuuden ansaita edes vähän rahaa.

Keskustelussa mahdollisen ihmiskaupan uhrin kanssa on syytä välttää kuulustelumaista kyselemistä. Sen sijaan kysymykset tulisi asettaa hienotunteisesti ja asiakasta kunnioittaen. Ihmiskaupan uhri ei välttämättä tunnista itseään uhriksi. Monet uhrit eivät miellä olevansa rikoksen uhreja, vaan saattavat nähdä hyväksikäytön velvollisuutena perhettään kohtaan tai välttämättömänä selviytymiskeinona.

Jos kyseessä on lapsi tai nuori, tilanne vaatii erityistä herkkyyttä. Uhrin luottamus aikuisiin on saattanut kadota täysin, jos hän on kokenut väkivaltaa ja kaltoinkohtelua omien vanhempiensa tai sukulaistensa taholta. Tällöin viranomaisen on oltava se turvallinen aikuinen, joka kuuntelee eikä tuomitse.

Miksi traumainformoitua työtettä tarvitaan ihmiskaupan uhreja kohdatessa?

Traumainformoitu työote ei tarkoita sitä, että sosiaalihuollon ammattilaisen pitäisi ryhtyä traumaterapeutiksi. Se on pikemminkin lähestymistapa, jonka kautta ammattilainen pyrkii ymmärtämään asiakkaan käyttäytymistä. Traumainformoidussa lähestymistavassa pyritään ymmärtämään traumaattisten kokemusten yleisyys ja vaikutukset sekä traumatisoitumisen merkit ja oireet ja soveltamaan tätä ymmärrystä käytäntöön, jotta vältetään ihmiskaupan uhrin uudelleentraumatisoiminen.

Käytännössä pyritään siis ymmärtämään, että asiakkaan hankala tai välttelevä käytös voi olla seurausta hyväksikäytöstä tai selviytymiskeino. Ihmiskaupan uhriksi joutuneet nuoret saattavat esimerkiksi testata rajoja ja aikuisen luotettavuutta. Traumainformoitu työote voi auttaa tulkitsemaan tällaisen toiminnan turvattomuuden seuraukseksi.

Ihmiskaupan uhri on menettänyt kontrollin ja päätösvallan omasta elämästään. Siksi on tärkeää, että asiakas saa palveluissa kokea hallinnan tunnetta. Tämä voi tarkoittaa pieniä asioita: annetaan asiakkaan päättää, missä hän haluaa istua, tarjotaan vettä, selitetään selkeästi, mitä tapahtuu seuraavaksi ja kysytään lupa toimenpiteisiin. Osoitetaan myös halua auttaa ja rakennetaan luottamusta tarjoamalla käytännön apua, kuten taloudellista tai sosiaalista tukea. Tämä voi olla merkittävä osa toipumista, sillä se viestii välittämisestä ja palauttaa ihmisarvoa.

Hyvät kohtaamiset sosiaalipalveluissa voivat toimia korjaavana kokemuksena ihmiskaupan uhreille. Ymmärtämällä ilmiön traumaattisen luonteen, tunnistamalla yksilön erityistarpeet ja soveltamalla traumainformoitua työtettä voidaan asiakkaille tarjota polku kohti toipumista ja uuden elämän alkua.

Lähteet ja lisätietoa:

Aron, L. Y., Zweig, J. M. & Newmark, L. C. (2006). Comprehensive Services for Survivors of Human Trafficking: Findings from Clients in Three Communities: Final Report. Urban Institute, Justice Policy Center.

Barbieri, A., Visco-Comandini, F., Fegatelli, D. A., Dessì, A., Cannella, G., Stellacci, A. & Pirchio, S. (2020). Patterns and predictors of PTSD in treatment-seeking African refugees and asylum seekers: A latent class analysis. International Journal of Social Psychiatry, 002076402095909.

Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Kinnish, K. (2017). Trauma-Focused Cognitive Behavioral Therapy for Commercially Sexually Exploited Youth. Journal of Child & Adolescent Trauma, 10(2), 175–185. <https://doi.org/10.1007/s40653-015-0073-9>

Mohamed, A. & Poikolainen, K. (2024). Maahanmuuttajataustaisten nuorten henkeä ja terveyttä uhkaavat kurinpitomatkat. Kriisivalmiusjärjestö.

Newberry, G. C. (2024). Post-traumatic stress disorder in trafficking in persons survivors: A systematic review. *Modern Psychological Studies*, 30(1).

OSCE/ODIHR. (2022). *National Referral Mechanism Handbook: Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons – A Practical Handbook – Second Edition*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).

Rebelo, M. J. da S., Fernández, M. & Achotegui, J. (2018). Mistrust, Anger, and Hostility in Refugees, Asylum Seekers, and Immigrants: A Systematic Review. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 59(3), 239–251.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach (HHS Publication No. (SMA) 14-4884)*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. <https://store.samhsa.gov/product/samhsas-concept-trauma-and-guidance-trauma-informed-approach/sma14-4884>

Williamson, V., Murphy, D., Katona, C., Curry, C., Weldon, E. & Greenberg, N. (2024). Experiences and impact of moral injury in human trafficking survivors: a qualitative study. *BMC Psychology*, 12(1).

Zimmerman, C. & Watts, C. (2003). *WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women*. World Health Organization (WHO).

7.3 Trauman vaikutukset käytännön työssä

Traumakokemukset näkyvät usein asiakassuhteessa, minkä vuoksi turvan ja luottamuksen rakentaminen on keskeistä. Oikein kohdatuksi tuleminen voi tarjota uhrille korjaavia viranomaiskokemuksia, jotka tukevat toipumista. Ihmiskaupan uhrilla voi olla vaikeuksia luottaa viranomaisiin, muihin ihmisiin tai jopa itseensä. Tämä voi ilmetä esimerkiksi niin, että asiakas jättää tapaamisia väliin, haastaa työntekijän luotettavuuden tai kokeilee, miten työntekijä reagoi asiakkaan kertomukseen. Asiakkaan kerronta voi olla epä johdonmukaista, ja hänellä voi olla vaikeuksia keskittyä, muistaa käsiteltyjä asioita tai sovittuja tapaamisia. Toisaalta asiakkaan voi olla vaikeaa ottaa vastuuta omista asioistaan, toisaalta taas asiakas voi osoittaa korostunutta itsenäisyyttä ja vakuuttaa, ettei tarvitse apua. Lisäksi oireet voivat näkyä riippuvuuksina ja suorana tai epäsuorana itsetuhoisena käyttäytymisenä.

Luottamuksen rakentuminen voi olla hidasta, sillä turvattomuuden ja häpeän kokemukset vaikuttavat vuorovaikutukseen. Uhrin kertomus voi olla pirstaleinen, mikä tekee kokonaiskuvan muodostamisesta vaikeaa. Asiakas saattaa vältellä joitakin puheenaiheita, kärsiä muistin ja keskittymisen vaikeuksista ja vireystilan vaihteluista. Poissaolevuus ja kontaktin katoaminen ovat tavallisia, samoin kerronnan sekavuus. Trauma vaikuttaa myös muistiin. Kaikki muistin osa-alueet voivat häiriintyä, mikä voi näkyä ajanvarausten unohtamisena, uusien asioiden oppimisen vaikeutena ja palvelujärjestelmän hahmottamisen haasteina.

Traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa myös siihen, miten henkilö tulkitsee auttajan ilmeitä. Neutraalit ilmeet saatetaan tulkita vihamielisiksi ja liiallinen ystävällisyys uhkaavaksi. Ystävällisyys on voinut aiemmin tarkoittaa hyväksikäyttöä tai petosta, etäinen työntekijä puolestaan voi tuntua uhkaavalta. Asiakkaat tarkkailevat mikroilmeitä ja eleitä, koska he ovat oppineet varautumaan uhkaan. Mikroilmeillä tarkoitetaan erittäin nopeita, usein tahattomia ilmeitä, jotka kestävät vain sekunnin murto-osan. Ne paljastavat tunteita, joita ihminen ei ehdi tai pysty peittämään. Mikroilmeet voivat esimerkiksi näyttää hyvin lyhyen vilauksen pelosta, vihasta tai surusta, ennen kuin tietoisesti hallittu ilme palautuu kasvoille.

Turvallisuuden tunteen vahvistaminen on tärkeää, jotta asiakas pystyy luopumaan suojamuureistaan ja työskentelemään sieloikkunassa (ks. kuva 2).

Turvaa luova olemus on pääsääntöisesti avoin, mikä tarkoittaa, että asiakas kohdataan aidosti, ei tietokoneen takana kirjaten. Pehmeät, melko ilmeettömät kasvot, avoimet ja rennot kädet sekä rauhallinen puhe viestittävät turvallisuudesta. Olemuksen tulkinnassa voi olla jonkun verran kulttuurieroja, joten on hyvä muistaa, että kaikista tärkeintä on aitous, koska se viestittää turvaa parhaiten.

Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa traumaoireet osana asiakkaan kokemusmaailmaa, ei pelkästään psykiatrisina diagnooseina. Työntekijän tehtävänä on luoda turvallinen tila, jossa asiakas voi olla läsnä omien tunteidensa kanssa ilman pelkoa tuomitukseksi tulemisesta. Tämä edellyttää rauhallista, ennakoitavaa ja empaattista työotetta, jossa työntekijä ottaa asiakkaan kokemukset todesta ja tukee tämän toimijuutta.

7.3.1 Vireystilan säätelyn vaikeus trauman seurauksena

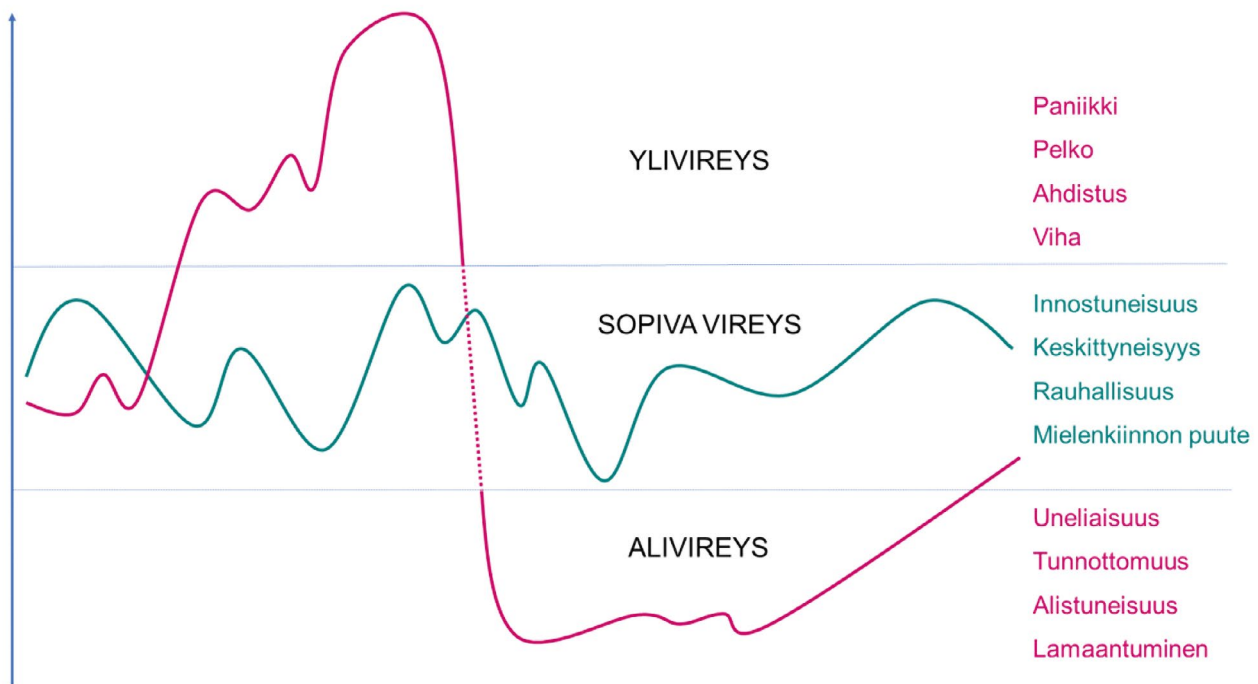
Vireystila tarkoittaa yksilön kykyä säädellä omaa valppauttaan ja aktiivisuuttaan suhteessa ympäristöön ja tilanteisiin. Kun vireystila on sopiva ja tilanteenmukainen, se mahdollistaa asianmukaisen toimintakyvyn, kuten keskittymisen, uuden oppimisen ja lepäämisen. Trauma kuitenkin heikentää tätä säätelykykyä. Pitkittynyt stressi tai voimakas turvattomuuden tunne voivat johtaa joko yli- tai alivireyteen. Traumatisoituneen henkilön vireystila voi olla jatkuvasti epätasapainossa tai vaihdella nopeasti yli- ja alivireen välillä.

Ylivireys on tila, jossa keho ja mieli ovat juuttuneet taistele tai pakene -reaktioon. Se voi ilmetä levottomuutena, impulsiivisuutena, hermostuneisuutena, paniikki-oireina ja keskittymisvaikeuksina. Alivireys puolestaan on lamaantuneisuuden tila, joka voi näkyä poissaolevuutena, hidastuneisuutena, aivosumuna, uneliaisuutena ja toimintakyvyttömyytenä. Molemmat tilat vaikeuttavat vuorovaikutusta ja päätöksentekoa.

Trauma voi näkyä myös alivireytenä, jolloin ihminen vetäytyy, lamaantuu tai turtuu. Asiakkaalla voi olla kokemus omien tunteiden tai kehon erillisyydestä ja vaikeuksia olla yhteydessä toisiin tai tunnistaa omia tunteitaan. Ihmissuhteissa voi ilmetä yksinäisyyttä, eristäytyneisyyttä ja vaikeuksia rajojen asettamisessa.

Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa asiakkaan viireystila ja osata reagoida siihen, jotta tukea voidaan antaa oikealla tavalla ja työskentely voi olla aidosti vaikuttavaa. Jos viireystilaa ei huomioida, asiakas saattaa olla koko tapaamisen ajan esimerkiksi ylivireä, jolloin hän ei pysty keskittymään eikä tapaamisen sisältö jää mieleen. Tällöin työskentelyn vaikutus voi jäädä vähäiseksi. Viireystilan tunnistaminen on myös oleellinen osa vakauttavaa työtettä, josta voi lukea lisää osiosta 3.1. Kun työntekijä tekee palvelutarpeen arviointia tai muuten työskentelee asiakkaan kanssa, hänen tulee samalla jatkuvasti havainnoida asiakkaan fyysistä olemusta, puheen rytmiä, ilmeitä ja keskittymiskykyä. Mikäli asiakas vaikuttaa ylivireältä, voi olla tarpeen rauhoittaa tilannetta esimerkiksi tauottamalla keskustelua, siirtymällä kevyempiin aiheisiin tai tarjoamalla mahdollisuus liikkumiseen. Alivireyden kohdalla taas voidaan pyrkiä aktivoimaan asiakasta lempeästi esimerkiksi kysymyksillä, visuaalisilla työkaluilla tai pienillä tehtävillä. Niin yli- kuin alivireän asiakkaan kohtaamisessa keskeistä on pyrkiä palauttamaan asiakas nykyhetkeen. Asiakas ei välttämättä itse tunnista viireystilaansa, jolloin nykyhetkeen palauttaminen jää työntekijän tehtäväksi. Työntekijä voi auttaa asiakasta lempeästi tuomalla tämän tietoiseksi poikkeavasta olemuksestaan ja muistuttamalla ajasta, paikasta ja tilanteen turvallisuudesta. Aistien hyödyntäminen on tehokas keino: mitä asiakas kuulee, näkee, haistaa, tuntee tai maistaa? Rauhoittumista voidaan tukea erilaisilla maadoittavilla harjoituksilla, esimerkiksi hengitysharjoituksilla tai niin kutsutulla perhostaputuksella. Ohjeet harjoituksiin löytyvät liitteistä.

Viireystilan säätelyä tukevat myös tapaamisten selkeä rakenne, ennakoitavuus ja asiakkaan tahdin kunnioittaminen. Kun asiakkaan olo on turvallinen ja viireystila sopiva, hän kykenee paremmin osallistumaan keskusteluun, hahmottamaan omaa tilannettaan, tekemään päätöksiä ja muistamaan tapaamisissa käsitellyjä asioita. Stressin lievittämisessä keskeistä on turvallisuuden tunteen vahvistaminen ja ymmärtävä kohtaaminen. Kun stressiä ei vähätellä, vaan kohdataan se empaattisesti, asiakas voi alkaa palauttaa yhteyttä itseensä ja omaan toimijuuteensa.

Kuva 2: Sietoikkuna. Lähde: Serene, 2025

7.3.2 Vireystilan säätely tapaamisten aikana

Vireystilan säätelyä voidaan tukea tapaamisten aikana monin tavoin.

Tauottaminen eli lyhyiden taukojen pitäminen keskustelun lomassa auttaa asiakasta palautumaan ja jaksamaan paremmin. Tapaamisten rytmittäminen siten, että ne ovat mieluummin lyhyitä ja usein toistuvia kuin pitkiä ja harvoin tapahtuvia, tukee vireystilan säilymistä ja vähentää kuormitusta. Kevyt aloitus ja lopetus esimerkiksi arjen kuulumisista keskustelemisella antaa tilaa siirtyä rauhallisesti asiaan ja pois siitä, mikä auttaa vireystilan tasaantumisessa. Tapaamisen loppuksi on hyvä vetää yhteen sovitut asiat ja käydä vielä selkeästi läpi, mitä asiakkaan ja työntekijän pitää tehdä ennen seuraavaa tapaamista. On hyvä pyytää asiakasta kertaamaan sovitut asiat, jotta voitte yhdessä varmistua siitä, että molemmilla on sama käsitys siitä, mitä on sovittu.

Visuaaliset työkalut, kuten aikajanat, kortit tai piirroset, voivat auttaa asiakasta hahmottamaan tilannetta paremmin. Näin asiat eivät myöskään ole pelkästään asiakkaan muistin varassa. Vireystilan sanoittaminen esimerkiksi sanomalla ”Huomaan, että nyt on ehkä vaikea keskittyä – haluaisitko pitää pienen tauon?” voi auttaa asiakasta tunnistamaan omaa vireystilaansa ja tekemään siihen sopivia ratkaisuja. Vireystilan huomioiminen ei ole vain tekninen taito, vaan osa empaattista ja asiakaslähtöistä työtettä, joka tukee toipumista ja yhteistyösuhteen rakentumista.

Yhteenveto

- Tauottaminen: Tapaamisen aikana pidetään lyhyitä taukoja, joiden aikana vaikkapa puhutaan muista asioista tai noustaan yhdessä seisomaan. Joskus asiakkaan on tarpeen päästä käymään ulkona.
- Tapaamisten rytmittäminen: Järjestetään mieluummin useita lyhyitä tapaamisia kuin harvoja pitkiä.
- Kevyt alku ja loppu: Aloitetaan ja lopetetaan tapaamiset kevyemmillä aiheilla. Lopussa tehdään myös selkeä tiivistys sovitusta asioista ja suunnitellaan seuraava tapaaminen.
- Visuaaliset työkalut: Käytetään esimerkiksi aikajanoja, kortteja, piirroksia tai muistilappuja, jotka auttavat asiakasta jäsentämään tilannetta.
- Vireystilan sanoittaminen: Sanoitetaan tarvittaessa havainnot asiakkaalle esimerkiksi näin: "Huomaan, että nyt on ehkä vaikea keskittyä – haluaisitko pitää pienen tauon?"

7.3.3 Dissosiaation merkit ja keinoja kohtaamiseen

Dissosiaatio on mielen suojareaktio, joka voi aktivoitua traumaattisen kokemuksen seurauksena. Tapaamisten aikana tapahtuva dissosioiminen on eräänlainen yhteistyökatkos. Se tarkoittaa yksilön hetkellistä irtautumista omasta kokemuksestaan, kehostaan tai ympäristöstään. Dissosiaatiosta voi ohjata lempeästi takaisin läsnäoloon esimerkiksi aistien avulla. Sosiaalityön kontekstissa dissosiaatio voi ilmetä tapaamisissa esimerkiksi poissaolevuutena, katkonaisena puheena ja ajantajun katoamisena. Asiakas saattaa vaikuttaa siltä, ettei hän ole täysin läsnä tilanteessa, vaikka onkin fyysisesti paikalla. Katse voi harhailla, puhe muuttua epäloogiseksi tai asiakas saattaa unohtaa, mitä juuri sanottiin. Myös kehonkieli voi muuttua: jähmettyminen, hengityksen pinnistyminen tai katseen välttely voivat olla merkkejä dissosiaatiosta.

Dissosiaatio voi olla lievää ja ohimenevää tai syvää ja toimintakykyä rajoittavaa. Se on yleinen reaktio erityisesti silloin, kun asiakas kohtaa tilanteita, jotka muistuttavat aiempaa traumaattista kokemusta tai herättävät voimakkaita tunteita. Tapaamisissa dissosiaatio voi aktivoitua esimerkiksi silloin, kun käsitellään vaikeita aiheita, kuten hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai turvattomuutta.

Kun työntekijä tunnistaa asiakkaassa dissosiaation merkkejä tai poissaolevuutta, on tärkeää toimia rauhallisesti ja turvallisesti. Dissosiaation hetkellä työntekijän tulee rauhoittaa tilanne ja pyrkiä palauttamaan yhteys nykyhetkeen. Tämä voidaan tehdä maadoittavilla keinoilla, kuten pyytämällä asiakasta nimeämään esineitä huoneessa, ohjaamalla asiakasta hengittämään syvään tai käyttämällä "tässä ja nyt" -harjoituksia. On tärkeää, että työntekijä säilyttää rauhallisen ja ennakoitavan olemuksen, välttää äkillisiä liikkeitä ja puhuu selkeästi.

Dissosiaatio ei ole este työskentelylle, mutta se vaatii työntekijältä erityistä sensitiivisyyttä, rauhallisuutta ja kykyä mukauttaa työskentely asiakkaan tilaan. Kun dissosiaatio tunnistetaan ja siihen reagoidaan oikein, voidaan vahvistaa asiakkaan turvallisuuden tunnetta ja edistää hänen toipumistaan.

Dissosiaatioon voi liittyä myös alivireyttä. Silloin dissosiaatio voi ilmetä tyhjyyteen tuijottamisena, tunteiden puuttumisena tai todellisuudentajun muuttumisena. Dissosiaatio on selviytymismekanismi, jossa ihminen irtautuu tunteistaan ja kehostaan. Se voi ilmetä sumuisuutena, ajantajun katoamisena tai todellisuuden vääristymisenä. Kaikki ihmiset kykenevät dissosioimaan, mutta trauma voi tehdä dissosiaatiosta hallitsemattoman ja jatkuvan tilan. Se ei ole häiriö vaan selviytymismekanismi, normaali reaktio epänormaaleihin tilanteisiin, joka voi aktivoitua traumaattisten muistojen laukaisemana. Vaikean dissosiaation aikana ihminen ei kykene muodostamaan kokonaisuutta tunteistaan, ajatuksistaan ja nykyhetkestä, mikä voi johtaa kokemuksiin epätodellisuudesta tai erillisyydestä. Mikäli henkilö ikään kuin häviää kontaktista tapaamisen aikana, sitä ei ole syytä pelästyä, vaan palauttaa henkilö takaisin tähän hetkeen. Keinoja tähän on liitteissä.

7.4 Traumatietoinen kohtaaminen

Kuten aiemmin on kuvattu, ihmiskaupan kokemukset ovat usein traumatisoivia ja voivat jättää pitkäkestoisia jälkiä. Traumatisoituminen ilmenee monin tavoin sekä asiakkaan yksityiselämässä että esimerkiksi viranomaiskontakteissa. Se voi myös heikentää asiakkaan kykyä ja mahdollisuuksia vastaanottaa palveluita. Tämän vuoksi ihmiskaupan uhrien parissa työskenneltäessä on aina perusteltua käyttää traumatietoista työotetta, vaikka ei olisikaan tiedossa, onko kyseinen asiakas traumatisoitunut.

Traumatietoinen työote tarkoittaa asiakkaan kohtaamista niin, että hänen kokemustensa vaikutukset nykytilanteeseen, toimintakykyyn ja vuorovaikutukseen otetaan huomioon. Se ei ole hoitomuoto vaan lähestymistapa, jossa keskiössä ovat asiakkaan turvallisuuden tunteen vahvistaminen, voimavarojen tunnistaminen ja kunnioittava kohtaaminen. Työntekijän tulee ymmärtää väkivallan, hyväksikäytön ja trauman vaikutukset ja minimoida uudelleentraumatisoitumisen riski. Tämä edellyttää olennaisen tiedon vaihtamista uhrin kanssa työskentelevien tahojen välillä. Traumatietoinen sosiaalityö perustuu ymmärrykseen siitä, miten trauma vaikuttaa ihmiseen kokonaisvaltaisesti – kehoon, mieleen, käyttäytymiseen ja vuorovaikutukseen. Palveluiden tulee olla turvallisia ja luottamusta herättäviä, kunnioittaa asiakkaan valinnanmahdollisuuksia sekä tukea toipumista ilman uudelleentraumatisoitumisen riskiä.

Ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelyssä traumatietoinen työote on erityisen tärkeä, sillä traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa syvästi luottamukseen, vireystilaan ja kykyyn hahmottaa omaa tilannetta. Tärkein tavoite on, että asiakas kokee olonsa riittävän turvalliseksi, jotta hän voi luottaa ja sitoutua työskentelyyn.

Traumatietoisessa työotteessa työntekijä pyrkii luomaan ennakoitavan, rauhallisen ja selkeän vuorovaikutusympäristön. Ylivireyttä, dissosiaatiota, vetäytymistä tai muita asiakkaan reaktioita ei tulkita yhteistyöhaluttomuudeksi, vaan ne ymmärretään osaksi traumaattisen kokemuksen jälkivaikutuksia. Myöskään tapaamisten jättäminen väliin ei tarkoita haluttomuutta työskennellä, vaan voi olla merkki siitä, ettei asiakas luota työntekijään. Tällöin on tärkeää olla

sinnikäs ja kutsua asiakasta uudestaan tapaamisiin tai pitää yhteyttä muulla tavoin.

Työntekijä huomioi asiakkaan vireystilan, tauottaa tapaamisia tarvittaessa ja varmistaa, että keskustelut etenevät asiakkaan tahdissa. Keskeistä on myös se, että asiakasta ei leimata hänen kokemustensa perusteella, vaan kohdataan yksilönä, jolla on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. On tärkeää vahvistaa toivoa ja tunnistaa ja tuoda esiin asiakkaan voimavaroja. Traumatietoinen työote tukee asiakkaan toimijuutta ja auttaa häntä rakentamaan uudelleen luottamusta sekä itseensä että ympäröivään yhteiskuntaan. Se mahdollistaa myös oikea-aikaisen ohjauksen psyykkisen avun piiriin silloin, kun se on tarpeen.

Traumatietoinen työote ei tarkoita pelkästään tietoa traumasta, vaan myös kykyä kohdata ihminen empaattisesti ja turvallisesti. Työskentelyssä korostuvat valinnan mahdollisuus, autonomian tukeminen ja asiakkaan selviytymisstrategioiden vahvistaminen. Trauman vaikutusten ymmärtäminen auttaa hahmottamaan asiakkaan kokemia vaikeuksia osana laajempaa syy-seuraussuhteiden verkostoa, jossa psyykkiset, sosiaaliset ja biologiset tekijät kietoutuvat toisiinsa.

7.5 Työntekijän hyvinvointi

Työntekijän oma hyvinvointi ja jaksaminen ovat osa traumatietoista työtä ja vaikuttavat suoraan kykyyn kohdata asiakas. Asiakkaiden kertomukset traumaattista kokemuksista voivat aiheuttaa toivottomuutta, uupumusta, kyynisyyttä, empatiakyvyn heikkenemistä ja jopa riippuvuuksia.

Sijaistraumatisoituminen tarkoittaa sitä, että asiakkaiden traumaattiset kokemukset siirtyvät työntekijälle ja aiheuttavat psyykkistä kuormitusta. Oireet voivat olla kokonaisvaltaisia: keskittymisvaikeuksia, mielialan laskua, vetäytymistä, kyynisyyttä, ärtyneisyyttä ja ahdistavia mielikuvia sekä kehollisia oireita, kuten kipuja, jännitystä ja uniongelmia. Sijaistraumatisoituminen kehittyy usein vähitellen, mutta myös yksittäinen tapahtuma voi laukaista sen. Myötätuntostressi ja -uupumus ovat samankaltaisia ilmiöitä, joissa niissäkin asiakkaan vaikeat kokemukset kuormittavat työntekijää. Myötätuntostressi on normaali reaktio epänormaaleihin tilanteisiin, mutta jos kuormitus jatkuu pitkään tai sitä ei päästä purkamaan, se voi johtaa uupumukseen. Myötätuntouupumus voi ilmetä esimerkiksi univaikeuksina, ahdistuneisuutena ja erilaisina kehollisina oireina. Nämä ilmiöt eivät ole diagnooseja, vaan työperäisiä reaktioita, jotka ovat hallittavissa.

Sijaistraumatisoitumista voi ehkäistä ennalta. Työntekijän on tärkeää huolehtia omasta hyvinvoinnistaan: pitää taukoja, huolehtia palautumisesta, nauraa työkavereiden kanssa ja irtautua työstä vapaa-ajalla. Kuormittavia kokemuksia voi purkaa työparin, esihenkilön tai työterveyden kanssa. Riittävä tuki työssä, säännöllinen koulutus ja työnohjaus ovat keskeisiä ennaltaehkäisemisessä. Myötätuntouupumusta voidaan ehkäistä myös avoimella keskustelukuluttuurilla, jossa kuormituksesta voi puhua ilman heikkouden leimaa. Työntekijän jaksamista tukevat myös tiimityö ja parityöskentelyn hyödyntäminen sekä asiakkuuksien siirtäminen tarpeen vaatiessa. On hyvä muistaa, että riittävän hyvä riittää ja

että työntekijä voi tehdä vain sen, mikä käytettävissä olevilla resursseilla on mahdollista. Toisaalta asiakkaan vahvuuksien esiin tuleminen voi parhaimmillaan vahvistaa myös ammattilaisen omia voimavaroja. Tätä ilmiötä kutsutaan sijaisresilienssiksi.

Työnohjaus on välttämätön kuormituksen purkamisen ja ammatillisen kehityksen väline kuormituksen. Se tarjoaa turvallisen tilan tarkastella työn herättämiä tunteita ja ajatuksia sekä kehittää työskentelytapoja. Työnohjaus voi olla yksilö- tai ryhmämuotoista, ja sen tulee olla työnantajan kustantamaa. Työnohjaajan on hyvä tuntea työn erityiskysymykset, jotta ohjaus tukee jaksamista ja parantaa työn laatua. Työnohjaus on erityisen tärkeää vaativassa työssä, kuten esimerkiksi ihmiskaupan uhrien parissa, jossa kohdataan monitraumatisoituneita asiakkaita.

Yhteenveto: Miten huomioin trauman vaikutuksen käytännössä?

Ihmiskaupan aiheuttama trauma ja sen yhteisvaikutukset muiden haavoittuvuustekijöiden kanssa voivat ilmetä monenlaisina reaktioina ja oireina. Alla olevassa taulukossa (taulukko 7) havainnollistetaan näiden oireiden näkymistä käytännön asiakastyössä esimerkkien avulla ja esitetään konkreettisia toimintavinkkejä työntekijälle.

Taulukko 7: Traumaoireet käytännössä

Oire tai ilmiö	Miten näkyy tapaamisessa	Toimintavinkit työntekijälle
Luottamuksen puute	Tapaamisten jättäminen väliin Työntekijän reaktioiden testaaminen Epäjohdonmukainen kerronta	Ole johdonmukainen ja ennakoitava. Lupaa vain se, minkä voit pitää.
Keskittymisen ja muistin haasteet	Sovittujen tapaamisten unohtaminen Vaikeus muistaa käsiteltyjä asioita Pirstaleinen kertomus	Hyödynnä visuaalisia keinoja. Käytä värikkäitä muistilappuja tapaamisten muistamiseksi. Toista ja kertaa asioita. Varmista, että suunnitelmasta on yhteinen käsitys.
Tunnesäätelyn haasteet	Voimakkaat tai turtuneet tunteet Ahdistuneisuus, viha, lamaantuminen	Sanoita tilannetta asiakkaan kanssa. Anna tunteelle tilaa. Validoi kokemusta.
Ylivireys	Impulsiivisuus, levottomuus Hermostuneisuus, paniikkioireet Vaikeus keskittyä	Luo rauhallinen ja ennakoitava ilmapiiri. Vältä kiirettä. Ohjaa käyttämään hengitysharjoituksia tai muita rauhoittavia keinoja.
Alivireys	Vetäytyminen, lamaantuminen Turtuminen, poissaolevuus	Anna aikaa. Vältä painostamista. Tue yhteyden muodostumista pienin askelin ja vahvista asiakkaan toimijuutta.
Miellyttämiskäyttäytyminen	Kaiken hyväksyminen Omien mielipiteiden ilmaisemattomuus Ristiriitojen vältteleminen	Kysy avoimia kysymyksiä. Anna vaihtoehtoja, joista valita.
Fyysiset oireet	Univaikeudet Kivut Kehollinen jännitys	Huomioi oireet ja kysy niiden vaikutuksesta arkeen. Ohjaa tarvittaessa terveydenhuollon palveluihin.
Itsetuhoisuus tai riippuvuus	Itsensä vahingoittaminen, itsemurha-ajatukset ja suunnitelmat tai itsemurhayritys Hoidon välttely, itsensä altistaminen vaarallisille tilanteille, itsestä huolehtimattomuus (esim. ravinto, uni), itsensä ylikuormittaminen Päihteiden käyttö tai muu riippuvuus	Kysy suoraan. Tee tarvittaessa riskinarvio ja ohjaa asianmukaisen avun piiriin.
Tulkinnan vääristymät	Neutraalit ilmeet koetaan vihamielisinä Ystävällisyys koetaan uhkaavana	Kiinnitä huomiota omaan olemukseen. Viesti avoimuutta ja rauhallisuutta. Sanoita omia aikomuksiasi.

Lähteitä ja lisätietoa:

American Psychiatric Association. (2013). *Posttraumatic stress disorder*. Teoksessa *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., pp. 271–280)*. American Psychiatric Publishing.

Bock, C., Heitland, I., Zimmermann, T., Winter, L., & Kahl, K. G. (2020). *Secondary traumatic stress, mental state and work ability in nurses: Results of a psychological risk assessment at a university hospital*. *Frontiers in Psychiatry*.

Bower, G. & Sivers, H. (1998). *Cognitive impact of traumatic events*. *Development and Psychopathology*.

Ehring, T., & Quack, D. (2010). *Emotion regulation difficulties in trauma survivors: The role of trauma type and PTSD symptom severity*. *Behavior Therapy*.

Hobfoll, S., Watson P., Bell C., ym. (2007). *Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: empirical evidence*. *Psychiatry 70 (4)*, 283–315. doi: <https://doi.org/10.1521/psyc.2007.70.4.283>

Kuczynska, A. (2010). *Individual and Social Aspects of Trauma*. Teoksessa *Widera-Wysoczanska, A., & Kuczynska, A. (toim.) Interpersonal Trauma and Its Consequences in Adulthood (s. 7–14)*.

Lauerma, H. (2023). *Dissosiaatiohäiriöt*. Teoksessa *J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.), Psykiatria*.

Matikka, J., & Hipp, T. (2023). *Traumainformoitu työote*.

Mielenterveystalo.fi, Mikä on traumaattinen kriisi?
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/kriisi-trauma/mika-traumaattinen-kriisi>

Myötätuntouupumus ja työnohjaus - THL
<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/myotatatuntouupumus-ja-tyonohjaus>

Newberry, G. C. (2024). *Post-traumatic stress disorder in trafficking in persons survivors: A systematic review*. *Modern Psychological Studies*

Sarvela, K., & Auvinen, E. (2020). *Yhteinen kieli: Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen*

Stoewen, D. L. (2020). *Moving from compassion fatigue to compassion resilience, Part 4: Signs and consequences of compassion fatigue*. *The Canadian Veterinary Journal*.

Traumaperäinen stressihäiriö. Käypä hoito -suositus. www.kaypahoito.fi.

Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*.

8. Vieraskynä: Lasten ja nuorten kohtaamisen erityispiirteitä

Päivi Korkeala, psykoterapeutti (perhe- ja pariterapia), HtM, psykiatrinen sairaanhoitaja; Nina Nummela, sosionomi AMK; Mari Levander, lastenpsykiatrian erikoislääkäri, kouluttajapsykoterapeutti

*Kidutettujen lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus -työryhmä,
Psykotraumatologian keskus*

Ihmiskauppa on rikos, joka riistää ihmiseltä vapauden ja usein myös toivon. Kun uhri on vanhempi, myös hänen lapsensa kantavat usein pelkoa, häpeää ja turvattomuutta. Nämä lapset jäävät helposti katveeseen, vaikka heidän kokemuksensa voivat olla yhtä traumatisoivia kuin suoran uhrin.

Ihmiskaupan varjossa elävä lapsi oppii usein vaikenemaan. Hän voi pelätä viranomaisia ja kantaa syyllisyyttä tai häpeää, joka ei kuuluisi lapsen harteille. Tyypillisiä seurauksia voivat olla esimerkiksi ahdistus, uni- ja käytöshäiriöt, erilaiset viiveet kehityksessä ja itsesätelytaidoissa sekä kiintymyssuhdehaasteet.

Kohtaaminen perustuu jo olemassa olevaan ammatilliseen osaamiseesi. Voimme myös kehittyä kohtaamisen taidoissa. Kaiken perustana on oma ammattietiikka ja osaaminen. Traumatisoivia tapahtumia kokeneelle ihmiselle rauhallinen, turvallinen kohtaaminen voi olla erityisen tärkeä korjaava kokemus. Jokaisessa kohtaamisessa on hyvä kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin:

- Luo turvallisuutta. Lapsen tulee tietää, että hänen perheensä saa apua. Kerro, kuka olet ja mikä tapaamisen tarkoitus on.
- Selkeytä rajat ja roolit. Kerro, mikä oma roolisi on ja mitä voit tarjota. Älä lupaa asioita, joita et voi pitää.
- Kuuntele ja validoi. Kuuntele ja keskustele ilman painostusta: lapsi kertoo vain sen, minkä kokee turvalliseksi. Rohkaise lasta kysymään. Älä kiirehdi prosessia.
- Pidä fokus nykyhetkessä. Keskity siihen, mitä voidaan tehdä nyt.
- Ota huomioon perheen kieli ja kulttuuri. Tulkin käyttö ei ole vain tekninen ratkaisu, vaan luottamuksen rakentamisen väline.
- Toimi traumainformoidusti. Tiedosta, että lapsen reaktiot voivat olla selviytymiskeinoja.

Hyväksikäytön ja ihmiskaupan riski kasvaa, jos lapsi tai nuori on aiemmin kokenut fyysistä tai henkistä väkivaltaa tai laiminlyöntiä tai jos hänen vanhemmallaan on

hoitamaton päihdeongelma tai vakava mielenterveyshäiriö. Lisäksi riski kasvaa, jos lapsen tai nuoren elinympäristö on väkivaltainen tai lapsi tai nuori kokee pitkäaikaista köyhyyttä. Ulkopuolisuuden kokemukset voivat voimistaa halua kuulua edes johonkin, olla tärkeä edes jollekin. Hoitamattomat traumaoireet voivat altistaa hakeutumaan ihmissuhteisiin, joissa toistetaan itselle tai toiselle vahingollisia vuorovaikutussuhteita. Kun lapsi on joutunut kohtaamaan ihmisten pahuutta, voi hän vahingoittua myös niin sanotusti moraalisesti. Tällöin hänen käsityksensä ihmisistä, maailmasta ja elämän merkityksestä voi vääristyä. Alistetusta voi tulla sortaja ja pahantekijä, jos menneitä kokemuksia ei ole päässyt työstämään. Lapset ja nuoret voivat myös traumatisoitua uudelleen. Tämä on hyvä pitää mielessä, jos lapsen tai nuoren oireet pahenevat tai muuttavat muotoaan.

Vaikka ihmiskaupan varjo on pitkä, oikea-aikainen tuki voi katkaista trauman ketjun. Jokainen kohtaaminen on mahdollisuus palauttaa lapselle usko siihen, että maailma voi olla turvallinen. Meidän tehtävämme on ottaa vaikeita asioita puheeksi ja nähdä lapsi yksilönä, jolla on oikeus kasvaa ja toipua.

Traumainformoitu lähestymistapa lasten ja perheiden kanssa työskentelyssä

Yhden perheenjäsenen kokema vakava trauma voi vaikuttaa koko perheeseen ja sitä kautta myös lapsen kasvuun, kehitykseen ja oireisiin. Myös se, miten perheessä puhutaan tai vaietaan vaikeista kokemuksista, vaikuttaa siihen, millaisia vaikutuksia näillä on lapsiin. Usein lapsen tarina vaikeista kokemuksista voi jäädä toissijaiseksi traumatisoituneen vanhemman tarinan rinnalla. Siksi on tärkeää, että myös lasta kuullaan.

Vanhemman pitkään jatkunut ilottomuus, fyysiset kivut, huolestuneisuus ja toivottomuuden kokemukset vaikuttavat lapsen kehitykseen. Lapsi tarkkailee ja seuraa vanhempansa käytöstä ja toimintaa luonnostaan. Joskus lapsi voi yrittää auttaa ja piristää vanhempaa olemalla ylipirteä ja auttavainen ja hakemalla näin myös vanhemman hyväksyntää. Toisaalta lapsi saattaa muuttua myös aggressiiviseksi ja vaativaksi tai oirehtia fyysisesti ja psyykkisesti esim. jännittämällä, kipuilemalla, kastelulla, tuhrimisella, syömättömyydellä ja puhumattomuudella.

Lapsi on voinut myös itse kohdata traumatisoivia tapahtumia. Lasten trauma-oireet voivat olla vaikeammin tunnistettavia kuin aikuisilla, koska oireet näyttävät eri ikäryhmillä eri tavoin. Vaikeista kokemuksista selvinneet lapset eivät yleensä myöskään itse tiedosta, että heillä voisi olla traumaoireita. On tärkeää pitää mielessä, että haastavan käytöksen taustalla voi olla trauma-reaktioita ja -oireita. Jonkun tulee huomata oireet, jotta lapsen oirehdinta voidaan tulkita oikein ja lapsi voidaan tarvittaessa ohjata myös arvioon ja hoitoon.

Hyvät vanhemmuustaidot, ympäristön tuki ja korjaavat kokemukset voivat suojata lasta trauman vaikutuksilta. Samoin lapsen ja koko perheen hyvinvointia voi lisätä yksilön trauman jälkeinen kasvu ja pyrkimys ymmärtää kokemuksiaan.

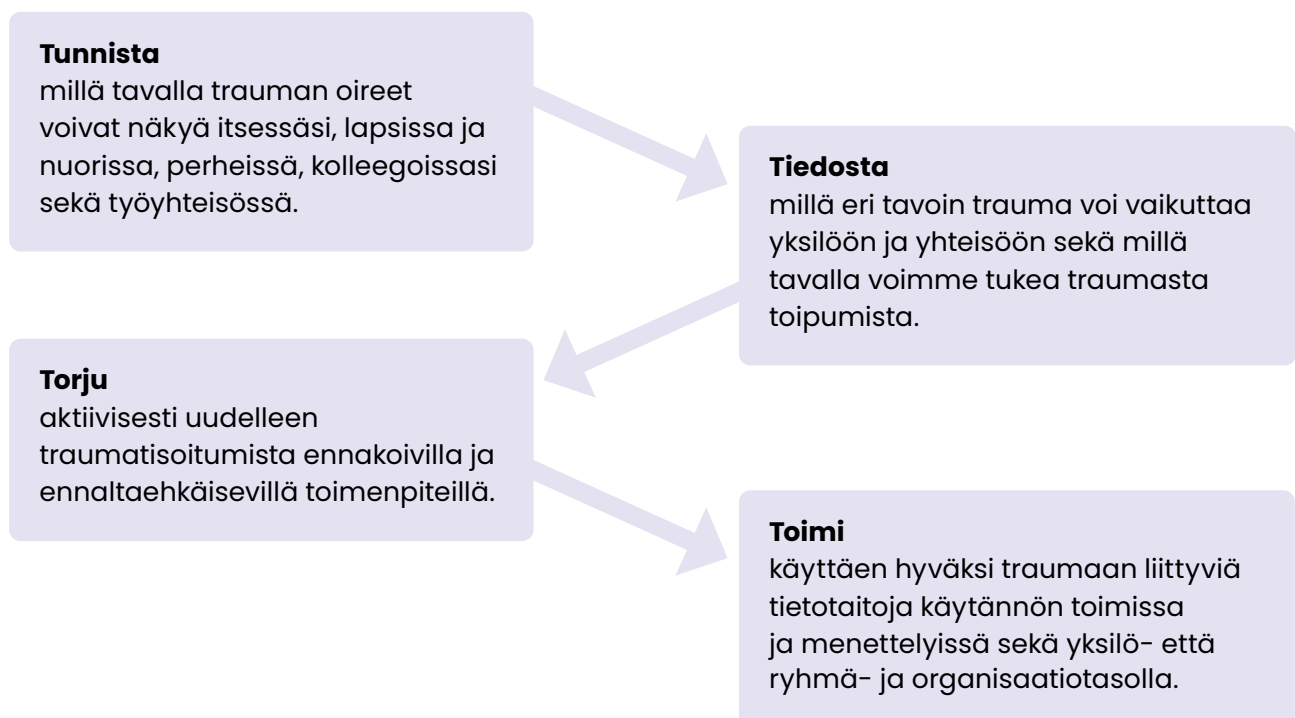
Traumainformoidun työtteen hahmottamisen apuna käytetään usein Yhdysvaltojen sosiaali- ja terveysministeriön alaisen päihdetyön ja mielen-terveyspalveluiden hallinnon (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, SAMHSA) mallia. Neljän T:n mallissa tavoitteena on tunnistaa traumatisoitumiseen liittyviä oireita ja ilmiöitä sekä tiedostaa trauman vaikutuksia ja toipumisen mahdollisuuksia. Tätä tietoa hyödynnetään arjen kohtaamisissa niin, että työskentely tukee yksilön ja yhteisön toipumista. Ennakoivilla ja ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä pyritään torjumaan uudelleen-traumatisoitumista. Mallin peruseräperiaatteena on, että jokainen "T" toteutuu niin yksilön, ryhmän (esimerkiksi perheen tai koululuokan) kuin organisaationkin tasolla. Traumainformoidun työtteen toteutumista tulee tukea kaikessa toiminnassa ja organisaation kaikilla tasoilla.

Tunnistaminen: Huomaa mahdolliset traumaoireet lapsen tai nuoren käytöksessä ja olemisessa (esim. vetäytyminen, univaikeudet).

Tiedostaminen: Ymmärrä, että trauma voi vaikuttaa muun muassa tunnesäätelyyn, keskittymiseen ja luottamukseen.

Toimiminen: Tue ennakoitavan ja turvallisen arjen luomista.

Torjuminen: Vältä tilanteita, jotka voivat muistuttaa aiemmasta traumasta (esim. kovat äänet, vaikutusmahdollisuuksien puute).

Kuva 3: Neljän T:n malli (Substance Abuse and Mental Health Services Administration 2014).

Oleellista on kyetä pitämään mielessä traumatisoitumisen mahdollisuus. Tällöin toisen haastava käytös voi tulla ymmärrettävämmäksi. Kun toisen käyttäytymistä ja toimintaa ymmärtää traumareaktioiden tai -oireiden näkökulmasta, on niihin paljon helpompi reagoida asianmukaisesti. Myös omat reaktiot tai haasteet tietyn tilanteen tai asiakkaan kohtaamisessa voivat avautua itselle paremmin ja näin tuoda joustavuutta omaan toimintaan ja kohtaamiseen.

Sosiaalinen liittyminen

Vaaran uhatessa me yleensä luontaisesti tukeudumme toisiin ihmisiin: huudamme/ pyydämme toiselta apua, haemme suojelua ja lohdutusta.

Taistele tai pakene

Jos kukaan ei ole auttamassa tai vaara on välitön, käynnistyvät automaattisesti taistele-pakene -reaktiot. Tällöin meillä on vielä jossain määrin toimijuutta ja kokemus että pystymme vaikuttamaan asioihin jollain tavoin.

Jähmettyminen tai lamaantuminen

Jos uhka on niin ylivoimainen ettemme pysty taistelemaan tai pakenemaan tilanteesta, me jähmetymme. Toimijuuden ja asioihin vaikuttamisen mahdollisuus on viety. Pahimmassa tapauksessa lamaannumme täysin ja voimavarat keskittyvät vain hengissä pysymiseen. Tilaa kuvataan usein valekuolemana.

Kuva 4: Yleiskuvaus suojamekanismeista ja traumareaktioista.

Yleisesti esitettyjä ihmisen suojamekanismeja ja traumareaktioita voidaan jaotella yksinkertaistetusti esimerkiksi yllä olevan kaavion mukaisesti. Kaaviota voidaan hyödyntää myös psykoedukaation välineenä. Se voi auttaa lasta ymmärtämään, mitä ihmisessä vaarallisissa tilanteissa tyypillisesti tapahtuu. Samat reaktiot voivat käynnistyä myös silloin, kun lapsi joutuu kohtamaan traumatapahtumasta muistuttavia asioita ja tilanteita tai niihin liittyviä painajaisunia. Varsinaisen traumaperäisen stressihäiriön oireista ja pienten lasten traumojen erityispiirteistä voi lukea lisää mm. Käypä hoito -suosituksesta (ks. Taustakirjallisuutta ja materiaaleja).

Toimijuutta ja turvan tunnetta lisäävät tieto, ennakointi ja avoimuus. Lapsille ja perheille tulee antaa tietoa traumasta ja sen vaikutuksista ymmärrettävässä muodossa ja toistuvasti. Keskeistä on korostaa voimavarojen ja toivon näkökulmaa. Lapsille ja perheille tulee antaa päätösvaltaa ja valinnanmahdollisuuksia niissä asioissa, missä se on mahdollista. On tärkeää tarjota lukuisia kuulluksi tulemisen kokemuksia ja viestittää toistuvasti, että heidän näkemyksillään on merkitystä – silloinkin, kun joudutaan toimimaan lapsen ja perheen omien toiveiden ja näkemyksien vastaisesti. Luottamus ja mahdollisuus tehdä valintoja lisää halua sitoutua annettuun tukeen ja mahdollisiin hoitoprosesseihin.

Käytännön työssä haasteena voi olla myös niukka kerronta tai puhumattomuus. Lapsi tai perhe ei aina kerro kaikkea tai kertoo asioista epäloogisesti, ristiriitaisesti ja poukkoilevasti, jolloin on vaikeaa tunnistaa, mikä on oleellista

tai mitä on oikeasti tapahtunut, kenelle ja milloin. Kerrontaan voivat vaikuttaa pelon, syyllisyyden ja häpeän tunteet. Myös mahdollinen traumatisoituminen voi vaikuttaa huomattavasti muistamiseen ja tapahtumista kertomiseen. Turvallisuuden tunnetta lisäävät, stressitasoa alentavat ja vireystilan säätelyä tukevat toimet auttavat kertomuksen saamista.

Turvallisen ja ennakoitavan tapaamisen luominen

- Luo tapaamiseen johdonmukainen rakenne.
- Pidä tapaamiset (samassa) rauhallisessa tilassa.
- Käytä tarvittaessa tulkkia ja ota huomioon asiakkaan tulkkiin liittyvät toiveet.
- Huomioi tulkin esittäytyminen ja vaitiolovelvollisuus ja varmista, että tulkki ja asiakas ymmärtävät toisiaan.
- Kertaa, keitä on paikalla ja miksi. Kerro, kuinka kauan tapaaminen kestää.
- Kerro etukäteen, mitä tapahtuu seuraavaksi.
- Huomioi tapaamisen ajankäyttö: "Meillä on vielä 10 minuuttia aikaa. Olisiko vielä jotain tärkeää huomioitavaa tai olisiko sinulla jotain kysyttävää?"
- Vedä lopuksi yhteen tapaamisen sisältö ja sovitut asiat, kiitä ja kehu lasta ja kerro, mitä seuraavaksi tapahtuu.
 - "Kiitos, että sain tutustua sinuun. Vaikuttaa, että olet kyllä tosi taitava piirtämään."
 - "Jutellaan vielä hetki yhdessä äidin kanssa ja sovitaan, milloin tapaamme seuraavan kerran."
 - Ennen tapaamisen päättämistä kysy, onko lapsella vielä jotain, mitä hän haluaisi kysyä tai kertoa, ja varmista, että hänellä on turvallinen olo.
 - "Onko jotain, mitä en ole osannut kysyä sinulta ja haluaisit vielä kertoa?"
 - "Onko sinulla ihan ok olo nyt lopetella?"
 - "Voidaan tässä lopussa vielä vähän ravistella ja taputella omaa kehoa ja puhallella pari kertaa."
- Sovi jatkotapaaminen yhdessä lapsen ja vanhemman kanssa.
- Ole läsnä ja rauhallinen.
- Varaa itsellesi aina edes vähän aikaa rauhoittua ennen seuraavaa tapaamista. Rauhallinen olemus viestii, että tilanne on hallinnassa.
- Pidä huolta "tunnehygieniasta": älä tuo tapaamisiin tunnetartuntoja edeltäviltä tapaamisilta.
- Toisaalta myös läpinäkyvyys, avoimuus ja esimerkkinä toimiminen voi olla hyvin merkityksellistä: "Anteeksi, että otin sinut vastaan vähän hätäisesti. Hengitetäänkö pari kertaa yhdessä syvään ja aloitetaan vasta sitten." Tällaiset pienet hetket voivat rakentaa luottamusta.

Tunnista sekä oma että toisen tunne ja olotila. Vuorovaikutustilanteissa tapahtuu paljon. Aika-ajoin on hyvä tietoisesti tunnistaa, mitä itsessä ja toisessa tapahtuu. Voimakkaassa tunnetilassa meidän kaikkien kyky loogiseen päättelyyn ja

rakentavaan vuorovaikutukseen alenee hetkellisesti. Erilaiset tunne- tai viireystilamittarit voivat olla hyvä väline yhdessä käytettäväksi. Tapaamisessa voimme toimia lapsen säätelyapuna ja sanallistaa omia huomioitamme.

- "Huomaan, että sinulle tuli levoton olo / jotenkin hävisit jonnekin kauas / sinua alkoi vähän harmittaa. Mikä olosi on ihan nyt? Noustaanko hetkeksi ylös ja työnnetään vaikka seinää yhdessä / venytellään / halataan tyynyä hetki?"
- Aloita pienillä, neutraaleilla kysymyksillä. Kysy esimerkiksi: "Millä tulit paikalle?" tai "Millainen päivä sinulla on ollut?"
- Anna mahdollisuuksia valita.
- Anna asiakkaan valita istumapaikka.
- Kysy, onko asiakkaalla odotuksia tapaamisen suhteen.
- Kerro, että asiakas voi pyytää taukoa esimerkiksi nostamalla käden tai muulla sovitulla merkillä. Kuvakortit, liikennevalot tai esillä oleva tunnemittari voivat auttaa viestimisessä.
- Mahdollisuus valita vahvistaa kontrollin ja toimijuuden tunnetta. On myös tärkeää vahvistaa pieninkin askelin yksilön kokemusta osallisuudesta omaan elämäänsä: mihin haluan muutosta, millä keinoin voisin sitä saavuttaa ja kuka minua voisi siinä tukea.
- Käytä vakauttavia menetelmiä: tarjoa kylmää vettä tai vaikka pastilleja.
- Hyödynnä yksinkertaisia hengitysharjoituksia: "Lasketaan yhdessä kolme rauhallista hengitystä."
- Hyödynnä kehon tuntemusten tunnistamista: "Voitko kertoa, miltä jaloissa tuntuu?"
- Hyödynnä piirtämistä, leikkiä ja luovia menetelmiä. Piirtäminen, muovailu ja hiekkalaatikko ovat turvallisia tapoja ilmaista tunteita ilman sanoja.
- Selitä lapselle hänen oikeutensa: "Sinulla on oikeus olla turvassa."
- Käytä yksinkertaista kieltä, esimerkkejä ja havainnollistavia välineitä ja toista niitä myös seuraavissa tapaamisissa luontevissa kohdin. Kerro, että olet vaitiolovelvollinen: "Minulla on vaitiolovelvollisuus. Se tarkoittaa sitä, että en saa kertoa sinun asioitasi muille ilman lupaasi muuten kuin erityistapauksissa, esimerkiksi silloin, kun olen huolissani, että sinun terveytesi ja turvallisuutesi ovat vaarassa. Ja näissäkin tilanteissa kerron sinulle, että tämä on sellainen asia, josta minun on kerrottava lastensuojelulle/vanhemmille, jotta voimme turvata sinun hyvinvointisi."
- Käytä erilaisia materiaaleja keskustelun tukena, esimerkiksi lapsen oikeuksien kortteja ja lapsen oikeuksien viikon materiaaleja (ks. Taustakirjallisuutta ja materiaaleja).
- Tarjoa psykoedukaatiota: kerro lapselle sopivassa kohdassa, että vaikeita kokemuksia kokeneilla voi olla erilaisia oireita ja reaktioita, joita voidaan hoitaa.

Lapsen ja nuoren hyvinvoinnin arvioiminen ja kokonaisvaltainen tukeminen

Erityisen haavoittavia ja monimutkaisia tilanteita ovat ne, joissa lapsi itse tai hänen vanhempansa on ihmiskaupan uhri. Näissä tilanteissa lapsen oikeuksien turvaaminen edellyttää kokonaisvaltaista, moniammatillista ja lapsikeskeistä lähestymistapaa.

Tuen tulee perustua YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja Suomen lastensuojelulakiin. Lapsen etu on ensisijainen periaate, mikä tarkoittaa, että jokaisessa ratkaisussa on arvioitava lapsen turvallisuus, hyvinvointi ja kehitys. Tämä periaate ohjaa kaikkia toimijoita ja edellyttää, että lapsen oikeudet toteutuvat riippumatta hänen itsensä tai vanhempansa asemasta.

Jos ihmiskaupan uhrilla on alaikäisiä lapsia, lasten tilanne, mahdollinen tuen tarve ja haavoittuvuus tulee arvioida systemaattisesti ja yksilöllisesti, kun vanhempi on tunnistettu uhriksi. Arviointi tehdään aina lasta tavaten, ei pelkästään vanhemman antaman tiedon varassa. Työntekijän tulee tarvittaessa konsultoida lastensuojeluviranomaista lapsen tilanteen selvittämiseksi ja tehdä lastensuojeluilmoitus, jos lapsen olosuhteet antavat aihetta huoleen. Mikäli lastensuojeluviranomainen kuitenkin arvioi, ettei lastensuojelun tukitoimille ole tarvetta, on ensiarvoisen tärkeää varmistaa, ettei lapsen tuen tarve jää huomiotta muissa sosiaalipalveluissa.

Ihmiskaupan uhrin lapselle tulisi tehdä oma palvelutarpeen arvio riippumatta siitä, minkä sosiaalipalvelun piirissä perhe on. Lapsen omalla palvelutarpeen arviolla on tarkoitus tehdä näkyväksi lapsen näkökulma perheen tilanteeseen. Strukturoitu kyselylomake varmistaa, että lapsen tilannetta arvioidaan järjestelmällisesti ja kokonaisvaltaisesti. Kyselylomake paitsi turvaa lapsen elämäntilanteessa tapahtuvien mahdollisten muutosten seuraamisen eri arviointihetkinä, myös varmistaa sen, ettei tiedonkeruu riipu työntekijän työotteesta. Strukturoitu kyselylomake myös neutralisoi kysymyksiä: ne eivät koske suoraan lapsen perhettä, vaan ne esitetään yleisinä elämäntilannetta koskevinä teemoina. Sosiaalihuollossa työskentely painottuu helposti perheen ja asiakkaan ongelmiin ja niiden ratkaisemiseen. Kyselylomakkeessa on siis tärkeää huomioida myös perheen vahvuudet.

Huomioi lapsen palvelutarpeen arviossa ainakin seuraavat teemat:

- Turvallisuus, myös digiturvallisuus
- Fyysinen terveys
- Psykyinen terveys ja pidemmän ajan kuntoutustarve
- Sosiaaliset suhteet
- Koulunkäynti
- Taloudellinen tilanne ja tuen tarve
- Harrastukset ja vapaa-aika
- Päihteet ja riskikäyttäytyminen
- Olemassa oleva yhteistyöverkosto tai sen kokoaminen

Monet kartoituksen teemat koskettavat koko perhettä, mutta lapsen kohtaamisessa on tärkeää syventyä juuri lapsen näkökulmaan omana toimijanaan. Lapsella on omat tarpeensa ja kokemuksensa, jotka voivat poiketa merkittävästi vanhemman tilanteesta. Esimerkiksi turvallisuustekijöitä kartoitettaessa digiturvallisuuden huomiointi on lapsen tai nuoren kohdalla erityisen tärkeää. Yksi tapa selvittää näitä teemoja on kysyä lapselta hänen tyypillisestä viikostaan ja arkisista asioista: mitä hän tekee ja kenen kanssa, mistä hän tykkää, onko hänellä kavereita, tuntevatko vanhemmat heidät, saako tai osaako hän liikkua yksin, onko hänellä käytössä omaa rahaa, mitä hän sillä tekee jne. Oleellista on pitää mielessä myös pakottavan kontrollin mahdollisuus ja arvioida, missä määrin lapsen vapauksia rajoitetaan.

Erityisen huolestuttavaa lapsen oirehdinta on, jos siitä aiheutuu merkittäviä ongelmia arjessa, kuten koulussa, kavereisuhteissa tai harrastuksissa. Huomiota kannattaa kiinnittää erityisesti toistuvaan aggressiivisuuteen, itsensä tai muiden vahingoittamiseen, selkeään sosiaaliseen vetäytymiseen, pitkittyneisiin mielialavaihteluihin, itsetuhoisiin ajatuksiin, vakaviin univaikeuksiin, syömishäiriöihin tai jatkuviin koulunkäyntiongelmiin.

Tarjota lapselle omaa aikaa ja tilaa keskustella perheen tilanteesta. Lapsen asioita ei tule käsitellä ja ratkaista vain vanhemman kautta. Aikuisen vastuulla on avata haastavat aiheet ja tarjota lapselle tilaa ja sanoja niiden käsittelyyn. Kun lapsen kanssa puhutaan vaikeista ja sensitiivisistä aiheista, kuten ihmiskaupasta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, sanoittamisen tulee olla turvallista, selkeää ja lapsen kehitystasoon sopivaa. Käytetyn kielen tulee olla selkokielistä, konkreettista ja neutraalia, ja käsitteet tulee aina avata.

On hyvä käyttää sanoja, joita lapsi ymmärtää. Esimerkiksi:

”Jos joku pakottaa sinut tekemään asioita, joita et halua, se ei ole oikein.”

Lapselle tulee antaa lupa puhua ja kysyä. On tärkeää luoda tilaa lapsen omille sanoille ja kysymyksille. Tunteiden sanoittaminen auttaa lasta ymmärtämään omia kokemuksiaan. Voit käyttää tunteiden sanoittamista auttaaksesi lasta. Esimerkiksi näin:

”Se voi tuntua hämmentävältä tai pelottavalta. On ihan ok tuntea niin.”

Keskustelussa on hyvä pysyä yleisellä tasolla, kunnes tiedät lapsen valmiuden käsitellä asiaa. Esimerkiksi näin:

”Jos joku koskee sinua tavalla, joka tuntuu väärältä, kerro siitä heti luotettavalle aikuiselle.”

Lasta ympäröivien aikuisten tulee korostaa turvallisuutta ja oikeuksia:

”Sinulla on oikeus olla turvassa. Kukaan ei saa satuttaa sinua tai pakottaa sinua tekemään asioita.”

Pienemmille lapsille voi olla helpompaa ymmärtää asia kuvien tai esimerkkitarinoiden avulla.

Lapsen edun turvaaminen ja tarpeiden tunnistaminen edellyttää usein organisaatorajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä. Jos perheellä on ihmiskauppaan liittyvää taustaa, apuna on usein useita eri toimijoita. Kun perheen tukena toimii useita eri tukitahoja ja ammattilaisia, toimivan verkostoyhteistyön merkitys ja palvelujen koordinointi korostuu. On ensiarvoisen tärkeää, että toimijoiden vastuut, roolit ja tehtävät ovat selkeitä ja kaikkien osapuolten tiedossa. Tilanne voi olla sekava tai jopa kaoottinen myös perheen näkökulmasta, jos mukana on monia ihmisiä ilman yhteistä suuntaa. Koordinointiin tarvitaan ns. ”case manager” eli vastuuhenkilö, joka on kokonaisvaltaisesti vastuussa verkostotyöstä ja varmistaa, että lapsi ja perhe saavat tarvitsemansa tuen. Palvelujen siirtyessä esimerkiksi toiseen kuntaan tai toiselle palveluntarjoajalle on tärkeää varmistaa palveluiden jatkuvuus ja tiedon siirtäminen seuraaville toimijoille. Palvelujen siirto tulisi tehdä aina ”saattaen vaihtaan”.

Lapsen tukeminen sisältää useita osa-alueita:

Turvallinen asuminen: Kodinomaisen majoitus tai kiireellinen sijoitus, jos lapsen turvallisuus on uhattuna. Arvioi, tarvitseeko lapsi oman turvasuunnitelman. Huomioi myös digiturvallisuus!

Psykososiaalinen tuki: Trauma- ja kriisiapu sekä lapselle että vanhemmalle. Arvioi myös, tarvitseeko perhe arjen tukitoimia, kuten kotiapua, lastenhoitoapua tms.

Tuki lapselle mielekkään arjen rakentamisessa: On yleisesti tiedossa, että lasten harrastustoiminnalla on tärkeä merkitys lasten sosiaaliselle ja terveydelliselle hyvinvoinnille sekä syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien ehkäisylle.

Koulunkäynnin turvaaminen: Koulunkäynti ja oppiminen ovat keskeinen osa lapsen arkea ja toipumista. Käynnistä mahdollinen yhteistyö koulun tai varhaiskasvatuksen kanssa. Järjestä verkostotapaaminen ja suunnittele yhdessä perheen kanssa, millaista yhteistyötä tehdään tai millaisia tukitoimia lapselle ja perheelle tarjotaan (esim. koulupsykologi, perheneuvola).

Psykoedukaatio ja seksuaalikasvatus ja -neuvonta: Tietoisuuden lisääminen lasten ja nuorten oikeuksista ja lainsäädännöstä on tehtävä ikätason mukaisesti ja asiantuntevasti. Hyväksikäyttö ja ihmiskauppa on otettava puheeksi myös ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Seksuaalikasvatusta ja -neuvontaa on tarjottava myös ennaltaehkäisevänä toimena, koska aiemmat hyväksikäytön tai väkivallan kokemukset ja haasteet omien rajojen asettamisessa altistavat hyväksikäytölle.

Ole kiinnostunut ja kysy asiakaslapsen omasta kulttuurista ja perheen tavoista. Varmista, että asiakas ymmärtää palvelupolun.

Tilanteet ovat usein monimutkaisia, sillä lapsi tai nuori voi olla itse ihmiskaupan uhri, seurata sivusta vanhemman hyväksikäyttöä tai olla itse mahdollistamassa muiden lasten ihmiskaupan toteutumista. Tämä lisää traumatisoitumisen riskiä ja voi vaikuttaa lapsen kehitykseen pitkään. Siksi tarvitaan pitkäaikaista psykososiaalista tukea ja seurantaa. Lisäksi on huomioitava, että lapsen luottamuksen rakentaminen vie aikaa ja vaatii johdonmukaista, turvallista kohtaamista.

Ihmiskaupan uhriksi joutuneille vanhemmille tulisi tarjota tukea vanhemmuuteen ja mahdollisuuksia käsitellä koettuja asioita. Tiedetään, että traumatisoituminen voi vaikuttaa merkittävästi vanhemmuuteen monin tavoin, usein heikentäen kykyä säädellä tunteita, luoda turvallisia ihmissuhteita ja tarjota lapselle johdonmukaista hoivaa. Lasten oireilu saattaa olla reagointia omiin vaikeisiin tunnetiloihin ja muistoihin, vanhempien vointiin ja käyttäytymiseen tai kodin ilmapiiriin ja mahdollisesti perheen heikkoon taloudelliseen tilanteeseen. Toipumisen mahdollisuuksia voi edistää arjen vakaus ja ohjaaminen hoitoon tarvittaessa. Ihmisillä on kuitenkin myös kyky toipua, ja osalla nähdäänkin myös niin sanottua trauman jälkeistä kasvua.

Lapsen ja nuoren tukeminen ihmiskauppatilanteessa ei ole yksittäinen toimenpide, vaan kokonaisvaltainen prosessi, joka edellyttää selkeää vastuunjakoa, tiivistä yhteistyötä ja lapsikeskeistä työtettä. Vain näin voidaan varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat ja lapsen tulevaisuus turvataan. Kyse on sekä juridisesta veloitteesta että eettisestä vastuusta. Yhdenkään ammattilaisen ei tule jäädä pohtimaan perheiden tilannetta ja auttamista yksin, vaan tarvitaan moniammatillista ja usein poikkihallinnollista yhteistyötä. Työnohjauksellinen tuki on tärkeää, samoin kuin konsultaatiomahdollisuus.

Tilanteita, joita sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja voi kohdata asiakastyössään:

Mitä teen, kun lapsi ei halua erota vanhemmastaan tapaamisen ajaksi?

Aloita tapaaminen yhdessä vanhemman kanssa. Kertokaa lapselle yhdessä vanhemman kanssa, että aikuiset siirtyvät keskustelemaan aikuisten asioista toiseen huoneeseen, mutta vanhempi on aivan lähellä. Näytä lapselle tila, johon vanhempi menee. Siirry lapsen kanssa tilaan, joka on lähellä vanhemman tapaamishuonetta. Pidä ovi mahdollisuuksien mukaan auki tai raollaan. Keksi etukäteen lapselle kivaa tekemistä erillään vanhemmasta. Tekemistä voi olla esimerkiksi yhteinen leikki, piirtäminen, värityskuvat ja tarrat. Älä pakota lasta eroon vanhemmastaan ja anna lapsen käydä vanhemman luona kesken tapaamisenkin.

Mitä teen, kun lapsi reagoi voimakkaasti suljettuihin oviin tai lukittuihin tiloihin?

Pidä ovet mahdollisuuksien mukaan auki tai raollaan ja anna lapsen valita istumapaikka. Kerro etukäteen, mitä huoneessa on ja kuinka kauan tapaaminen kestää. Käytä mahdollisuuksien mukaan tiloja, joista näkee ulos. Tuo etukäteen huoneeseen turvaelementtejä, kuten tyynyjä, vilttejä tai pehmoleluja.

Mitä teen, kun lapsi alkaa puhua väkivaltaisista kokemuksista kesken leikin?

Älä ohjaa pois aiheesta, vaan anna lapsen kertoa kokemuksista omalla tavallaan. Kirjaa havainnot ja arvioi, millaisia jatkotoimia tarvitaan. Vahvasta lapselle tunnetta, että häntä kuullaan ja hänen kertomansa on tärkeää. Älä kysele tarkkoja yksityiskohtia. Kiitä lasta siitä, että hän kertoi tärkeän asian.

Mitä teen, kun lapsi kertoo, että hänellä on salaisuus, jota ei saa kertoa kenellekään?

Kiitä, että lapsi kertoi salaisuudesta. Kerro, että lapsen on turvallista jakaa salaisuus ja että aikuisten tehtävä on suojella lapsia. Älä lupaa, ettei kerro asiasta eteenpäin. Jos mahdollista, pyytäkää yhdessä vanhemmalta lapselle "lupa" kertoa salaisuus työntekijälle.

Mitä teen, kun lapsi toimii vanhemman tulkkina ja ottaa aikuisen roolin?

Lapsen ei tule toimia vanhemman tulkkina. Pysäytä tilanne lempeästi ja kiitä lasta avusta. Kerro, ettei lapsen tehtävä ole toimia tulkkina eikä kantaa aikuisen vastuuta. Käytä aina tarvittaessa virallista tulkkia.

Mitä teen, kun vanhempi ei halua, että lapsi puhuu yksin sosiaalityöntekijän kanssa?

Kerro vanhemmalle rauhallisesti, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja kertoa ajatuksiaan ja kokemuksiaan ilman vanhemman läsnäoloa. Voit sopia tapaavasi lasta lyhyen aikaa ja kertoa, ettei tarkoituksena ole sivuuttaa vanhempaa, vaan antaa lapselle mahdollisuus kahdenkeskiseen keskusteluun.

Mitä teen, kun lapsi kysyy, voiko hän joutua takaisin maahan, josta perhe on paennut?

Kerro lapselle, että on ymmärrettävää, että hän miettii tätä. Kerro, että aikuiset ja viranomaiset huolehtivat asiasta ja hoitavat sitä ja ettei hänen tarvitse kantaa asiasta vastuuta. Älä anna lupauksia, joita et voi pitää. Sen sijaan voit sanoa: "Olet nyt täällä, ja aikuiset tekevät parhaansa, että pysytkin täällä."

Mitä teen, kun lapsi sanoo, ettei halua kertoa mitään, koska ei tunne minua?

Kerro lapselle, että hänen ei ole pakko kertoa asioistaan eikä ainakaan heti – tämä voi vähentää painetta. Anna lapselle aikaa. Voit sanoittaa: "Huomaan, että tämä voi tuntua vaikealta. Se on ihan ok." Tilanteen salliessa voi myös olla hyödyllistä, että mukana on lapselle tuttu ja turvallinen henkilö. Kerro lapselle selkeästi ja lapsen ymmärtämällä tavalla, mitä asioita pidetään salassa ja mitä täytyy kertoa eteenpäin (esimerkiksi jos on kyse turvallisuudesta).

Lähteitä ja lisätietoa:

Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmis kaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi : Selvitys Itämeren alueen maista
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/8e2520d8-16eb-452a-a685-265fc7c9f1c1>

Lapsi ihmiskaupan kohteena

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/34268331/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys.pdf/6060ff32-c062-407d-8242-3a6d2a4d5713/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys.pdf?t=1715003084845>

Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen - THL

<https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/vakivaltaa-kokeneen-lapsen-kohtaaminen-ja-ensivaiheen-tukeminen>

Lasten erityisasema ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, Hohti Teresa (pdf)

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65072/Hohti_Teresa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kid-Safe Conversations about Human Trafficking

<https://sosresponds.org/blog/kid-safe-conversations-about-human-trafficking/>

How to Talk to Youth About Human Trafficking: A Guide for Youth Caretakers and Individuals Working with Youth

https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/blue_campaign_youth_guide_508_1.pdf

9. Vieraskynä: Traumatisoituneen nuoren kohtaaminen

*Mira McLennan, psykologi, auktorisoitu seksuaalineuvoja,
Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen kotouttava aikuistumisen tuki*

Nuorten kohtaaminen

Nuori haluaa tulla kohdatuksi omana itsenään kaikkine puolineen, kuten meistä jokainen. Samalla nuori ei kuitenkaan välttämättä vielä tiedä, kuka on, eikä osaa sanoittaa siihen liittyviä ajatuksia tai epätietoisuuden herättämiä tunteita. Tällöin nuori ei välttämättä itsekään osaa kertoa, miten haluaisi tulla kohdatuksi, vaan tarvitsee rinnalleen työntekijän, joka edustaa turvallista aikuista ja tukee häntä prosessissa. Nuorten ja etenkin yksin tulleiden kanssa työskennellessäni olen kiinnittänyt huomiota siihen, että nuoret eivät aina osaa vastata, kun heiltä kysyy, kuka sinä olet ja mitkä vahvuutesi ovat. Nuori saattaa vasta ensimmäisen kerran alkaa todella miettiä, kuka on ja mitä hyvää hänessä on. Menneisyys ei aina ole antanut tilaa pohtia näitä kysymyksiä. Palveluihin tullessaan nuorella on jokin tuen tarve tai tilanne, johon haetaan muutosta tai josta tehdään arviota. Tällöin myös fokus on ymmärrettävästi ratkaistavassa ongelmassa. Itse koen, että muutos vaatii paitsi haasteiden tunnistamista ja nimeämistä, myös vahvuuksien tutkimista ja niiden hyödyntämistä osana prosessia. Vahvuustyöskentely voi auttaa ylläpitämään motivaatiota ja vahvistaa nuoren kokemusta omasta pystyvyydestään ja itsestään aktiivisena toimijana.

Sanoittamisen tärkeys

”Täällä saa puhua mistä vaan. Olen ammattilaisena tottunut keskustelemaan myös sellaisista aiheista, jotka voivat olla toisille tabuja.”

Nuori voi huolehtia ammattilaisen jaksamisesta, jolloin hyvä sanoittaa, että ammattilainen kyllä kestää kuulemansa. Nuoren kertoessa raskaista asioista ammattilainen voi sanoittaa, että kokemus on varmasti ollut hyvin raskas, mutta kauhistella ei kannata. Emme halua nuorelle tunnetta, että hänen asiansa on liian kauheita meille. Pakolaistaustaisista nuorista lähes kaikki ovat olleet potentiaalisesti traumaattisissa tilanteissa, mutta se ei tarkoita, että kaikki olisivat traumatisoituneita. Trauman kokeneella voi usein olla samanaikaisesti sekä syvä tarve yhteyteen ja muihin liittymiseen että halu välttää muita ihmisiä ja pärjätä yksin. Traumainformoitu työote on ammattilaiselle olennainen osa osaamista. Turvallisuuden ja luottamuksen rakentumisen kannalta olennaista on toiminnan läpinäkyvyys: asiakkaalle kerrotaan selkeästi, mitä tehdään ja miksi.

”Saat itse rajata keskustelun aiheita. Jos kysyn tai otan puheeksi jotain, mistä et halua puhua, niin kerro minulle ja kunnioitan toivettasi. Jos aihe on sellainen, josta minun mielestäni olisi tärkeä puhua, perustelen, miksi niin on, ja voit sen jälkeen rauhassa miettiä, oletko valmis keskustelemaan aiheesta vai et.”

Haastavat tilanteet

”Jos suututtaa, niin ole vain vihainen.”

Kuten kaikkien asiakasryhmien, myös nuorten kanssa tulee eteen haastavia tilanteita. Nuori saattaa käyttäytyä aggressiivisesti tai päästellä suustaan törkeyksiä. Toisaalta nuori voi kieltäytyä yhteistyöstä tai jopa puhumisesta täysin. Tilanteet herättävät ymmärrettävästi myös työntekijässä vähemmän mukavia tunteita, joiden äärelle on hyvä pysähtyä. Itse olen huomannut esimerkiksi ärtymyksen ja turhautumisen kumpuavan usein riittämättömyyden tunteesta työntekijänä. Voi tuntua, että ei pysty auttamaan sillä tavalla kuin haluaisi. Asiakkaan tunteet myös tarttuvat, joten voi olla hyvä tarkastella, kenen tunteesta onkaan kyse. Esimerkiksi epätoivo ja toivottomuus voivat olla ylitsevyöryviä ja hyvin fyysisiä tunteita, joita on vaikea sietää. Ne saattavat näkyä myös vihana. Jos työntekijänä tulee olo, että tilanne on toivoton ja nuorta ei voi auttaa, kannattaa todella pysähtyä miettimään, mistä tunne tulee. Onko kyse omasta riittämättömyyden tunteesta vai heijastaako kokemus asiakkaan tilanteen aiheuttamaa syvää toivottomuutta?

Ärhäkän nuoren kanssa kannattaa käydä keskustelua vihasta: mitä se merkitsee, miksi se on tärkeä tunne ja mistä se kumpuaa. Toki samalla on hyvä käydä keskustelua siitä, että vaikka viha on tunteena sallittu, käyttäytymiselle on tietyt säännöt myös työntekijöiden kanssa. Vihan taustalla on usein jokin toinen tunne, kuten häpeä, pelko, tarvitsevuus tai suru. Nuori saattaa purkaa kokemuksiaan vihan kautta hyvinkin pitkään ennen kuin asian herkkään ytimeen päästään käsiksi. Onpa käynyt useampaan otteeseen niinkin, että lupa tuntea vihaa on vähentänyt sen tarvetta. Eräs nuori hölmistyi niin, ettei osannut tehdä muuta kuin antaa fist bumpin. Joskus kiukuttelu voi olla myös merkki siitä, että nuorella on riittävän turvallinen olo työntekijän kanssa, että hän uskaltaa näyttää itsestään myös hankalamman ja vaativan puolen.

Nuorella voi olla syvä kokemus siitä, että hän on yksin asian kanssa ja että kukaan ei voi ymmärtää häntä, jolloin motivaatio ottaa apua vastaan ja avata omaa tilannettaan on ymmärrettävästi heikko. Vanhojen kokemusten lisäksi nykyhetken kokemukset, kuten rasismi, satuttavat ja aiheuttavat eriytymisten kokemusta. Näiden kokemusten vaikutuksesta nykyhetken kannattaa keskustella avoimesti nuoren kanssa. Menneisyyttä ei voi muuttaa, mutta nykyhetkeä voidaan tutkia yhdessä ja tehdä tilasta turvallisempi. Samoin on tärkeä reflektoida omaa asemaa, taustaa ja arvoja työntekijänä. Jos nuori joutuu arjessaan kohtaamaan esimerkiksi rasismia tai sukupuoleen liittyvää syrjintää, mutta työntekijä ei, kannattaa työntekijänä pysähtyä pohtimaan asiaa. Nuori saattaa ymmärrettävästi kokea, että samanlaisesta taustasta tuleva työntekijä osaisi auttaa häntä paremmin. Toisinaan jokin työntekijän ominaispiirre voi tahtomatta

muistuttaa nuorta jostain kipeästä kokemuksesta. Myös tästä kannattaa keskustella avoimesti nuoren kanssa ja käydä nuoren tuntemuksia läpi aidosti kuunnellen ja kunnioittaen.

”Olet oikeassa. En voi koskaan täysin ymmärtää sitä, mitä olet kokenut, mutta lupaan tehdä parhaani, että ymmärrän sitä niin hyvin kuin suinkin mahdollista. Ja vaikka en ymmärrä täysin kokemustasi, ymmärrän että tunnet/käyttäydyt näin kaiken kertomasi perusteella.”

Aina haastavin asiakas ei kuitenkaan ole aggressiivisesti käyttäytyvä nuori. Myös puhumattomuus voi herättää työntekijässä voimakasta huolta. Jos nuori ei puhu tai kertoo aina kaiken olevan hyvin hankalasta tilanteesta huolimatta, hänelle voi sanoittaa tilannetta esimerkiksi näin:

”Luotan arvioosi, mutta olen myös kokemuksen kautta huomannut, että joskus nuorten voi olla vaikea puhua asioista, joihin he oikeasti tarvitsisivat tukea. En halua, että jäät yksin sinua vaivaavien asioiden kanssa. Kerro, jos on jotain, mitä toivoisit minun tekevän eri tavalla, niin voimme keskustella mahdollisuuksista muuttaa toimintatapoja.”

Nuoren voi olla vaikea luottaa palveluun ja viranomaisiin monestakin syystä. Luottamus voi olla alkuun hyvin hauras ja sen rakentamiseen voi mennä pitkäkin aika, mutta siihen kannattaa panostaa. Samalla on hyvä pysähtyä oman huolen ja hädän äärelle ja miettiä, mistä se kumpuaa. Liiallinen hössöttäminen voi välittyä nuorelle kokemuksena, että hänessä on jotain vikaa, joka pitää korjata kuntoon.

Kentällä hyväksi havaittuja vinkkejä:

- Reflektoi omaa taustaasi ja sen vaikutusta arvoihisi, näkemyksiisi ja tapoihisi. Pohdi myös suhtautumistasi erilaisista taustoista tuleviin ihmisiin. Hyväksy se, että olet työntekijänä myös vaillinainen. Joskus jotkin muuttumattomat piirteemme, kuten ihonväri, sukupuoli, ääni tai olemus, voivat nostaa pintaan vanhoja kokemuksia.
- Moniammatillinen työskentely voi mahdollistaa nuorelle useampia turvallisia työntekijäkontakteja. Tällöin on myös todennäköisempää, että nuori löytää jonkun, jonka kanssa hänellä klikkaa.
- Kysy asiakkaalta, mikä auttaisi häntä tuntemaan olonsa turvallisemmaksi. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi vapaus liikkua tapaamisen aikana, erilaisten stressilelujen käyttö tai nuoren ja työntekijän välisen etäisyyden säätely.
- Avoimuus ja läpinäkyvyys. Pidä nuori mukana aktiivisena toimijana ikätasonsa mukaisesti.
- Työntekijätkin ovat ihmisiä. Joskus sorsumme hössötykseen tai jokin nuori ärsyttää niin, että tukka nousee pystyyn. Tällöin tunteen ja kokemuksen äärelle on hyvä pysähtyä ja pohtia asiaa kollegojen kanssa tai vaikkapa työnohjauksessa.
- Traumainformoitu työote on tärkeä ja arvokas lisä omaan ammatilliseen kompetenssiin.
- Sosiaalityö itsessään tukee ja mahdollistaa mielen hyvinvointia. Tämä on hyvä muistaa, vaikka nuori ei psykologille tai lääkärille heti pääsisikään.

10. Kohtaamisen keinot

Edellisissä osioissa on kuvattu ihmiskaupan erityispiirteitä, traumatisoivia vaikutuksia sekä vaikutuksia yksilön elämään. Sosiaalityössä on tärkeää ymmärtää näitä, jotta palvelutarpeen arvioinnissa voidaan huomioida myös asiakkaan mielen hyvinvoinnin tukeminen ja tukea asiakasta aidosti. On myös hyvä pitää mielessä, että menneet kokemukset eivät määritä yksilön selviytymistä. Vaikeistakin taustoista ja kokemuksista huolimatta ihminen voi selviytyä ja menestyä hyvin. Tätä toivon näkökulmaa työntekijän tulee aina ylläpitää.

Kaiken auttamistyön lähtökohtana on nähdä ihminen olosuhteiden ja kokemusten takana. Vaikka henkilö olisi joutunut ihmiskaupan uhriksi, kokemus ei määritä hänen koko olemustaan. Häntä ei tule kohdata vain ihmiskaupan uhrina, vaan kokonaisena ihmisenä. On tärkeää tunnistaa aiemmat kokemukset ja niiden vaikutukset nykyhetkeen, mutta ymmärtää samalla, että ihmiskaupan uhriksi joutuminen ei määritä ihmistä lopullisesti. Leimaaminen voi estää toipumista ja vahvistaa avuttomuuden tunnetta. Siksi toimijuutta tulee tukea heti alusta saakka, vaikka se asiakkuuden alkuvaiheessa olisikin vielä heikkoa.

Hyväksikäyttökokemukset lisäävät yksilön haavoittuvuutta. Auttamistyön keskeisenä tavoitteena on ehkäistä haavoittuvuuden lisääntymistä ja vahvistaa tietoisesti yksilön toimijuutta. Haavoittuvuutta lisäävät usein heikko osallisuus, puutteellinen tieto omista oikeuksista, kieli- ja lukutaidottomuus sekä puutteellinen ymmärrys palvelujärjestelmästä. Avun hakemista voi vaikeuttaa se, ettei henkilö tunnista itseään ihmiskaupan uhriksi tai tiedä, millaiseen apuun hän olisi oikeutettu. Lisäksi ihmiskauppaan liittyvät eristyneisyys, häpeä ja pelko voivat estää avun hakemista. Väkivalta ja pakottava kontrolli heikentävät merkittävästi turvallisuuden tunnetta ja toimintakykyä.

Auttaminen lähtee turvan luomisesta, sillä ilman turvaa työskentely on mahdotonta. Turvallisuus tarkoittaa sekä fyysisen että psyykkisen turvallisuuden huomioimista. Luottamusta voidaan alkaa rakentaa vasta, kun ensin on luotu turvallinen tila. Luottamus puolestaan on edellytys sille, että työskentely voi perustua aidosti asiakkaan tarpeisiin. Ihmiskaupan uhrien kokemukset ovat usein murentaneet turvan tunteen. Kun ihminen ei luota toisiin, hän turvautuu suojakeinoihin. Nämä voivat olla esimerkiksi dissosiaatiota, voimakasta ahdistusta, vetäytymistä, impulsiivisuutta tai miellyttämiskäyttäytymistä. Jos suojakeinot ohjaavat tapaamisia ja palvelutarpeen arviointia, työskentely kohdistuu suojakeinoihin eikä asiakkaan ydintarpeisiin. Tällöin työskentely on tehotonta, ja asiakkaan on vaikea sitoutua siihen. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa, joten työntekijän on oltava lempeä ja kärsivällinen.

Luottamuksen rakentaminen on arvokasta paitsi työskentelyn onnistumisen, myös asiakkaan oman kokemuksen vuoksi. Se, mikä ihmissuhteissa on rikottu, voidaan ihmissuhteissa myös korjata. Jokainen kohtaaminen voi olla mahdollisuus vahvistaa asiakkaan luottamusta siihen, että elämä kantaa ja ihmisiin voi luottaa. Pikkuhiljaa luottamus omaan toimintakykyyn ja pystyvyyteen

paranee. Sosiaalityössä on keskeistä tukea tätä pystyvyyssuskoa, jotta asiakas voi oppia ottamaan vastuuta omasta elämästään. Kun asiakas oppii luottamaan työntekijään, luottamus voi vähitellen yleistyä koskemaan myös muita viran-omaisia ja elämää yleensä.

Hyväksikäytöstä irtautuminen voi olla vaikeaa, samoin kuin siitä toipuminen. Mieli hakeutuu tuttuun ja ennakoitavaan, vaikka se olisi vahingollista – sanonta ”parempi tuttu helvetti kuin tuntematon taivas” kuvaa hyvin tätä ilmiötä. Irtautuminen tarkoittaa siirtymistä kohti tuntematonta, mikä voi tuntua pelottavalta, vaikka uusi elämä olisi parempi. Jos apua ei saa riittävän nopeasti, voi tuntua helpommalta vaihtoehdolta palata hyväksikäyttäjän luo. Turvattomuus, epätietoisuus ja yksin jääminen ovat myrkyä mielelle, ja siksi uhri voi palata vanhaan useita kertoja ennen lopullista irtautumista. Seuraavaksi käsittelemme keinoja, joilla ihmiskaupan uhria voidaan tukea irtautumisessa ja toipumisessa.

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään kohtaamisen keinoja, joilla voidaan auttaa asiakasta. Ensin tarkastelemme kohtaamisen ja vakauttavan työtteen perusteita, jotka muodostavat työskentelyn pohjan. Sen jälkeen käsittelemme validointia, psykoedukaatiota ja traumatietoista työtettä käytännön työssä. Lopuksi käsittelemme tavoitteellista ja motivoivaa työskentelyä.

10.1 Luottamuksen rakentaminen

Luottamus on elämän perusedellytys, koska kaikki inhimillinen kanssakäyminen perustuu lopulta luottamukseen. Siksi luottamus on myös sosiaalityön edellytys. Se rakentuu ennakoitavuudesta, selkeydestä, johdonmukaisuudesta ja psyykkisen ja fyysisen turvallisuuden tunteesta. Aiemmissa osioissa on tarkasteltu luottamuksen rakentumisen kannalta keskeisiä teemoja, kuten traumatietoista ja vakauttavaa työskentelyä. Seuraavaksi kuvataan konkreettisia toimintatapoja, joilla luottamusta voidaan tukea ja vahvistaa tietoisesti.

Jokaisella tapaamisella tulee olla selkeä alku ja loppu, ja työntekijän on pidettävä kiinni sovitusta aikatauluista. Tapaamisen päätteeksi asiakkaalle kerrotaan seuraavan tapaamisen ajankohta ja annetaan ohjeet asiointiin tapaamisten välillä. Odotusten ja tavoitteiden tekeminen läpinäkyviksi vähentää epävarmuutta ja lisää hallinnan tunnetta.

Yhteiset toimintatavat sovitaan ennakkoon: esimerkiksi miten toimitaan tilanteissa, joissa tunteet käyvät liian voimakkaiksi. Asiakkaan kanssa voidaan sopia esimerkiksi tauon pitämisestä tai mahdollisuudesta poistua tilasta. Työntekijän vastuulla on asettaa rajat turvallisuudelle vuorovaikutukselle. Uhkaavaa käytöstä tai loukkaavaa puhetta ei tarvitse hyväksyä. Näin luodaan turvallinen ja kunnioittava tila työskentelylle.

Luottamus ei synny sanoista, vaan toistuvista ja johdonmukaisista teoista. Työntekijän tulee olla rauhallinen, ennakoitava ja selkeä. Jokainen kohtaaminen on mahdollisuus vahvistaa luottamusta. Se, mikä ihmissuhteissa on rikkoutunut, voi turvallisessa ja läpinäkyvässä vuorovaikutussuhteessa myös alkaa korjautua. Luottamusta voidaan tukea myös kehonkielellä: pitämällä asento avoimena, kädet rentoina, äänenkäyttö rauhallisena ja puhe selkeänä. Jos ihmistä on

huijattu, petetty tai kohdeltu kaltoin, hän saattaa kokea liiallisen empatian vaikeana tai jopa uhkaavana. Siksi työntekijän on hyvä olla lämmin, mutta neutraali, ja samalla oma aito itsensä.

Luottamuksen rakentaminen on jatkuva prosessi, ei yksittäinen teko. Turvallisuutta luodaan toimimalla samalla tavalla jokaisessa tapaamisessa ja lupaamalla vain sellaisia asioita, jotka voidaan toteuttaa. Paras keino rakentaa luottamusta on olla aito ja osoittaa aitoa kiinnostusta asiakkaan tilanteeseen. Luottamuksen tunne on edellytys sille, että asiakas uskaltaa tuoda esiin vaikeita asioita ja sitoutua työskentelyyn.

Pidä mielessä traumatietoinen työote. Se tarkoittaa asiakkaan vahvuuksien tunnistamista ja turvallisuuden tunteen vahvistamista, ei traumakokemusten yksityiskohtaista käsittelyä. Asiakasta ei ole tarpeen kuulustella, sillä ihmis-kaupparikoksen selvittäminen kuuluu esitutkintaviranomaisille. Riittää, että saat yleiskuvan siitä, mitä asiakkaalle on tapahtunut ja millaista hyväksikäyttöä hän on kokenut, jotta voit vastata hänen palvelutarpeisiinsa tarkoituksenmukaisesti. Vältä menemästä yksityiskohtiin, mutta anna asiakkaalle tilaa ja mahdollisuus kertoa kokemuksistaan omassa tahdissaan, jos hän niin haluaa. Työskentele vain ammattitulkien kanssa. Älä käytä tuttavivia tai sukulaisia tulkkeina, vaikka asiakas itse tätä ehdottaisikin. Tulkin kanssa työskennellessäkin muista puhua suoraan asiakkaan kanssa.

10.1.1 Psykkisen turvallisuuden tukeminen

Psykkinen turvallisuus tarkoittaa tunnetta siitä, että ihminen on henkisesti turvassa, hyväksytty ja hallitsee oman tilanteensa. Ihmiskaupan uhrien kohdalla psykkinen turvallisuus on erityisen tärkeää, sillä aiemmat kokemukset ovat usein olleet traumaattisia ja sisältäneet hallinnan menetyksen. Psykkinen turvallisuus rakentuu siitä, että asiakas tietää, mitä tapaamisissa tapahtuu, kuka hänet kohtaa ja miksi. Työntekijän johdonmukaisuus, läsnäolo ja avoin kommunikaatio luovat pohjan turvallisuudelle vuorovaikutukselle. Nämä ovat myös esimerkiksi traumainformoidun työotteen periaatteita.

Psykkisen turvallisuuden tukeminen edellyttää myös asiakkaan osallisuuden vahvistamista. Työntekijä ei tee päätöksiä asiakkaan puolesta, vaan etsii ratkaisuja yhdessä hänen kanssaan. Asiakkaalle annetaan mahdollisuus vaikuttaa omaan prosessiinsa, ja hänen näkemyksensä otetaan vakavasti. Tämä vahvistaa toimijuutta ja vähentää riskiä sille, että asiakas palaa hyväksikäyttäjän luo. Kiirehtiminen voi murentaa luottamusta, joten on ehdottoman tärkeää edetä asiakkaan tahdissa. Ihmiskaupan uhrin tilanteeseen voi liittyä laaja viranomaisverkosto ja useita eri ammattilaisia, joiden nimiä ja rooleja voi olla vaikea muistaa. Puhelimeen kilahtelevat lukuisat ajanvarausviestit voivat tuntua sekavilta ja lisätä kaaoksen tunnetta. Asiakas ei välttämättä muista, mihin mikäkin tapaaminen liittyy. Tämän vuoksi on tärkeää käyttää visuaalisia ja kirjallisia tukikeinoja, kuten verkostokarttoja, tapaamisaikatauluja ja personoituja ajanvarauslappuja. Esimerkiksi kuvalliset laput voivat auttaa asiakasta hahmottamaan tapaamisten tarkoituksen (esim. keltainen kukka = sosiaalihuollon tapaaminen). Työntekijän tulee toistaa oma nimi ja rooli jokaisessa tapaamisessa ja selventää myös muiden toimijoiden rooleja

ja vastuita. Näin vähennetään epävarmuutta ja vahvistetaan psyykkistä turvallisuutta.

10.1.2 Fyysisen turvallisuuden tukeminen

Fyysinen turvallisuus on yhtä tärkeää kuin psyykinen turvallisuus. Palvelutarpeen arvioinnissa tulee aina kartoittaa asiakkaan nykyiset turvallisuusriskit, kuten uhkailut, kostotoimet tai oikeudenkäynnit, jotka voivat lisätä uhkaa. On tärkeää varmistaa, että asiakkaan asumisjärjestelyt eivät saata häntä vaaraan. Tarvittaessa voidaan esimerkiksi asentaa turvalukko, tukea asumista turvallisemmalla alueella tai varmistaa asumisen turvallisuus muulla tavoin. Asiakkaan kanssa tulee tarvittaessa laatia turvasuunnitelma. Fyysinen turvallisuus liittyy myös siihen, että työntekijä selvittää, kenellä on pääsy asiakkaan tietoihin, koska joskus ihmiskaupan uhrin tietoja hallinnoi joku muu kuin asiakas itse.

On tärkeää varmistaa, ettei tapaamisessa ole läsnä ylimääräisiä henkilöitä. Saattajan, perheenjäsenen tai muun mukana saapuvan henkilön kuullen keskustellaan vain yleisistä asioista, ja turvallisuuteen liittyvistä asioista puhutaan vain asiakkaan kanssa. Tapaamisten aikana on hyvä varmistaa, että asiakas voi istua ja keskustella mukavasti. Tarvittaessa tapaamisia tauotetaan ja pilkotaan lyhyemmiksi osiksi. On parempi järjestää useita lyhyitä tapaamisia kuin harvoja pitkiä. Keskusteltavat asiat voivat olla kuormittavia, joten tapaamiset on hyvä aloittaa ja lopettaa kevyemmillä aiheilla. Asiakkaan vireystilaa ja vointia tulee seurata tarkasti ja sopeuttaa tapaamisen sisältö niiden mukaan.

Turvallisuuden tukeminen on kokonaisvaltaista. On hyvä muistaa, että myös fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyvien asioiden selvittäminen on osa sitä. Sosiaalityöntekijän tulee kartoittaa välittömät terveydelliset tarpeet ja ohjata asiakas tarvittaessa terveydenhuollon palveluihin. Turva ei siten tarkoita ainoastaan ulkoisten uhkien poistamista, vaan asiakkaan huomioimista kokonaisuutena, johon fyysinen ja psyykinen hyvinvointi olennaisesti liittyvät.

10.1.3 Kulttuurisensitiivinen ja antirasistinen työote

Luottamuksen ja turvallisuuden rakentamisessa keskeistä on myös kulttuurisensitiivinen ja antirasistinen työote. Asiakkaalla voi olla ihmiskaupan lisäksi myös muita haavoittuvuustekijöitä, jotka voivat olla osin päällekkäisiä ja osin risteäviä. Yksi merkittävä tekijä on esimerkiksi vähemmistöön kuuluminen, mikä voi altistaa syrjinnälle ja rasismille paitsi arkielämässä, myös viranomaisyhteyksissä. Syrjinnän ja rasismien kokemukset voivat heikentää mielenterveyttä, voimistaa traumaoireilua ja olla itsessään traumaattisia.

Ammattilaisella on tapaamisissa aina roolinsa mukanaan tuoma valta-asema. Se on hyvä tiedostaa ja pitää mielessä, jotta sen vaikutus vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen voidaan ottaa huomioon ja yhdenvertaisuus voi toteutua. Antirasistinen työote on olennainen osa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista ymmärtämistä ja turvallista, tuloksellista työskentelyä. Kaikilla ihmisillä on ennako-oletuksia ja ennakkoluuloja esimerkiksi eri kulttuureista ja toimintatavoista. Kukaan ei voi irrottautua niistä kokonaan, mutta tietoisuus

omista ennako-oletuksista mahdollistaa niiden kriittisen tarkastelun ja toisin toimimisen. Lisäksi aktiivisilla antirasistisilla teoilla voidaan edistää rakenteellisen rasmin purkamista organisaatioissa.

Antirasistinen työote vahvistaa luottamusta ja luo asiakkaalle turvallista tilaa. Se merkitsee asiakkaan yksilöllistä kohtaamista, tarpeiden tunnistamista ja tapaamisten räätälöimistä näiden tarpeiden mukaan. Antirasistinen työote kytkeytyy luontevasti kulttuurisensitiiviseen työskentelyyn. Ammattilaisen ei tarvitse tietää kaikkea eri kulttuureista, vähemmistöistä tai tavoista, mutta on tärkeää tiedostaa, että asiakkaat tulevat monenlaisista taustoista ja voivat nähdä ja kokea asiat eri tavoin. Tärkeintä on, että ammattilaisena on avoin ja uskaltaa kysyä.

Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa ammattilaisen kykyä toimia kulttuurisesti kunnioittavasti, rakentaa syrjimätöntä ilmapiiriä sekä kohdata asiakas ja viestiä tämän kanssa arvostavasti. Molemmilla osapuolilla on oikeus ilmaista omaa kulttuuriaan ja tulla sen kanssa hyväksytyksi ja kuulluksi. Samalla on tärkeää muistaa, että kulttuuritaustan lisäksi jokainen on yksilö omine tarpeineen. Erityisesti eri kulttuurista tulevia asiakkaita kohdatessa on vältettävä stereotyyppioita ja nähtävä asiakas ensisijaisesti yksilönä. Toisaalta joskus palveluiden suunnittelussa voi olla tärkeää huomioida asiakkaan kulttuurinen tausta. Esimerkiksi asiakastapaamisiin voi olla tarpeen varata enemmän aikaa, jos asiakas osaa heikosti suomea tai tuntee huonosti suomalaista palvelujärjestelmää. Kulttuurisensitiivinen työote tukee asiakkaiden hyvinvointia ja mielenterveyttä.

”Kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen menee yhtä paljon aikaa ja muita resursseja kuin ennakkoluuloiseen, stereotyyppioihin nojaavaan kohtaamiseen.”

- Koko Hubara, THL:n Antirasismi-verkkokoulutus

Mitä voin tehdä ammattilaisena?

- Ymmärrän omaa kulttuuritaustaani ja tiedän, että se vaikuttaa kohtaamiseen.
- Kunnioitan erilaisuutta.
- Kysyn asiakkaalta hänen tavoistaan, arvoistaan ja kulttuuristaan sen sijaan, että tekisin oletuksia ja yleistyksiä.
- Työskentelen aina tarvittaessa ammattitulkin kanssa.
- En vähättele asiakkaan kertomaa, myöskään asioiden kulttuurisia merkityksiä.
- En kyseenalaista kokemuksia rasismista tai syrjinnästä.
- Olen tietoinen asiakkaan kohtaamista rakenteellisista esteistä.

10.2 Psykoedukaatio ja validointi

Psykoedukaatio ja validointi ovat tärkeitä kohtaamisen keinoja, joita käytetään tilanteen tarpeen mukaan.

Psykoedukaatio

Psykoedukaatiolla tarkoitetaan tiedon ja ymmärryksen lisäämistä trauman vaikutuksista siten, että se tukee yksilön selviytymistä ja toipumista. Tässä käsikirjassa on kuvattu, miten ihmiskauppa vaikuttaa yksilöön ja miksi se on traumaattinen kokemus. Voit hyödyntää tietoa keskustellessasi asiakkaan kanssa asiakkaan tilanteesta.

Jos asiakas on esimerkiksi tapaamisessa huolissaan ja kertoo kokemuksestaan, voit antaa psykoedukaatiota kertomalla, että oireet ovat normaaleja reaktioita traumaattisiin tapahtumiin. Voit esimerkiksi sanoa: "On normaalia, että näet painajaisia tapahtuneesta nyt, kun olet turvassa. Mieli alkaa käsitellä tapahtunutta, ja painajaiset ovat tavallisia trauman jälkeen."

Psykoedukaation on todettu vähentävän stressiä vaikeassa elämäntilanteessa ja helpottavan sopeutumista uudelleen tilanteeseen. Se onkin hyvä tapa tukea asiakasta kontaktin eri vaiheissa.

Psykoedukaatio ei tarkoita luennon pitämistä, vaan ymmärrettävää selitystä siitä, mitä on tapahtunut ja millaisia vaikutuksia sillä on. Voit sanoa esimerkiksi: "Se, mitä sinulle tapahtui, on ihmiskauppa. Se on väkivaltaa, ja se jättää tällaisia jälkiä." Psykoedukaatio tarjoaa oikeaa ja ajantasaista tietoa asiakkaan tilanteesta, normalisoi reaktioita ja vähentää pelkoa ja stigmaa. Tavoitteena on vahvistaa toimijuutta, välttää ylikuormittavaa tiedon jakamista ja vähentää niin sanotusti turhaa huolta ja pelkoa.

Validointi

Validointi toimii vastavoimana häpeälle. Se tarkoittaa asiakkaan kokemuksen ja reaktioiden sanoittamista ja tunnistamista tavalla, jolla ne nähdään ymmärrettävinä omassa kontekstissaan. Validointi ei tarkoita samaa mieltä olemista, vaan asiakkaan kunnioittavaa kohtaamista.

Jos esimerkiksi asiakas kertoo vaikeuksistaan luottaa ihmisiin, työntekijä voi todeta: "On ymmärrettävää, että sinusta tuntuu vaikealta luottaa ihmisiin, kun sinut on petetty niin monta kertaa."

Validointi on keskeinen ammattilaisen työkalu luottamuksen rakentamisessa. Se on myös osa asiakkaan voinnin vakauttamista ja traumakeskeistä työtettä. Validoinnin vastakohta on invalidaatio. Se voi ilmetä esimerkiksi siten, että asiakkaan kertoma kokemus tulkitaan motivaation puutteeksi, psyykkisen sairauden oireeksi, epäkypsyydeksi, itsekkyydeksi tai kurittomuudeksi. Invalidaatio voi heikentää asiakkaan osallisuuden kokemusta ja vaikeuttaa yhteistyön, luottamuksen ja itseohjautuvuuden rakentamista – tai pahimmillaan estää ne kokonaan.

Jos esimerkiksi asiakkaalla on univaikeuksia ja paljon epävarmuustekijöitä ja stressiä elämässä, voi asiakkaan tilannetta validoida esimerkiksi sanomalla: "Ei mikään ihme, jos tilanne tuntuu vaikealta ja on vaikea saada nukutuksi, kun sulla on niin paljon asioita mielen päällä."

Kuten aiemmin on todettu, traumatisoituneet ihmiset saattavat joskus tulkita kasvojen ilmeitä väärin tai kokea liiallisen empaattisuuden uhkaavana. Onkin hyvä pyrkiä olemaan lämmin, mutta samalla riittävän neutraali, ja ilmaisemaan hyväksyntää selkeästi sanoin:

”Ei mikään ihme, että susta tuntuu kamalalta olla yöllä yksin kotona, kun oot joutunut kokemaan niin paljon ihan karseita juttuja.”

Validoinnin avulla voidaan vähentää häpeää, tuoda lohtua ja luoda hyväksyvää ilmapiiriä, jossa keskustelu on helpompaa. Asiakasta kuunnellessa voi joskus tulla tilanteita, joissa hänen kokemuksiinsa on vaikea samaistua. On kuitenkin hyvä muistaa, että aina löytyy jotakin, mitä voi validoida. Validointi ei tarkoita kehumista, mielistelyä, tsemppaamista tai positiivista ajattelua.

Validointi voi olla myös ongelmien tunnustamista ja ääneen toteamista. Voi esimerkiksi sanoa: ”Nyt näyttää siltä, että tää sun tilanne on aika lailla jumissa”. Oleellista on, että työntekijä suhtautuu asiakkaan kertomaan tuomitsematta ja arvostelematta. On tärkeää, ettei syytä tai leimaa asiakasta, vaan pitää teot ja tekijän erillään. Ihminen on aina hyväksyttävä, vaikka teot olisivat vahingollisia.

Taulukko 8: Traumaoireiden ilmenemisen muotoja ja vaikuttamisen keinoja

Traumaattinen reaktio	Ilmenemismuoto käytöksessä	Vaikuttamisen keino
Ylivireys	Levottomuus, kiihtynyt puhe, ärtyneisyys, vaikeus keskittyä	Rauhallinen vuorovaikutus, tauottaminen, kevyet aloitukset ja lopetukset tapaamisissa
Alivireys	Lamaantuminen, vetäytyminen, hiljaisuus, turtuneisuus	Aktivointi lempeästi, visuaaliset työkalut, lyhyet ja selkeät tehtävät
Dissosiaatio	Poissaolevuus, katsekontaktin välttely, ”tyhjä” olemus	Palautus nykyhetkeen, agendan käyttö, kehon maadoitus, rauhallinen ääni
Miellyttämis- käyttäytyminen	Kaiken hyväksyminen, omien tarpeiden sivuuttaminen	Rohkaisu omien ajatusten ilmaisuun, validointi, rajojen asettaminen
Ylivalppaus	Neutraalin ilmeen tulkinta vihamieliseksi, pelokkuus	Selkeä ja rauhallinen viestintä, kasvojen ja kehon kielen huomioiminen
Vetäytyminen/ välttelevyys	Tapaamisten peruminen, kontaktin välttely	Turvan tunteen vahvistaminen, yhteydenpidon johdonmukaisuus
Negatiivinen minäkuva	Arvottomuuden, epäonnistumisen tai vaurioituneisuuden kokemus	Rehellinen ja myönteinen palaute, voimavarojen sanoittaminen
Häpeä ja syyllisyys	Vaikeus puhua kokemuksista, itsesyytökset	Validointi, kokemusten normalisointi, ei-tuomitseva kohtaaminen
Pelko ja kontrollin tarve	Tarve hallita tilannetta, epäluottamus viranomaisiin	Ennakoitavuus, selkeät rakenteet, asiakkaan tahdin kunnioittaminen

10.3 Muutostyöskentely

Muutos on usein vaikeaa. Sanonta ”parempi tuttu helvetti kuin tuntematon taivas” kuvaa hyvin sitä, miksi muutos voi tuntua pelottavalta. Keho ja mieli ovat tottuneet tuttuun, joten tuttu koetaan turvalliseksi – vaikka olosuhteet olisivat hyvin haitalliset. Ihmiskaupan uhrille muutos tarkoittaa irtaantumista hyväksikäytöstä ja hyväksikäyttäjistä sekä usein myös omista verkostoista. Tämä voi tuntua ylivoimaiselta ja herättää pelkoa.

Sosiaaliryö on aina muutostyötä. Työntekijän tehtävä on auttaa asiakasta pilkkomalla muutos riittävän pieniin, hallittaviin osiin. Tässä käsikirjassa on kuvattu keinoja, joilla työntekijä voi tukea asiakasta kohti turvallista ja luottamuksellista suhdetta. Nämä keinot auttavat asiakasta ottamaan askelia haluttuun suuntaan. Tavoitteet on tärkeää muodostaa yhdessä asiakkaan kanssa hänen elämäntilanteensa ehdoilla. Jos työntekijän hahmottelema muutos ei vastaa asiakkaan näkemystä, ei se myöskään motivoi asiakasta. Asiakas ei aina ymmärrä muutoksen tarvetta tai osaa hahmottaa tavoitetta, joten työntekijän tulee olla tässä asiakkaan tukena.

Tavoitteen on oltava riittävän pieni, selkeä ja saavutettava ja kummuttava asiakkaan arjesta. Ensimmäiseksi tavoitteeksi voidaan asettaa esimerkiksi talouden hallinta, minkä jälkeen yhdessä pohditaan keinoja sen edistämiseksi. Pienet onnistumiset kasvattavat pystyvyyssuskoa ja luottamusta omaan kykyyn, mikä puolestaan lisää motivaatiota seuraavien tavoitteiden saavuttamiseen. On tärkeää iloita onnistumisista ja kirjata ne ylös. Vaikka askel vaikuttaisi pieneltä, se voi olla asiakkaalle valtavan merkityksellinen. Asiakkaan kokemus omasta kyvykkyydestä voi olla hyvin heikko, joten hän tarvitsee paljon tukea sen vahvistamiseksi.

Lähteitä ja lisätietoa:

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM). Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/adc20d80-f96f-4d83-a8ba-3ed7b8ee6b86/content>

Kulttuurisensitiivinen työote - THL

<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote>

Kåver, A. (2011). *Allians*. Stockholm: Natur & kultur.

Kåver, A., Nilsson, Å., & Bergroth, R. (2004). *Dialektinen käyttäytymisterapia tunne-elämältään epävakaa persoonallisuuden hoidossa*.

Motivoiva haastattelu <https://www.kaypahoito.fi/nix02109>

Psykoedukaatio - THL

<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttaneiden-mielenterveys/maahanmuuttaneiden-mielenterveyden-edistaminen/psykoedukaatio>

Report series №106b: "Tämä ei ole helppoa" – Tuen tehostaminen pakkoavioliiton uhreille". EASY-projektin parhaiden käytäntöjen opas | Heuni

<https://heuni.fi/-/tuen-tehostaminen-pakkoavioliiton-uhreille#1f15655f>

Report series №108b: "Pitkä polku" – Työkalupakki pakkoavioliittojen uhrien tukemiseen | Heuni

<https://heuni.fi/-/report-series-108b-pitka-polku-tyokalupakki-pakkoavioliittojen-uhrien-tukemiseen#1f15655f>

Tulkkivälitteinen työskentely - THL

<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/tulkkivalitteinen-tyoskentely>

Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille - THL

<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/verkkokoulutus-antirasismista-ammattilaisille>

11. Mielen terveyden arviointi ja jatko-ohjaus

11.1 Mielen terveyden arviointi

Edellä on esitetty melko kattavasti trauman vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja mielen terveyteen sekä keinoja, joilla sosiaalihuollon ammattilainen voi palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tukea asiakasta ja vakauttaa tilannetta.

Mikäli nämä keinot eivät riitä, tulee asiakas ohjata terveydenhuollon palveluihin, joissa voidaan arvioida psyykkistä vointia tarkemmin ja tarjota tarvittavaa hoitoa. Terveydenhuollon tukea on syytä harkita erityisesti silloin, kun aiemmin kuvatut normaalit reaktiot epänormaaliin tilanteeseen alkavat muuttua häiriöiksi. Tämä voi näkyä esimerkiksi toimintakykyä heikentävinä oireina, jotka eivät lievene vakavasta tuesta huolimatta. Jos esimerkiksi unihäiriöt jatkuvat hankalina, vaikka kriisitilanne on jo rauhoittunut, on syytä arvioida terveydenhuollon tuen tarvetta.

Arviointi on aina yksilökohtainen. On tärkeää kuulla, mitä asiakas itse ajattelee tilanteestaan: kokeeko hän pärjäävänsä oireiden kanssa vai tarvitsevänsä terveydenhuollon tukea. Myös asiakkaan ja tämän voinnin seurannasta voi nousta esiin tarve ohjata asiakas terveydenhuoltoon, erityisesti jos vointi heikkenee ajan myötä. Myös esimerkiksi kysymys ”Kuinka olet itse pyrkinyt helpottamaan oireita?” voi antaa arvokasta tietoa asiakkaan tilanteesta.

On hyvä huomioida, että joskus asiakkaalle täytyy selvittää, millaisia asioita terveydenhuollossa voidaan hoitaa. Jos asiakkaan on vaikea sitoutua sovittuihin aikoihin, voi hoidon toteuttaminen terveyspalveluissa olla haastavaa. Tällöin on hyvä pohtia yhteistyön mahdollisuuksia.

On tärkeää tiedostaa, että perusterveydenhuoltoon ei koskaan tarvita lähetettä. Kuka tahansa voi asioida perusterveydenhuollossa ilman erillistä ohjausta. Terveydenhuollon sanastossa lähete tarkoittaa ohjausta esimerkiksi erikoissairaanhoidon tai kuntoutuspalveluihin.

Mikäli järjestelmät ja salassapitovelvollisuus sen mahdollistavat ja tietojen vaihtoon viranomaisten välillä on asiakkaan suostumus, sosiaalityön näkemys asiakkaan tilanteesta on arvokasta tietoa terveydenhuollolle. Olennaisia tietoja voivat olla esimerkiksi asiakkaan äidinkieli, luku- ja kirjoitustaito, tulkin tarve, perhe- ja asumistilanne, työtilanne ja sosiaalinen tilanne, kuten koulutustausta tai ammatti, päihteiden käyttö ja riippuvuudet sekä toimintakyvyn kuvaus.

On tärkeää tuoda esiin keskeisin asiakkaan tilanteesta heräävä huoli ja kuvata oireet mahdollisimman selkeästi. Mikäli asiakas suostuu, voi sosiaalityöntekijä antaa myös omat yhteystietonsa, jotta terveydenhuollon ammattihenkilö voi tarvittaessa olla yhteydessä.

Asiakkaan taustatietojen kokoamisen ja terveydenhuoltoon hakeutumisen helpottamiseksi olemme kehittäneen työntekijän tueksi lomakkeen Taustatiedoksi terveydenhuoltoon, joka löytyy liitteistä. Alla olevaa arviointikehikkoa (taulukko 9) voi myös hyödyntää asiakkaan tilanteen jäsentämiseen.

Taulukko 9: Arviointikehikko: Traumatisoituneen henkilön mielenterveyden arviointi

Arviointikategoria	Kuvaus
Turvallisuus	Arvioi fyysinen ja psyykinen turvallisuus. Onko asiakas turvassa? Kontrolloiko joku asiakkaan elämää?
Toimintakyky	Miten asiakas selviytyy arjessa? Uni, ravinto, liikkuminen, sosiaaliset suhteet, talous.
Oireet	Tunnista mahdolliset mielenterveyden haasteet: ahdistus, masennus, dissosiaatio, ylivireys, turtuneisuus.
Vuorovaikutus	Miten asiakas on kontaktissa? Onko luottamusta, vetäytymistä, miellyttämistä?
Traumaoireet	Onko asiakkaalla traumaattisia kokemuksia? Vaikuttavatko ne nykytilanteeseen? Jos vaikuttavat, miten?
Ohjaustarve	Onko yhteistyö terveydenhuollon kanssa tarpeen? Toivooko asiakas kontaktia terveydenhuollon kanssa? Muut kontaktit?

11.2 Itsemurhariskin arviointi ja puheeksiotto

Itsemurhariskin arviointi ja puheeksiotto ovat tärkeitä taitoja sosiaalihuollossa. Vaikeita kokemuksia läpikäyneen ihmisen olo voi olla hyvin tuskallinen vielä pitkään hyväksikäyttötilanteen päättymisen jälkeen. Henkilö saattaa kokea tilanteensa niin raskaaksi, että ajatus kuolemasta näyttäytyy ainoana keinona päästä eroon kärsimyksestä. Joskus itsetuhoinen käytös voi olla toimimaton keino purkaa ahdistusta, joskus taas keino viestiä omasta toivottomuudesta. Itsetuhoinen puhe ja käytös tulee aina ottaa vakavasti. On tärkeää selvittää huolellisesti, mistä on kyse: onko kyse todellisesta halusta kuolla, ovatko ajatukset edenneet suunnitelmien tasolle vai kuvastavatko ajatukset ennen kaikkea tarvetta päästä pois sietämättömäksi koetusta olotilasta. Syvä toivottomuuden tunne voi olla merkki siitä, että henkilön voimavarat ovat ehtyneet eikä hän näe muuta tietä pois tilanteestaan. Itsemurha-ajatuksia voi esiintyä eri tasoilla: toisinaan ne jäävät ajatuksen tasolle, mutta toisinaan ne voivat edetä konkreettisiksi teoiksi. Siksi on tärkeää selvittää, onko henkilö yrittänyt itsemurhaa tai vahingoittanut itseään aiemmin sekä arvioida, onko hänellä konkreettinen suunnitelma.

On tärkeää lähteä selvittämään asiaa, jos tapaamisessa asiakas:

- on alakuloinen tai toivottoman oloinen
- kokee merkityksettömyyttä ja välinpitämättömyyttä
- ei näe itselleen tulevaisuutta
- toivoo kuolemaa tai poispääsyä tilanteestaan
- näkee kuoleman vaihtoehtona tai toivoo sitä
- ajattelee itsensä satuttamista tai on jo tehnyt niin
- ajattelee itsemurhan toteuttamista ja on jo suunnitellut sitä.

Kysy tällöin asiasta rohkeasti lisää. Jos asiakas välttelee aihetta ja vaikuttaa haluttomalta puhua, tuo huolesi esiin ja kysy lisää rohkeasti. Voit sanoittaa, että puhumattomuus lisää huoltasi.

Voit käyttää tukenasi esimerkiksi seuraavia lauseita:

“Oletko miettinyt itsesi vahingoittamista?”

“Voisitko kertoa ajatuksistasi enemmän?”

“Ovatko ajatukset koskaan edenneet konkreettisiksi suunnitelmiksi tai toiminnaksi?”

“Oletko koskaan yrittänyt itsemurhaa?”

“Onko olemassa jotakin, mikä estää sinua satuttamasta itseäsi?”

“Jos et ole koskaan yrittänyt itsemurhaa, niin onko koskaan ollut läheltä piti -tilannetta?”

“Jos sinulla olisi tilaisuus, niin tekisitkö itsellesi jotain?”

“Mikä esti/keskeytti yrityksen?”

“Mikä on pidätellyt sinua toteuttamasta suunnitelmaasi?”

“Voitko luvata, että pysyt hengissä seuraavaan tapaamiseen saakka?”

Arvioi esitettyjen kysymysten perusteella, onko tilanteessa akuuttia vaaraa. Jos et pääse asiasta selvyyteen, pyydä rohkeasti työkaveria tueksi tilanteen arviointiin. Esitä kysymyksiä niin kauan, että saat varmuuden. Vastausten perusteella:

- Varaa mahdollisuuksien mukaan uusi tapaaminen tai soittoaika, jossa voit ottaa tilanteen uudestaan puheeksi.
- Anna asiakkaalle Kriisipuhelimen yhteystiedot.
- Muistuta hätänumerosta ja 112-sovelluksesta.
- Kommunikoil tilanteesta asiakkaan omatiimin kanssa.
- Vaikka vaara ei olisi välitön, voit silti ohjata asiakkaan kiireettömiin terveydenhuollon palveluihin.
- Soita paikalle ambulanssi tai lähetä asiakas päivystykseen.

Muista, että voit tapaamisen aikana konsultoida terveydenhuoltoa esimerkiksi soittamalla päivystysapuun.

Kun kohtaat henkilön, jolla on itsetuhoisia ajatuksia, älä kysy kysymystä ”miksi?”, sillä ajatuksille ei useinkaan ole yksiselitteistä syytä. Sen sijaan kannattaa kysyä, mihin henkilö ajattelee itsemurhan tuovan helpotusta. Tämä voi avata keskustelua siitä, millaisessa tilanteessa hän kokee olevansa ja mitä hän toivoo saavansa ratkaisuksi. On myös tärkeää kertoa, että apua on saatavilla ja että itsetuhoiset ajatukset ovat melko yleisiä. Tämä itsessään voi vähentää stigmaa ja helpottaa asiakkaan oloa. On myös hyvä kysyä, millaista apua hän toivoo ja mikä on aiemmin auttanut selviytymään vaikeista hetkistä. Nämä kysymykset voivat auttaa löytämään keinoja tukea henkilöä juuri hänen tarpeidensa mukaisesti.

Lähteitä ja lisätietoa:

Gaily-Luoma, S. (2024). Co-constructing recovery in suicidal crises: Service users' perspectives on healthcare and crisis services after a suicide attempt. Jyväskylän yliopisto.

Itsetuhoisuus ja itsemurha - Mielenterveyden keskusliitto
<https://mtkl.fi/tieto-ja-tutkimus/haastavia-elamantilanteita/itsetuhoisuus-ja-itsemurha/>

Mann, J. J., Michel, C. A. & Auerbach, R. P. (2023). Improving suicide prevention through evidence-based strategies: A systematic review. Focus (American Psychiatric Publishing).

Miten tukea itsemurhaa harkitsevaa? - MIELI ry
<https://mieli.fi/tukea-ja-apua/apua-itsetuhoisuuteen/miten-tukea-itsemurhaa-harkitsevaa/>

Mielenterveystalo.fi, Itsetuhoisuus <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/itsetuhoisuus>

Mielenterveystalo.fi, Tervetuloa mielen hyvinvoinnin omahoito-ohjelmaan!
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/mielen-hyvinvoinnin-omahoito-ohjelma>

Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa : PALOMA-käsikirja
<https://www.julkari.fi/items/2ff82654-0cc5-4ff0-85b1-108a8e99d3ae>

Itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaa yrittäneen hoito
<https://www.kaypahoito.fi/hoi50122>

12. Palvelutarpeen arviointi

Ihmiskaupan uhrin palvelutarpeen arviointi toteutetaan samalla tavalla kuin kenen tahansa muunkin sosiaalihuollon asiakkaan. Tässä osiossa palvelutarpeen arviointia tarkastellaan erityisesti kohtaamisen näkökulmasta. Samalla kerrataan aiemmin käsitellyjä asioita ja konkretisoidaan sitä, miten ne voivat näkyä käytännön työskentelyssä. Arvioinnissa on tärkeää huomioida traumaattiset tilanteet, jotta saadaan esiin asiakkaan todellinen tilanne ja tarpeet. Kun työskentely vastaa aidosti asiakkaan tarpeita, asiakas myös sitoutuu siihen paremmin.

Asiakassuhteen perustan muodostavat luottamus, läsnäolo ja aitous. Validointi ja asiakkaan kokemuksen hyväksyminen ovat keskeinen osa toipumista tukevaa ja toimijuutta vahvistavaa vuorovaikutusta.

Palvelutarpeen arviointi on prosessi, jossa selvitetään asiakkaan tämänhetkinen kokonaistilanne, tuen tarve ja oikea-aikaiset palvelut. Painopiste on nykyhetkessä, vaikka arvioinnissa huomioidaan myös menneet tapahtumat ja kokemukset. Parhaimmillaan palvelutarpeen arviointi on vakauttavaa työskentelyä ja jo itsessään interventio, joka muodostaa kiinteän osan asiakkaan kanssa tehtävää työtä. Prosessi alkaa ensikohtaamisesta ja luo tärkeän perustan tavoitteelliselle muutostyöskentelylle. Ihmiskaupan uhrien kohdalla arvioinnissa eteneminen edellyttää erityistä sensitiivisyyttä ja asiakastahtisuutta.

Ihmiskaupan uhrin auttaminen sosiaalityössä ei tarkoita, että henkilön tilannetta katsotaan yksinomaan uhriuden näkökulmasta. Sen sijaan ihmiskauppa ja sen vaikutukset huomioidaan osana kokonaisvaltaista palvelutarpeen arviointia. Ihmiskauppa on ilmiönä monimuotoinen, mutta aina väkivaltaa yksilöä kohtaan.

Väkivaltakokemukset jättävät jälkensä, mutta niiden vaikutukset voivat näkyä eri ihmisillä eri tavoin. Toisilla resilienssi voi olla niin vahva, etteivät vaikeatkaan kokemukset jätä merkittäviä jälkiä tai horjuta toimintakykyä, kun taas toisilla näennäisesti vähäisemmät hyväksikäyttökokemukset voivat vaikuttaa syvästi. Sosiaalityöntekijä ei voi taustatietojen perusteella ennustaa, kuinka syvästi kokemukset ovat vaikuttaneet yksilöön, joten ihmiskauppa tulee aina ottaa puheeksi osana palvelutarpeen arviointia. Se on osa yksilön kokemushistoriaa – menneisyys vaikuttaa meihin kaikkiin myös nykyhetkessä.

On tärkeää ymmärtää, että kaikkia asiakkaita ei voida auttaa samalla tavalla. Siksi tämäkään käsikirja ei voi olla kaiken kattava. Palvelutarpeen arvioinnissa on tärkeää tehdä toiminnasta läpinäkyvää ja selittää asiakkaalle, miksi asioita kysytään, mitä tapaamisilla tavoitellaan ja kenellä on pääsy hänen tietoihinsa. Asiakkaalla voi olla vahvaa epäluottamusta viranomaisista kohtaan, joten tähän on hyvä käyttää aikaa. On tärkeää varmistaa, ettei ulkopuolisilla ole pääsyä asiakaskirjauksiin, sillä jo sosiaalipalveluihin hakeutuminen voi olla asiakkaalle merkittävä turvallisuushaka.

Tapaamisiin valmistautuminen on olennainen osa traumatietoista työtettä. Jos asiakas on auttamisjärjestelmän asiakas, hänestä on tehty päätös auttamisjärjestelmään ottamisesta ja sosiaalihuoltolain mukainen ilmoitus hyvinvointialueelle. Jos asiakkuus on epäselvä, tulee työntekijän ottaa yhteyttä auttamisjärjestelmään. Ennakotietoihin perehtyminen suojaa asiakasta uudelleentraumatisoitumiselta, sillä silloin hänen ei tarvitse kertoa kaikkea uudelleen. Asiakkaalle kerrotaan, että hänen taustansa tunnetaan, mutta hän ei ole velvollinen puhumaan asioista uudelleen, ellei itse halua. Työntekijän on kuitenkin tärkeää tuntea asiakkaan tausta, sillä se auttaa ymmärtämään kontekstia ja arvioimaan tuen tarvetta.

Tapaamisten pituus ja rakenne vaikuttavat asiakkaan jaksamiseen ja keskittymiseen. Asiakkaalla voi tapaamiseen tullessaan olla lukuisia kysymyksiä ja huolia. Voi tuntua houkuttelevalta yrittää ratkaista ne kaikki kerralla, mutta sellainen lähestymistapa voi kuitenkin heijastaa asiakkaan mielen kaaosta, johon työntekijän ei tulisi lähteä mukaan. Sen sijaan työntekijän tehtävänä on mallintaa järjestystä ja auttaa asiakasta priorisoimaan. Asiakkaalta voi esimerkiksi kysyä, mitkä kaksi asiaa ovat tänään tärkeimmät. Tapaamiset kannattaa pitää riittävän lyhyinä, jotta asiakas jaksaa keskittyä. Vaikka asiakas vaikuttaisi olevan läsnä, liian pitkistä tapaamisista ei välttämättä jää hänelle mitään mieleen, jolloin se ei palvele tarkoitustaan. Tapaamisten raamittaminen ja jatkuvuus ovat keskeisiä: työntekijän tulisi miettiä jokaiselle tapaamiselle etukäteen agenda ja antaa asiakkaalle aina mukaan seuraavan tapaamisen aika ja aihe. Tämä tuo turvaa ja auttaa asiakasta hahmottamaan, ettei kaikkea tarvitse hoitaa kerralla. Jos tapaamisten välillä on pitkä aika, asiakkaalle tulee selventää, miten hän saa väliaikana yhteyden työntekijään. Pelisäännöt kannattaa sopia yhdessä etukäteen.

Asiakkaan voi olla vaikeaa hahmottaa palvelujärjestelmää, joten sen selkeyttämiseen kannattaa käyttää aikaa. Asiakas ei myöskään aina muista, kuka kukin on ja kenen kanssa asioita on käsitelty. Hahmottamista ja muistamista tukevat kuvalliset menetelmät, kuten asiakkaan oma palvelukartta, jossa näkyvät työntekijöiden nimet ja roolit. Selkeä palvelukartta auttaa myös luomaan turvaa.

Traumatisoituneen ihmisen mieli ei ota uutta tietoa vastaan samalla tavalla kuin ei-traumatisoituneen. Siksi viestinnän tulee olla selkeää, ja siinä kannattaa hyödyntää visuaalisia keinoja. Esimerkiksi ajanvaraus tai yhteystiedot voidaan antaa värillisellä paperilla, joka erottuu viranomaisdokumenteista ja auttaa muistamaan ja yhdistämään asioita. Asiakkaalla voi olla samanaikaisesti useita viranomaiskontakteja, jolloin asioiden sekoittuminen ei ole harvinaista. Työntekijän tehtävä on selvittää asiakkaan verkosto ja pyrkiä selkeyttämään sitä.

Asiakas kannattaa osallistaa palvelutarpeen arviointiin alusta alkaen. Voi tuntua houkuttelevalta hoitaa asioita asiakkaan puolesta, mutta omatoimisuuden tukeminen edistää toipumista. Avuttomuus voi olla traumaperäistä, minkä takia on tärkeää auttaa asiakasta hoitamaan omia asioitaan. Asiakasta ei tule jättää yksin, mutta häntä tulee vahvasti tukea ja kannustaa kokeilemaan itse.

Kiire voi houkuttaa kirjaamaan asioita tapaamisen aikana tai tulkin tulkatessa. On kuitenkin suositeltavaa jättää tietokone pois tapaamisista, jotta vuorovaikutus

säilyy laadukkaana, asiakkaan kehon viestit eivät jää huomaamatta eikä tietokone heikennä kontaktia. Traumatisoitunut ihminen on herkkä tulkitsemaan ilmeitä ja eleitä – usein virheellisesti. Siksi työntekijän on tärkeää huolehtia omasta kehonkielestään ja viestiä turvallisesta tilasta.

Lopuksi on tärkeää sopia tapaamisten pelisäännöistä: mikä on sopivaa ja turvallista käytöstä. Selkeät pelisäännöt lisäävät ennakoitavuutta ja luottamusta ja vahvistavat asiakkaan kokemusta siitä, että hänet kohdataan kunnioittavasti ja turvallisesti.

Tarkistuslista

1. Alkuarviointi: Tunnista ihmiskaupan mahdollisuus tai hyödynnä jo olemassa olevia tietoja auttamisjärjestelmän asiakkuudesta. Varmista asiakkaan turvallisuustilanne ja selvitä, kuka vastaa puheluihin ja kenen hallussa puhelin on.
2. Turvallisuus: Selvitä, voiko kotiin lähettää postia ja kenellä on pääsy asiakaskirjauksiin. Arvioi, onko kotiin palaaminen turvallista.
3. Luottamuksen rakentaminen: Aloita luottamuksen rakentaminen heti ensimmäisestä kohtaamisesta.
4. Vakauttaminen: Käytä vakauttamisen työkaluja jokaisessa tapaamisessa.
5. Yhteistyö auttamisjärjestelmän kanssa: Tee tarvittaessa yhteistyötä auttamisjärjestelmän kanssa ja hyödynnä sen tarjoamaa tukea.
6. Kirjallinen arvio ja suunnitelma: Laadi huolellinen kirjaus tietoturvallisesti.
7. Palvelutarpeen arvioinnin eteneminen: Huomioi, että ihmiskaupan uhrien kohdalla palvelutarpeen arviointi voi olla hidasta ja vaatia useita tapaamisia. Varmista, että asiakas kokee prosessin turvalliseksi ja osallistavaksi.

Taulukko 10: Vakauttavan palvelutarpeen arvioinnin tarkistuslista

Tehtävä	Valmis (✓)
Hyödynnä visuaalisia keinoja selkeyttämään verkostoja, palvelujärjestelmää ja ajanvarauksia.	
Laadi psyykinen turvasuunnitelma kriisitilanteiden varalle.	
Luo turvan tunnetta jokaisessa tapaamisessa.	
Hyödynnä konkreettisia keinoja vakauttamiseen.	
Raamita tapaamiset selkeästi.	
Käytä vakauttamisen työkaluja: kohtaamista, yhteistyösuhdetta, suunnitelmaa, traumatietoista työtettä, validointia ja psykoedukaatiota.	

12.1 Asiakkaan olemuksesta ja käytöksestä kirjaaminen

Kirjaaminen on yhtä olennainen osa palvelutarpeen arviointia kuin kaikkea muutakin työtä. Palvelutarpeen arvioinnissa on oleellista dokumentoida asiakkaan tilannetta, sosiaalista ympäristöä ja olemusta hieman tavallista laajemmin. Säännöllisten tapaamisten myötä muodostuu kuva siitä, millainen kohtaaminen asiakkaan kanssa yleensä on, miten hän tyyppillisesti toimii ja millainen hänen yleinen olemuksensa on. Ammatillainen havainnoi usein tämäntyyppisiä asioita rutiininomaisesti, mutta ne saattavat jäädä kirjaamatta, koska niitä on hankalampaa sanoittaa eivätkä ne välttämättä tunnu yhtä oleellisilta kuin muut tapaamisessa käsitellyt asiat. Asiakkaan olemuksesta kirjaaminen voi kuitenkin antaa arvokasta tietoa hänen tilanteestaan sekä oman että kollegoiden työskentelyn tueksi. Havainnot tukevat myös palvelutarpeen arviointia kokonaisuutena ja auttavat suunnittelemaan tapaamisia asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Kirjauksista voi saada tärkeää tietoa esimerkiksi siitä, onko asiakkaan olemuksessa tai käytöksessä tapahtunut muutoksia joko lyhyellä tai pidemmällä aikavälillä. Äkilliset muutokset voivat olla merkki siitä, että tilannetta on syytä tarkastella tarkemmin. Myös tapaamisen aikana ilmenevät muutokset voivat olla huomionarvoisia, ja niiden taustaa voi olla hyödyllistä pohtia – tarvittaessa yhdessä asiakkaan kanssa. Jos taas kirjausten perusteella tiedetään, että jokin vaihtelu tai toimintatapa on asiakkaalle tyyppillistä, sen ei välttämättä tarvitse herättää huolta. Muutokset ihmisen olemuksessa ja vuorovaikutustavassa antavat paljon tietoa asiakkaan tilanteesta.

Olemuksen ja käytöksen kirjaaminen tarjoaa arvokasta tietoa, jonka avulla voidaan arvioida, onko asiakkaan tilanne muuttunut. Kirjaamisessa olennaista on konteksti, mutta usein paljon kertoo esimerkiksi pukeutuminen, hygienia, käyttäytyminen, kehonkieli, ilmeet, vuorovaikutus, liikkuminen, motoriset toiminnot ja puhe – sekä mahdollisesti muut yksityiskohdat. On myös tärkeää huomioida, jos asiakkaan olemus muuttuu keskustelun aikana.

Kirjaamisessa tulee pysyä objektiivisena ja keskittyä konkreettisiin havaintoihin arvailujen tai subjektiivisten tulkintojen sijaan. Kirjauksissa ei tule esittää omia oletuksia, vaan kuvata ainoastaan näkyviä käyttäytymisen piirteitä. Ammatillisuus ja kunnioittava ote ovat keskeisiä: loukkaavia tai epäasiallisia ilmaisuja ja työntekijän henkilökohtaisia mielipiteitä tulee välttää. Lisäksi on tärkeää huomioida tilanteen ja ympäristön vaikutus, sillä olemus ja käytös voivat vaihdella merkittävästi kontekstin mukaan. Kirjauksessa tulee tarvittaessa viitata olosuhteisiin.

Yleisesti ottaen asiakkaan käyttäytyminen, puhe, kehonkieli, ilmeet, vuorovaikutus, liikkuminen, pukeutuminen ja hygienia voivat kertoa paljon hänen tilanteestaan ja voinnistaan. Näihin liittyvissä kirjauksissa ei ole yhtä oikeaa tapaa muotoilla tekstiä, vaan asiaa voi lähestyä monella tavalla. Kaikella kirjaamisella tulisi kuitenkin olla selkeä tarkoitus. Asiakkaan kanssa voi tarvittaessa keskustella kirjausten sisällöistä tai sanavalinnoista. Tällainen keskustelu voi herättää tärkeää pohdintaa siitä, miksi kyseisiä asioita havainnoidaan ja miksi tietty käytös on kuvattu vaikkapa uhkaavaksi tai vetäytyväksi.

Esimerkkejä tilanteista, joissa olemuksesta kirjaaminen on koettu tärkeäksi:

- Päihtymystila ja sen vaihtelut eri tapaamiskerroilla.
- Epätyypillisen vaisu tai vetäytyvä käytös keskustelun aikana.
- Huoli asiakkaan pärjäämisestä arjessa, esimerkiksi hygienian heikentyminen tai muut ulkoisen olemuksen muutokset.
- Asiakkaalle epätyypillinen käytös, kuten tavallista uhkaavampi tai impulsiivisempi toiminta.
- Ahdistunut, stressaantunut tai itkuinen olemus, mikä voi vaikuttaa seuraavan tapaamisen suunnitteluun (esim. rauhoittavat elementit tai näprättävä materiaali).
- Ylivireys tai "kierroksilla oleminen" tapaamisen aikana.
- Tilanteet, joissa asiakkaan olemus tai käytös on herättänyt tarpeen työskennellä työparin kanssa tai siirtää tapaamiset toisenlaiseen tilaan (esimerkiksi uhkaavan käytöksen vuoksi).

Esimerkkejä muotoiluista kirjauksissa:

- "Asiakkaan elekieli on rikasta."
- "Asiakas reagoi voimakkaasti/kovaäänisesti/elehtii käsillään. Tästä jää työntekijälle xxx olo/Tämä herättää työntekijässä turvattomuutta/ei herätä työntekijässä turvattomuutta."
- "Asiakas korotti ääntään useaan otteeseen tapaamisen aikana."
- "Asiakkaan elekieli ja äänenkäyttö olivat tällä kertaa hillitympiä kuin aiemmin."
- "Tämä on asiakkaalle ominainen vuorovaikutustyyli/tapa ilmaista itseään."
- "Elekieli/olemus/tunnetila on linjassa asiakkaan kertoman kanssa."
- "Asiakkaan käytös vastasi aiemmin tehtyjä havaintoja."
- "Asiakas oli selvästi jännittynyt tapaamisen alussa."
- "Asiakas vältteli katsekontaktia."
- "Tapaamisen edetessä asiakkaan olemus rentoutui."
- "Asiakas puhui hyvin nopeasti ja siirtyi aiheesta toiseen ilman selkeää asiayhteyttä."
- "Asiakas oli tapaamisen aikana itkuinen useaan otteeseen."
- "Asiakas vastasi lyhyesti ja vaikutti poissaolevalta."
- "Asiakas oli levoton ja nousi useita kertoja kävelemään huoneessa."
- "Asiakkaan hengitys tuoksui alkoholilta."
- "Jää kuva, ettei asiakkaan ole ollut mahdollista peseytyä."
- "Hygienia vaikutti heikentyneeltä/kohentuneelta edelliseen tapaamiseen verrattuna."
- "Liikkumisessa havaittavissa pientä horjahtelua."
- "Kävely oli hidasta ja asiakkaalla oli vaikeuksia nousta tuolista."

- "Asiakas saapui tapaamiseen n. 10 min myöhässä."
- "Asiakas poistui tapaamisesta ennen sen päättymistä."

Asiakkaan olemuksen havainnoinnissa voi käyttää avuksi myös alla olevaa taulukkoa (taulukko 11), jossa on esimerkkejä havainnoista muun muassa ulkoisissa seikoissa, olemuksessa, kontaktissa ja eleissä.

Taulukko 11: Olemuksen havainnointi

Ulkoiset seikat	Olemus	Kontakti	Ilmeet ja eleet
Ulkoisesti huoliteltu ja siisti.	Hengitys pinnallista, liikuttaa käsiä hermostuneen oloisesti.	Kontaktissa, asiallinen ja orientoitunut.	Eloisa ja ilmeikäs. Hymyilee paljon.
Pukeutuminen säänmukaista.	Istuu rennosti tuolissa.	Rauhallinen, pysyy kontaktissa lukuun ottamatta lyhyitä hetkiä, jolloin hieman poissaoleva.	Eleet vähäisiä, ilmeet muuttumattomia.
Vaatteet tahraiset ja rikkinäiset.	Istuu etukenossa.	Varautuneen ja ahdistuneen oloinen. Ei ota vastaanotolla huppua pois.	Kädet lepäävät sylissä, eleet rauhallisia.
Vastaanotolla ilman sukia ja alushousuja, jalat likaiset.	Ryhti kumara, katse alas tai kaukaisuuteen.	Ei ota katsekontaktia, puhuessaan kohdistaa katseen työntekijän ohi.	Elehtii nopeasti, liikehtii tuolilla edestakaisin.
		Välttää katsekontaktia.	Puristaa käsiä yhteen, kädet hionneet.
		Kontaktia haastaa tapaamisen edessä asiakkaan väsymys.	Liikehtii levottoman oloisesti.
		Tässä tilanteessa asiakas muuttuu poissaolevaksi, ei kuule kun hänelle puhutaan.	Hymyilee, ajoittain jopa nauraa.
		Vointi kuvautuu aiempaa rauhallisempaan. Kontaktissa aktiivinen, vastavuoroinen ja mieliala kuvautuu kohtalaisen hyvänä.	

Turvallinen kirjaaminen

Sosiaalihuollon kirjaaminen liittyy olennaisesti myös asiakkaan turvallisuuteen. Ammattilaisen tekemien kirjausten on muodostettava eheä kokonaisuus ja sisällettävä tarvittavat tiedot. Tämä on keskeistä myös asiakkaan oikeusturvan kannalta. Asiakkaalla on oikeus tietää, mitä tietoja hänestä kirjataan. Luottamuksen rakentumisessa on keskeistä läpinäkyvyys siitä, mitä tietoja kirjataan, miten niitä käsitellään ja minne ne tallennetaan.

Joissakin tilanteissa asiakkaan turvallisuus edellyttää erityistä harkintaa kirjaamisessa. On tärkeää varmistaa, kenellä on pääsy asiakkaan tietoihin ja laitteisiin, ja kuka voi nähdä häntä koskevat kirjaukset esimerkiksi OmaKannassa tai muissa tietojärjestelmissä. Asiakkaan tietoja saattaa hallinnoida joku muu kuin asiakas itse, ja esimerkiksi väkivallan uhkaa tai hyväksikäyttöä koskevien tietojen kirjaaminen voi väärissä käsissä aiheuttaa vakavan turvallisuusrisikin. Tällaisissa tilanteissa voi olla tarpeen piilottaa kirjaus kokonaan tai osittain, rajata kirjauksen sisältöä tai viivästyttää kirjaamista.

Erityinen huolellisuus on tarpeen myös lasten tietoja kirjattaessa. Lasten asioita koskevat kirjaukset ovat lähtökohtaisesti kaikkien huoltajien nähtävissä, joten niissä ei saa paljastaa tietoja, jotka voisivat vaarantaa lapsen tai huoltajan turvallisuuden, kuten toisen huoltajan osoitetta.

Taulukko 12: Kirjaamisen muistilista

Tärkeää huomioida kirjaamisessa
Pysy objektiivisena.
Kirjaa ainoastaan konkreettisia havaintoja ilman arvolatausta tai subjektiivista tulkintaa.
Älä kirjaa omia oletuksia, vaan ainoastaan näkyvät käyttäytymisen piirteet.
Muista kirjata kunnioittavasti ja ammatillisesti.
Kirjaa asiakkaan kertomasta käyttäen hänen itse käyttämiään sanoja ja ilmaisuja.
Vältä loukkaavia ja epäsopivia ilmaisuja.
Älä kirjaa omia mielipiteitä.
Huomioi konteksti.
Koska olemus ja käytös voivat vaihdella merkittävästi tilanteesta ja ympäristöstä riippuen, huomioi kirjauksessa myös muu konteksti ja viittaa siihen tarvittaessa.
Huomioi turvallisuus.

Lähteitä ja lisätietoa:

Hujanen, K., Kinnunen, U.-M., Ailio, E., & Koivumäki, L. (2021). The high quality structural documentation of social work described by social workers. *Finnish Journal of EHealth and EWelfare*.

Sosiaalihuollon kirjaamisohjeet - THL

https://thl.fi/aiheet/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen/sosiaalihuollon-kirjaamisohjeet?utm_source=chatgpt.com

Sosiaalihuoltolaki | 1301/2014 | Lainsäädäntö | Finlex, §36

https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301#chp_4_OT8

Liitteet

Käsikirjan tausta ja tavoite

Käsikirjan valmistelussa on hyödynnetty hyvinvointialueiden sosiaalihuollon ammattilaisille suunnattua kyselyä, jossa kartoitettiin heidän kokemuksiinsa ihmiskaupan uhrien auttamisen osaamisesta sekä osaamisen kehittämistarpeista. Kyselyn tulokset ja ammattilaisten kommentit on otettu huomioon käsikirjaa laadittaessa.

Käsikirjan laatiminen on ollut keskeisessä roolissa Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen (Vake) osuudesta Aktiivinen toimijuus – yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja osallisuutta edistävät palvelut -ryhmähanketta, joka keskittyy maahanmuuttaneiden, romaniväestön ja ihmiskaupan uhrien sosiaalipalveluiden kehittämiseen. Sitä toteuttavat yhteistyössä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsingin yliopisto, Kajaanin kaupunki, Keski-Uudenmaan hyvinvointialue, Moniheli ry, Romano Missio ry, Setlementti Tampere ry sekä Vantaan ja Keravan hyvinvointialue. Euroopan unionin osarahoittamaa hanketta koordinoi THL.

Käsikirja on laadittu ja kirjoitettu osana hanketta, ja sen toimivuutta on testattu Vaken kotoutumista tukevissa palveluissa. Käsikirjassa on myös eri ammattilaisten tuottamaa sisältöä vieraskynäkirjoitusten muodossa. Lisäksi laaja joukko asiantuntijoita on lukenut käsikirjan ennen sen julkaisemista ja antanut arvokasta palautetta. Käsikirja on yhteistyön tulos ja kuvastaa sellaisena hyvin ihmiskaupan uhrien parissa tehtävää työtä: se on työtä, jota ei voi tehdä yksin.

Taustana kyselykartoitus

Hankkeen alussa toteutimme kyselyn sosiaalihuollon ammattilaisille. Kyselyn tavoitteena oli selvittää, millaiseksi ammattilaiset arvioivat osaamisensa ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja tunnistamisessa. Toisena tavoitteena oli kartoittaa koulutustarpeita. Kyselyyn vastasi 121 sosiaalityöntekijää ja sosiaaliohjaajaa 17 eri hyvinvointialueelta. Kyselyssä kartoitettiin vastaajien tietämystä ihmiskaupasta ja sen tunnistamisesta, traumainformoidun työotteen käyttöä, koulutustarpeita sekä kokemuksia työn kuormittavuudesta ja tuen tarpeesta. Tulokset osoittivat selkeän tarpeen lisäkoulutuksille ja konkreettisille työvälineille.

Suurin osa vastaajista ilmoitti tietävänsä ihmiskaupasta vain vähän ja kaipaavansa lisää tietoa ilmiöstä, sen tunnistamisesta ja uhrien auttamisen keinoista. Lähes 90 prosenttia koki tarvitsevansa lisää osaamista ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen. Yli puolet kertoi, ettei ollut saanut aiheeseen liittyvää koulutusta, vaikka olisi sitä kaivannut. Vastaanottolain ja auttamisjärjestelmän tuntemus osoittautui heikoksi, ja traumainformoitu työote oli käytössä vain harvoilla vastaajista. Avoimissa vastauksissa korostui tarve selkeille toimintamalleille, konkreettisille ohjeille ja käytännönläheiselle koulutukselle. Työn

kuormittavuutta lisäsi se, että monilla alueilla ei ollut riittävästi aihetta tuntevia ammattilaisia, eikä työyhteisöissä ollut selkeitä rakenteita tai ohjeita ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelyyn. Yksin jääminen ja tuen puute nousivat vahvasti esiin.

Kartoitus tehtiin ennen käsikirjan laatimista, jotta käsikirja vastaisi mahdollisimman hyvin todellisiin tarpeisiin. Koska työskentelytavat vaihtelevat hyvinvointialueittain, tuloksista ei voida tehdä laajoja yleistyksiä. Kartoitus viittaa kuitenkin vahvasti siihen, että tietoa ja tukea tarvitaan lisää ja että tämänkaltaiselle käsikirjalle on käyttöä. Sosiaalihuollon ammattilaisilta edellytetään laaja-alaista osaamista. Heidän tehtävänä on tunnistaa hyväksikäytön aiheuttamat erityispiirteet ja tukea yksilöä toipumisessa. Työskentelyn tavoitteena on vahvistaa asiakkaan toimintakykyä ja pystyvyyttä niin, että asiakas voi vähitellen siirtyä haavoittuvasta asemasta kohti selviytymistä ja aktiivista toimijuutta.

Ihmiskauppa on laajeneva ilmiö, mutta edelleen melko marginaalinen. Yksittäinen sosiaalityöntekijä ei välttämättä kohtaakaan ihmiskaupan uhreja työssään usein, joten on ymmärrettävää, että tietämys aiheesta on vähäistä.

Yhteenveto hyvinvointialueiden kyselykartoituksesta

Hankkeen tavoitteena on olla valtakunnallisesti vaikuttava ja tukea mahdollisimman monen ammattilaisen työtä. Jotta käsikirja vastaisi sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien todellisiin osaamistarpeisiin, toteutimme valtakunnallisen kyselyn, jossa kartoitimme heidän kokemuksiaan ihmiskaupan uhrien parissa työskentelystä, ilmiön tunnistamisesta ja ihmiskauppaa koskevasta tietämyksestä. Kyselyyn vastasi yhteensä 121 sosiaalityöntekijää ja sosiaaliohjaajaa eri puolilta Suomea. Vastaajia oli 17 eri hyvinvointialueelta. Tässä osiossa esitellään kyselyn keskeiset tulokset.

Kysely koostui avoimista ja monivalintakysymyksistä, jotka käsittelivät vastaajien tietämystä ihmiskaupasta ilmiönä ja sen tunnistamisesta, yhteistyötä tunnistavan viranomaisen eli auttamisjärjestelmän kanssa, lainsäädännön tuntemusta, koulutustarpeita ja kokemuksia ihmiskaupan uhrien parissa työskentelystä. Avoimista vastauksista koottiin yhteenvetoon keskeiset teemat, jotka toistuivat useissa vastauksissa.

Suurin osa vastaajista kaipaa lisää tietoa ihmiskaupasta

Kyselyyn vastanneet edustivat laajasti eri hyvinvointialueita. Eniten vastauksia saatiin Pirkanmaan (29 %) ja Vantaan ja Keravan hyvinvointialueilta (27 %). Suurin osa vastaajista työskenteli aikuissosiaalityössä, maahanmuuttajapalveluissa tai perhepalveluissa.

Kyselyn mukaan 50 % vastaajista oli kohdannut ihmiskaupan uhreja muutaman kerran uransa aikana, kun taas 13 % raportoi, ettei ollut kohdannut ihmiskaupan uhreja työssään lainkaan. Suurin osa vastaajista (61 %) koki tietävänsä ihmiskaupasta vain vähän, ja 79 % ilmoitti kaipaavansa lisää tietoa aiheesta.

Avoimista vastauksista nousi esiin selkeä tarve vahvistaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tuntemusta ja parantaa ymmärrystä sen roolista. Monivalintakysymyksessä noin puolet (49 %) vastaajista ilmoitti tehneensä yhteistyötä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Koulutustarpeita kartoitettavissa avoimissa kysymyksissä kuitenkin toistui vahvana lisätiedon tarve auttamisjärjestelmän roolista, vastuista ja yhteistyöstä hyvinvointialueiden kanssa. Myös vastaanottolaki (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta) tunnettiin vastaajien keskuudessa heikosti: vain 45 % vastaajista ilmoitti tuntevansa lain. Vastaajista 53 % ei soveltanut vastaanottolakia työssään lainkaan.

Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen kaivattiin lisäkoulutusta. Tarve nousi vahvasti esiin niin monivalintakysymyksissä kuin avoimissakin kysymyksissä. Peräti 89 % vastaajista ilmoitti tarvitsevansa lisää osaamista uhrien tunnistamiseen. Lisäksi 55 % kertoi, ettei ollut saanut aiheeseen liittyvää koulutusta, vaikka olisi sitä kaivannut. Vastauksissa korostui tarve käytännönläheisille, työn arkeen soveltuville ohjeille, jotka tukevat tunnistamista, puheeksiottoa ja auttamistyötä.

Kyselyssä kartoitettiin myös traumainformoidun työotteiden käyttöä. Vastaajista 23 % ilmoitti soveltavansa sitä aktiivisesti työssään. Lähes puolet (47 %) puolestaan kaipasi lisää koulutusta traumainformoidusta työotteesta ja sen käytännön soveltamisesta.

Asiakastyöhön kaivataan konkreettisia ohjeita ja yhteistyön selkeyttämistä

Avoimissa vastauksissa kartoitettiin koulutustarpeita. Vastauksissa korostui konkretian kaipuu asiakastyöhön niin tunnistamisen kuin auttamisen osalta. Vastaajat kaipasivat konkreettisia ohjeita tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen: mihin kiinnittää huomiota, mitä merkkejä tarkkailla ja miten toimia, jos huoli herää. Koulutusta kaivattiin asiakkaiden kohtaamiseen, erityistarpeiden sensitiiviseen huomioimiseen ja traumainformoidun työotteiden soveltamiseen käytännössä.

Myös yhteistyö auttamisjärjestelmän kanssa nousi useissa vastauksissa esiin, ja näkemykset olivat osin kaksijakoisia. Osa vastaajista koki yhteistyön hyväksi, osa taas kaipasi selkeyttä yhteistyöhön ja rooleihin. Erityisesti kaivattiin selkeää tietoa auttamisjärjestelmään hakeutumisen hyödyistä ja edellytyksistä. Lisäksi toivottiin tarkempaa määrittelyä hyvinvointialueiden ja auttamisjärjestelmän välisestä työnjaosta ja vastuista.

Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen liittyvistä haasteista esiin nousi yksinäisyys aiheen äärellä. Vastauksissa toistui havainto siitä, että laaja-alaista osaamista ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelystä on vähän, minkä vuoksi kollegiaalinen tuki jää usein puutteelliseksi. Vastaajat kuvasivat myös resurssien riittämättömyyden ja selkeiden ohjeiden puutteen lisäävän työn kuormittavuutta. Joidenkin vastaajien mukaan nämä tekijät saattoivat vaikuttaa tunnistamiseen negatiivisesti. Vastauksissa tuli esiin myös pohdintaa siitä, että

onko ihmiskaupan uhrien erityisasema perusteltu ja että tulisiko palveluiden olla pikemminkin tarveperustaisia kuin statusperustaisia. Auttamisjärjestelmän toiminnan läpinäkyvyyttä ja lainsäädännön selkeyttä toivottiin parannettavan.

Ihmiskaupan uhrien parissa työskentely koettiin pääsääntöisesti mielekkääksi ja palkitsevaksi, mutta myös haastavaksi. Kokemuksen ja tiedon puute sekä yksinäisyys aiheen parissa kuormitti monia vastaajia. Kuormitusta lisäsi myös se, että kaikilla toimijoilla ei koettu olevan riittävästi ymmärrystä asiakkaan oikeuksista, mikä hankaloitti yhteistyötä.

Yhteenveto

Kyselyn tulokset osoittavat, että sosiaalityön käytännön työhön tarvitaan tietoa ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta. Tietoa ihmiskaupasta ilmiönä tulisi lisätä sekä koulutusten että käytännön työhön soveltuvien työkalujen avulla. Erityisesti tarvitaan lisää resursseja, selkeitä ohjeita ja käytännönläheistä koulutusta, jotta työntekijät voivat tunnistaa ja auttaa ihmiskaupan uhreja tehokkaasti. Lisäksi traumainformoidun työotteen laajempi käyttöönotto voisi parantaa uhrien kohtaamista ja tukemista.

Julkaistu 11.6.2025

Kirjoittanut Marjukka Nyström, sosiaalityöntekijä, hankevastaava

Ihmiskaupan uhrien auttaminen Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella

Ihmiskaupan uhrien palvelut on keskitetty Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella (Vake) kotoutumista tukevien palveluiden alaisuuteen. Näissä palveluissa toimii ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistunut IKU-tiimi, jossa työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja tarvittaessa myös sosiaaliohjaajia. Asiakkaan tilanteen mukaan IKU-tiimi tekee yhteistyötä terveystiimin kanssa, johon kuuluu lääkäri, sairaanhoitaja, terveydenhoitaja ja psykologi. Monialaisen yhteistyön edellytyksenä on, että uudelta asiakkaalta pyydetään aina kirjallinen suostumus, joka mahdollistaa tiedonvaihdon ja yhteistyön eri ammattilaisten kesken.

Vaikka IKU-tiimi sijoittuu organisatorisesti kotoutumista tukevien palveluiden alle, sen asiakkuutta ei ole rajattu maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin. Asiakkuuden kriteerinä on ainoastaan se, että henkilö on virallisesti tunnistettu ihmiskaupan uhriksi tai hänen kohdallaan on perusteltu epäily ihmiskaupasta.

Asiakasohjaus

Uudet ihmiskaupan uhriksi joutuneet asiakkaat otetaan IKU-tiimin asiakkaiksi. Asiakkuus alkaa vireilletulosta, joka voi perustua ilmoitukseen, hakemukseen tai muuhun yhteydenottoon. Oleskeluluvalla tai kansalaisuudella ei ole merkitystä IKU-asiakkuuden kannalta. Ohjaus on mahdollista myös tilanteissa, joissa henkilö ei halua virallista tunnistamista. Mikäli henkilö on jo asiakkaana muissa palveluissa ja siellä herää epäily ihmiskaupasta, asiakas jatkaa tutussa palvelussa. Näissä tapauksissa IKU-tiimiä voidaan konsultoida ja tarvittaessa pyytää työpariksi mahdollisuuksien mukaan.

Muut alueen viranomaiset voivat pyytää IKU-tiimiltä matalalla kynnyksellä neuvoa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa. Tätä varten viranomaisille on luotu oma konsultaatiosähköposti ei-kiireellisiä tilanteita varten. Vakessa on tavoitteena lisätä ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen liittyvää osaamista hyvinvointialueen tasolla ja varmistaa, että sote-ammattilaisilla olisi osaamista ihmiskaupan uhrien auttamisen peruseräistä.

Monialainen työskentely

Ihmiskaupan uhrien tilanteet voivat olla monimutkaisia ja vaihtelevia, joten palveluiden keskittäminen yhteen tiimiin mahdollistaa erityisosaamisen hyödyntämisen ja tehokkaan tuen. Monialainen yhteistyö on osoittautunut erinomaiseksi tavaksi työskennellä ihmiskaupan uhrien kanssa. Yhteistyö vähentää ostopalveluiden tarvetta ja sujuvoittaa asiakastyötä, kun sosiaalityön ja terveydenhuollon osaaminen voidaan yhdistää saumattomasti. Omatyöntekijänä toimii aina sosiaalityöntekijä, joka arvioi, keitä ammattilaisia palvelutarpeen arviointiin tarvitaan mukaan. Tarvittaessa sosiaalityöntekijä voi pyytää työpariksi ammattilaisen terveystiimistä ja muodostaa työparin esimerkiksi psykologin tai lääkärin kanssa. Yhdistetyt tapaamiset ovat olleet arvokkaita sekä asiakkaalle että työntekijälle. Asiakkaan voi olla vaikea hahmottaa, mitä asioita käsitellään eri tapaamisissa ja mitkä teemat kuuluvat sosiaalihuollon ja mitkä terveydenhuollon piiriin. Yhteiset tapaamiset tukevat kokonaisuuden jäsentymistä ja vähentävät päällekkäisyyttä. (SHL 41 §.)

Perhenäkökulma työssä

Ihmiskaupan uhrien auttaminen perustuu ymmärrykseen trauman vaikutuksista yksilöön ja hänen läheisiinsä sekä niistä pitkäaikaisista seurauksista, joita kontrolli ja hyväksikäytöstä irtautuminen voivat aiheuttaa. Hyväksikäytöllä on taipumus ylisukupolvistua, mikäli siihen ei puututa. Aikuisten kokemalla hyväksikäytöllä on vaikutusta vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointiin – esimerkiksi vanhemman kyky kohdata lapsen tunteita ja arvioida arjen turvallisuutta voi heikentyä. Ihmiskauppa on siten trauma, joka koskettaa koko perhettä. Siksi koko perhe tarvitsee tukea.

Tämän vuoksi työskentelyssä huomioidaan koko perhe. Tämä tarkoittaa sitä, että aikuisen ihmiskaupan uhrin lasten tilanne ja tuen tarve arvioidaan yksilöllisesti. Lapsille tehdään siis omat palvelutarpeen arvioinnit ja heidät otetaan tehdyn palvelutarpeen arvioinnin perusteella asiakkaiksi tarvittaessa. Mikäli ihmiskauppa kohdistuu suoraan lapseen tai vanhemman hyväksikäyttö jatkuu edelleen, viranomaisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Silloin on lastensuojelun velvollisuus selvittää lapsen tilanne ja järjestää tarvittavat tukitoimet.

Palveluiden järjestäminen

Keskitetyt palvelut on koettu tehokkaaksi tavaksi työskennellä, sillä osaamisen lisääntyessä kyky tarjota oikea-aikaista apua paranee. IKU-tiimin ja terveystiimin matalan kynnyksen yhteistyö mahdollistaa sen, että pääsääntöinen työ tehdään itse. Vaken kotoutumista tukevien palveluiden johtajilla on hyvä ymmärrys ihmiskaupan uhrien parissa tehtävästä työstä, ja työntekijöillä on vahva tuki työhönsä. Tilanteisiin pystytään reagoimaan nopeasti ja tarvittaessa joustavasti. Ostopalveluissa käytämme ensisijaisesti Vaken kilpailuttamia palveluntarjoajia, ja tarvittaessa hankintayksikön kanssa yhteistyössä räätälöityjä yksilöllisiä ratkaisuja.

Ajoittain tilanteet ovat hankalia, eikä kaikkeen ole valmiita ohjeistuksia. Tällöin ratkaisuja pohditaan omatyöntekijän, esihenkilön ja tarvittaessa koko IKU-tiimin kesken. Vahva luotto omatyöntekijän arviointiin, yhteinen pohdinta sekä tiimin ja esihenkilön tuki auttavat löytämään parhaan mahdollisen ratkaisun asiakkaan tilanteeseen.

Turvallista majoitusta vaativissa tilanteissa ratkaisut tehdään yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. Työskentelyn aikana voi tulla ajankohtaiseksi arvioida asiakkaan tarvetta käsitellä kokemuksiaan terapiassa. Terapian tarve ei aina ilmene heti, vaan voi nousta esiin vasta myöhemmässä vaiheessa prosessia. Terapia-arvio tehdään aina yhteistyössä terveydenhuollon kanssa, jotta varmistetaan oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen hoito asiakkaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseksi. Tukitoimet järjestetään tarvittaessa myös lapsille.

Taustatiedoksi terveystalveluille -lomake

Lomaketta on tarkoitus käyttää silloin, kun asiakkaalla on tarve päästä terveydenhuollon palveluihin ja asiakas tarvitsee tässä tukea. Täytä lomake yhdessä asiakkaan kanssa ja anna lomake asiakkaalle mukaan.

Voit ohjata asiakasta

- Varaamaan aika terveystalveluihin ja ottamaan lomake mukaan varatulle ajalle

tai

- Menemään paikan päälle varaamaan aikaa ja ottamaan lomake mukaan

Ohjeita lomakkeen käyttöön

- Kaikkia kohtia ei tarvitse täyttää, jos ne eivät esimerkiksi ole tiedossa. Ota tästä käyttöösi ne osiot, jotka ovat tilanteessa relevantteja.
- Oirekuvaukseen voit kirjata yleisemmin fyysisiä tai psyykkisiä oireita, voit myös kertoa tarkemmin esimerkiksi esiin tulleesta itsetuhoisuudesta, jotta terveydenhuollon ammattilainen voi selvittää asiaa lisää.
- Muuta olennaista -kohtaan voit lisätä tilanteen kannalta oleellisia asioita, esimerkiksi perhe- tai asumistilanteesta, mikäli asiakkaalla on traumataustaa, pelko viranomaisiin tai mm. tutkimuksiin liittyen, mikäli asiakkaalla on väkivallan uhkaa tms.
- Asiakkaan luvalla myös omat huomiosi ovat tärkeää tietoa terveydenhuollon ammattilaiselle.
- Voit lisätä omat yhteystietosi, jos asiakkaalle sopii, jotta terveydenhuollon ammattihenkilö voi olla tarvittaessa sinuun yhteydessä.
- Jos asiakas on nk. paperiton, voit liittää mukaan jo valmiiksi tietoa hoito-oikeudesta.

Taustatiedoksi terveystalvluille

Päivämäärä _____

ASIAKAS TOIVOO

- yhteydenottoa terveystalvluilta
- vastaanottoaikaa
- keskusteluapua / psyykkisen tuen arviota
- muuta, mitä: _____

ASIAKKAAN PERUSTIEDOT

Henkilötunnus (tai tekotunnus / syntymäaika): _____

Äidinkieli, luku- ja kirjoitustaito: _____

Tulkkaustarve / tulkattava kieli: _____

KESKEISIN HUOLI/ SYY YHTEYDENOTOLLE: _____

OIREIDEN KUVAUS: _____

TÄYDENTÄVIÄ TIETOJA TARVITTAESSA

Toimintakyvyn kuvaus (esim. fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen):

Muuta olennaista:

TERVEYSPALVELUISSA HUOMIOITAVAA:

Varmista asiakkaalta, miten hän toivoo yhteydenottoa, tietoa ajanvarauksesta tai jatkosuunnitelmaa:

- huomioi luku- ja kirjoitustaito
- käyttääkö asiakas sähköisiä palveluita?
- toivooko hän soittoa?
- onko tulkkauksen tarvetta?

Varmista:

- Onko asiakas ymmärtänyt jatkosuunnitelman?
- Pystyykö asiakas tosiasiallisesti jatkosuunnitelman?

(Tietääkö hän esim. laboratorion sijainnin, saako hän itsenäisesti varattua ajan jatkotutkimuksiin ja onko suunniteltu hoito taloudellisesti mahdollista, ym.)

Jos asiakas ei saavu vastaanotolle, soita (tulkin kanssa) asiakkaalle ja selvitä, mikä tähän on ollut syytä ja varaa puhelimesta uusi aika. Varmista että asiakas ymmärtää koska ja missä aika on. Lähetä ajanvaraus asiakkaalle vielä viestitse tiedoksi.

Voimavarakuva

halu keskustella yrittää hoitaa asioita
sanoittaa pahaa oloaan paikalla koko tapaamisen tulee tapaamisille
ahkeruus motivaatio muutokseen kyvykäs hoitamaan asioita perhekeskeisyys voittaa vaikeat tilanteet
sisukkuus kiitollisuus itsevarmuus jaksaminen luottavainen tilanteeseen
pitää omat puolensa **rohkeus motivaatio** asiakas tulee paikalle
toive muutoksesta **ystävällisyys huumori toivo** lannistumattomuus vahva henkisesti
tunnollisuus omistautunut **sinnikäs** itsereflektiivisyys sisukkuutta löytää
hyödyntää huumoria hyvin olevat asiat **sinnikkyy** luotettava henkilö etsintä
rauhallinen rauhallisuus rohkea **periksiantamattomuus** lasten etu ahkera
toivo paremmasta asiakas on toivoo hyvää reflektiivisyys kuunteleminen kuunteleminen roheus ajaa lapsen asiaa
asiakas on toivoo hyvää reflektiivisyys kuunteleminen kuunteleminen jaksaa yrittää rehellisyys
täsmällisyys motivaatiota on päämäärä näkyvissä uskalltaa ilmaista tunteet
haluaa selvittää asiansa tulevaisuudenhaaveet ei pelkää haastaa työntek

Ihmiskaupan uhrien tunnistamislomake

Tämä lomake on tarkoitettu ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen osana asiakashaastattelua. Kysymyksiä ei ole tarkoitus käydä kaikkia läpi, vaan kysyä asiakkaan tilanteeseen sopivat kysymykset. Kysymykset voivat liittyä arkaluontoisiin kokemuksiin, ja vastaaminen on vapaaehtoista. Haastattelijan tulee varmistaa, että asiakas tuntee olonsa turvalliseksi ja että luottamus on rakennettu ennen lomakkeen käyttöä.

Suomeen saapuminen

- Milloin ja miten saavuit Suomeen? Mitä reittiä kuljit?
- Järjestikö joku matkasi Suomeen? Kuka ja miten?
- Oletko (tai perheesi) lainannut tai ollut velkaa jollekin, joka auttoi sinua matkustamaan? Jos olet ottanut velkaa, oletko pystynyt maksamaan sen vai oletko joutunut tekemään jotain vastentahtoista velan maksamiseksi?

Esimerkki, miten asiasta voi kysyä:

- On tilanteita, jossa ihmiset ovat jääneet velkaa toisille ihmisille palveluksista tai muusta ja velan vuoksi heitä saatetaan vaatia tekemään asioita vastoin heidän tahtoaan. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?

Työ- ja asumisolosuhteet

- Oletko työskennellyt tai tehnyt jotain, josta odotit saavasi maksun, mutta maksua ei tullut?
- Vastasiko työ sitä mitä sinulle luvattiin? Onko sinulla kirjallista työsopimusta? Oletko ymmärtänyt sopimuksen sisällön?
- Onko palkkasi jätetty maksamatta tai onko se annettu toisen henkilön hallintaan?
- Onko palkka maksettu pankkitilillesi, mutta joku muu on käyttänyt sitä?
- Oletko tuntenut oloasi pelokkaaksi tai turvattomaksi työssä?
- Oletko kokenut työpaikalla uhkailua tai onko joku satuttanut sinua? Millaisia taukoja työhösi kuului (esim. ruokailu, wc)? Oletko saanut pitää taukoja?
- Kuinka pitkiä työpäiväsi yleisimmin ovat ja kuinka usein sinulla on vapaita?
- Oletko saanut vapaasti hakeutua terveydenhuoltoon? Saatto poistua vapaasti työpaikalta?
- Onko sinua painostettu työpaikalla tekemään jotain, mitä et halunnut? fyysistä, seksuaalista? Oletko harrastanut seksiä saadaksesi jotain vastinetta (rahaa, ruokaa, majoitusta)?
- Missä asut ja ketä muita samassa osoitteessa asuu? Miten maksat vuokrasi? Oletko itse allekirjoittanut vuokrasopimuksesi ja oletko ymmärtänyt mitä siinä lukee?
- Oletko saanut vapaasti valita, missä ja keiden kanssa asut?

Esimerkki, miten asiasta voisi kysyä:

- On tilanteita, missä ihmisiä huijataan valheilla ottamaan vastaan työ, jota ei ole olemassa, ja he jäävät jumiin tilanteeseen, jota eivät halunneet. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?
- Joskus, ihmiset asuvat siellä, missä he työskentelevät tai missä työnantaja käskää heidän asua, eikä heillä ole lupaa asua muualla. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?
- On tilanteita, jossa ihmiset tekevät vaarallista tai turvatonta työtä tai pysyvät epäoikeudenmukaisessa tilanteessa, koska pelkäävät, että joku satuttaa heitä tai heidän läheisiään. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?

Vapaa-aika

- Saatko itse käyttää omia rahojasi? Oletko saanut vapaasti valita, kenen kanssa olet seksuaalisessa suhteessa?
- Oletko saanut itse hallita henkilöllisyystodistuksiasi vai onko joku ottanut ne sinulta pois?
- Oletko saanut vapaasti vaikuttaa oman elämäsi tilanteisiin vai kontrolloiko joku tekemisiäsi päätöksiä, liikkumistasi, untasi, wc-käyntejä, hygieniaa, syömistä, sosiaalisia suhteita? Oletko saanut vapaasti valita kumppanisi? Oletko joskus pelännyt kumppaniasi?
- Kontrolloiko kumppanisi rahojasi, käyttäytymistäsi, sosiaalisia suhteitasi, liikkumistasi? Onko kumppanisi ollut väkivaltainen sanoilla tai teoilla sinua tai lapsiasi kohtaan?
- On tilanteita, jossa ihmisiltä otetaan pois henkilöllisyys- tai matkustusasiakirjat. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?
- On tilanteita, jossa joku rajoittaa yhteydenpitoa perheeseen, ystäviin tai ei anna liikkua vapaasti. Oletko koskaan kokenut tällaista, tai oletko tilanteessa, jossa tämä voisi tapahtua?
- Joskus ihmiset pakotetaan valehtelemaan tilanteestaan, mukaan lukien siitä, millaista työtä he tekevät, mitä kotona tapahtuu tai millainen suhde on mukana olevaan ihmiseen? Onko sinulle koskaan sanottu, että sinun pitäisi valehdella työstäsi tai siitä, mitä tulet tekemään tai suhteestasi tapaamisella kanssasi olevaan henkilöön?

Miten ottaa ihmiskauppa puheeksi?

Alla on listattuna erilaisia keinoja, miten ottaa epäily ihmiskaupasta puheeksi. Nämä ovat esimerkkejä, joista voit muokata itsellesi, omaan suuhusi sopivan vaihtoehdon.

Yleinen lähestyminen

”Minulla/meillä on tapana kysyä kaikilta...”

- ... oletko kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa?
- ... kontrolloiko joku elämääsi – mitä saat tehdä tai sanoa?
- ... ovatko rahasi omassa käytössäsi?
- ... saatko liikkua vapaasti?
- ... pelkätkö jotakuta läheistäsi tai muuta ihmistä?

Yksilöllinen lähestyminen

- ”Sulla on tällainen ongelmatilanne, haluaisitko kertoa siitä enemmän?”
- ”Minulla on huoli, mutta en oikein osaa sanoittaa miksi. Onko jotakin, mitä minun pitäisi tietää, että voisin auttaa sinua?”
- ”Sinä vaikutat surulliselta, haluatko puhua siitä?”
- ”Kerroit minulle, että sinulla on tällainen tilanne. Mikä sinua tässä mietityttää? Mitä itse olet tilanteesta mieltä?”
- ”Mitä itse olet mieltä tästä?” (esim. epäilyttävä työtilanne)

Yleistyksen kautta

- ”Usein olen kuullut, että asiakkaan työsopimukseen liittyen...” → voi avata keskustelua ilman, että asiakas kokee olevansa yksin tilanteessaan.
- ”Näistä asioista voi olla hankala puhua mutta onko sua pyydetty tekemään jotain seksuaalista, jota et olisi halunnut?” (Aikuisilta kysyttäessä)
- Tiedon jakaminen keskustelun pohjaksi
- Kerrotaan ilmiöistä ja lainsäädännöstä, jotta asiakas saa kokemuksen, ettei ole ainoa.
- Yleisen tiedon jälkeen asiakasta rohkaistaan kertomaan omista kokemuksistaan.

Konkreettisten esimerkkien kautta

Asiakkaan dokumentit (esim. työsopimus, palkkakuitti, vuokrasopimus) voivat toimia keskustelun avaajina, esimerkiksi: ”Työsopimusta katsoessani huomasin, että sinulla ei ole aikaseurantaa, mikä on tyypillistä pakkotyötilanteissa. Heräsi epäily, että oletkohan joutunut pakkotyön uhriksi. Voimmeko jatkaa keskustelua tästä?”

Reaktiot ja tunnetilat

Asiakkaan tunnereaktio voi olla portti puheeksiottoon: "Tuli mieleen, että haluaisitko kertoa lisää jostain tapahtumasta tai asiasta, joka nousi mieleen?"

Tilanteen vakavuuden sanoittaminen

- "Se, mitä kerrot kokemuksistasi, kuulostaa vakavalta ja huolestuttavalta. Se voisi viitata hyväksikäyttöön ja tarkoittaa, että sinua on kohdeltu kaltoin. Kiitos, että kerroit – nyt voin auttaa sinua."
- "Kerroit puolisosasi tavasta kohdella sinua, ja minulle heräsi tästä huoli. Voimmeko keskustella siitä lisää?"

Tunnistaminen - Hälytysmerkkejä

Työhön liittyvät merkit

- Pitkät työpäivät, mutta pienet tulot; asiakas ei pääse vastaanotoille.
- Epämääräinen tai puuttuva työsopimus; palkkaa ei makseta.
- Työsopimus näyttää viralliselta, mutta ehtoja ei noudateta käytännössä.
- Perheen omissa yrityksissä työskentelevät perheenjäsenet tekevät pakotettuna ylitöitä ilman palkkaa.

Perhesuhteet ja sosiaaliset suhteet

- Asiakasta kontrolloidaan tapaamisissa; saattaja ei jätä asiakasta yksin, puhuu asiakkaan puolesta, eikä asiakkaalla ole omaa puhelinta, vaan asiat hoidetaan puolison/saattajan yhteydenottojen kautta.
- Suuri ikäero puolisoitten välillä; epäily avioliiton suostumuksellisuudesta.
- Puoliso vaatii tietoa tapaamisten ajoista ja sisällöstä tai muuten estää asiakasta tulemasta tapaamisiin
- Seksuaalinen pakottaminen, raskauteen/ keskeytykseen painostaminen.
- Vihjailut vaikeasta tilanteesta kotona.
- Lukutaidottomat naiset/tytöt ilman miestä perheenpäänä ovat alttiimpia hyväksikäytölle.
- Koulutustason epäsuhta puolisoitten välillä voi luoda valta-asetelman.
- Luku- ja kirjoitustaidottomuus voi johtaa riippuvuuteen toisesta henkilöstä.
- Epämääräinen vuokrasuhde, useita muuttoja ja kotikuntia.

Talousasiat

- Asiakas ei hallitse omia rahojaan; etuudet siirtyvät puolisolalle.
- Tiliotteella näkyy selittämättömiä maksuja esim. useita MobilePay maksuja
- Asiakas ei osaa hoitaa tukiasioita tai muita viranomaisasioita, vaikka on asunut Suomessa pitkään.

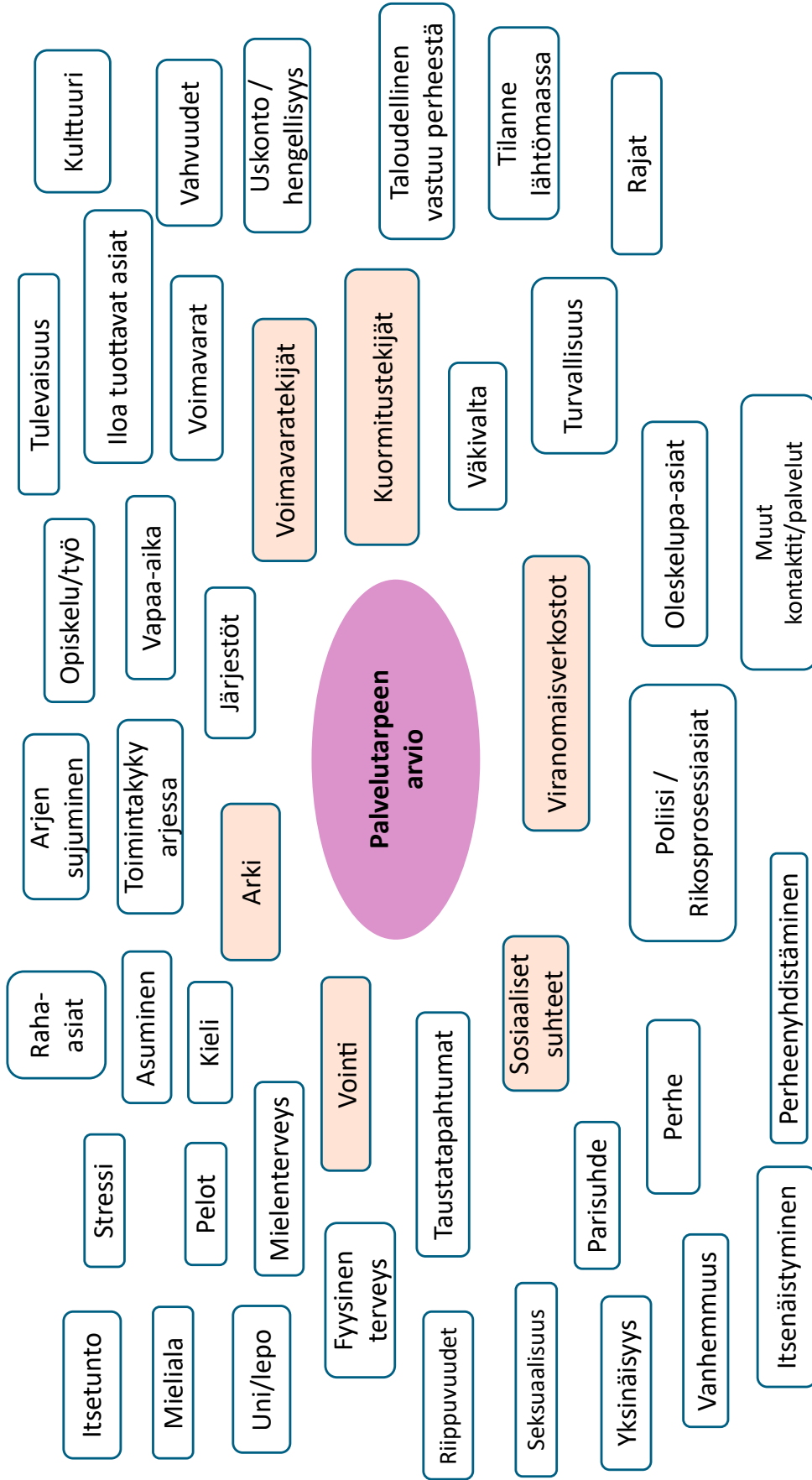
Muita hälytysmerkkejä

- Asiakkaalla ei ole käsitystä omasta tilanteestaan tai rahankäytöstään.
- Pelokkuus, kieltäytyminen keskustelusta, puolustuskanta.
- Passit otettu pois asiakkaalta ja lapsilta.
- Ei omaa puhelinliittymää, koskee myös teini-ikäisiä.
- Tietyt maahantuloreitit (esim. Länsi-Afrikka, Italia) voivat altistaa hyväksikäytölle.
- Uskomukset (esim. noituus) voivat estää kertomista.

Terveyteen liittyvät merkit

- Toistuvat seksitaudit tai raskaudenkeskeytykset.
- Toistuvat infektiot.
- Väkivallan jäljet.

Tukiympyrä palvelutarpeen arvioinnin ja asiakkaan tilanteen jäsentämisen avuksi

Harjoituksia läsnäoloon ja rauhoittumiseen

Katseen ja liikkeen maadoittava harjoitus

Tee näin:

1. Istu tukevasti penkillä. Laske oikea kätesi alas ja sisäänhengityksellä nosta koko kätesi ylös, samalla seuraten sitä katseellasi.
2. Käden ollessa ylhäällä, kuvittele lempivärisi ja pitkän uloshengityksen aikana kuvittele, että maalaat kädellä sivuttaisia aaltoliikkeitä alas saakka. Seuraa liikettä silmilläsi koko ajan.

Perhostaputus

Perhostaputus, tai perhoshalaus, on hyväksi havaittu keino vireystilan laskemisessa.

Tee näin:

1. Laita kädet ristikkäin rintakehän päälle
2. Taputa rintakehää vuorotellen oikealla ja vasemmalla kädellä kevyesti ja rauhallisesti.
3. Huomaa minkälaisia ajatuksia, tunteita ja kehon tuntemuksia sinulla on. Älä pyri vaikuttamaan niihin, vaan anna niiden olla sellaisia kuin ovat. Anna niiden tulla ja mennä.
4. Jatka esimerkiksi minuutin ajan, tai niin pitkään kuin haluat. Vedä lopuksi henkeä ja huokaise, laske kädet alas rennoiksi.

Lähde: Mukailen Lyytinen & Pääkkönen, 2022

Palleahengitys

Palleahengitys on hyvä rentoutustaito. Palleahengityksen tiedostaminen ja aktivoiminen voi jo yksin riittää lievittämään esimerkiksi ahdistuksen tunnetta. Palleahengityksessä vatsa nousee ulospäin sisäänhengitysvaiheessa ja laskeutuu uloshengitysvaiheessa. Keuhkot täyttyvät ilmalla alas asti. Hengitys ankkuroi hetkeen.

Tee näin:

1. Ota mukava asento. Älä kuitenkaan risti jalkojasi.
2. Aseta toinen käsi rintakehällesi ja toinen vatsasi päälle.
3. Hengitä hitaasti sisään ja ulos.
4. Pyri siihen, että ainoastaan vatsalla lepäävä käsi liikkuu hengityksen aikana. Rintakehän tulisi pysyä paikoillaan.
5. Kiinnitä huomiosi hengitykseesi, ja jatka tällä tavalla hengittämistä hetken aikaa.

Keskity laskemaan hengityksiä sisään 1, ulos 1, sisään 2, ulos 2 ja niin edelleen.

Keskity hengityksen laskemiseen kymmeneen saakka ilman, että nopeutat hengitystäsi. Jos keskittyminen herpaantuu, aloita uudelleen ykkösestä ja etene rauhallisesti. Nyt ei ole kiire mihinkään.

Lähde: Mielenterveystalo: 7. Palleahengitys | Mielenterveystalo.fi. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/mielen-hyvinvoinnin-omahoito-ohjelma/7-palleahengitys>

Verkkosivulla saatavilla myös videomateriaalia harjoituksesta.

Kolmen aistin läsnäoloharjoitus

Tietoisen läsnäolon harjoitusten tavoitteena on rauhoittua, oppia tunnistamaan omia tunteita, ajatuksia ja aistimuksia sekä hyväksyä ne sellaisina kuin ne tässä hetkessä ilmenevät.

Tee näin:

1. Asetu mukavasti ja keskity hengitykseen. Hengitä nenän kautta rauhallisesti sisään ja ulos. Rentouta kasvot ja kaula. Jos ajatukset harhailevat, huomaa se ja palauta tarkkaavuus ystävällisesti hengitykseen.
2. Katsele jotakin kohdetta ympärilläsi. Huomioi väri, muoto, malli, valot ja varjot. Nimeä näkemäsi asia.
3. Sulje halutessasi silmät. Kuuntele jotakin ääntä ympärilläsi ja keskity siihen ilman kiirettä. Nimeä ääni ja tunnista, onko se korkea vai matala, tuleeeko se läheltä vai kaukaa.
4. Keskity sitten aistimaan kehoasi ja tunnista jokin tuntemus kehossasi. Mitä tunnet? Huomioi esimerkiksi lihasjännitys, sydämen syke, vaatteen kosketus tai muu aistimus. Nimeä tuntemus. Hyväksy myös epämiellyttävät tuntemukset sellaisina kuin ne ovat.
5. Hengitä muutaman kerran rauhallisesti sisään ja pitkään ulos, rentoutuen. Avaa silmät, kun olet valmis.

Lähde: Mukailen Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, Tietoisuusharjoitus - YTHS https://www.yths.fi/palvelut/ryhmatoiminta-ja-verkkokurssit/mielen-hyvinvointi/stressless-valmennus/tietoisuusharjoitus/?utm_source=chatgpt.com&cn-reloaded=1

TIPP-taidot tunteiden säätelyyn

TIPP-taidoilla tarkoitetaan neljää tekniikkaa voimakkaiden tunteiden säätelyyn. Tarkoituksena on vaikuttaa tunteeseen kehon tuntemusten kautta. Lyhenne TIPP tulee sanoista lämpötila (Temperature), intensiivinen liikunta (Intense exercise), tahdistettu hengitys (Paced breathing) ja lihasten jännitysrentoutus (Paired/ Progressive muscle relaxation).

Lämpötilan säätely

Nopeakin altistus kylmälle/kuumalle lämpötilalle riittää tunnetilaa rauhoittavaan vaikutukseen.

Kylmä lämpötila

- Esim. kylmä suihku, käsien tai kasvojen upottaminen hetkellisesti kylmään veteen tai avanto, jääpalan pitäminen kädessä

Lämmin lämpötila

- Esim. lämmin kylpy tai suihku, lämmin kuppi teetä, lämpötyyny tai sauna

Intensiivinen liikunta

Sykettä nostava ja hengästyttävä liikuntasuoritus voi auttaa äkilliseen ja voimakaaseen tunteeseen. Usein muutama minuuttikin riittää.

- Esim. nopea portaiden nouseminen, juoksuspurtti, hyppynarulla hyppiminen, x-hyyt

Tahdistettu hengitys

Tahdistettu hengitys auttaa vaikeisiin ja akuutteihin tunteisiin. Käytännössä se tarkoittaa hengittämistä hitaasti ja tietoisesti rauhassa nenän kautta sisään ja suun kautta ulos.

Esim. Laske jokaisen hengenvedon, hengityksen pidättämisen ja uloshengityksen aikana viiteen. Harjoituksen edetessä uloshengityksen olisi tarkoitus muuttua tavallista pidemmäksi.

Lihasten jännitysrentoutus

Lihasten jännitysrentoutus auttaa kehoa rentoutumaan. Kehoa rentoutetaan niin, että jokaista 16 eri lihasryhmää jännitetään ja rentoutetaan vuorotellen 5–10 sekuntia. Harjoituksen voi tehdä maaten tai istuen.

Ensin voi kokeilla esimerkiksi rentouttaa alakropan ja sitten yläkropan lihaksia. Jännityksen ja rentoutuksen jälkeen voit ääneen tai mielessäsi sanoa itsellesi "Rentoudu." Ideana on, että kun tätä harjoitusta on tehty tarpeeksi monta kertaa, aivot muistavat tämän käskyn ilman lihasten jännitystä.

Harjoitukseen löytyy ohjeita ja videoita Mielenterveystalosta:

8. Rentoutus- ja hengitysharjoituksia | Mielenterveystalo.fi

<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/mielen-hyvinvoinnin-omahoito-ohjelma/8-rentoutus-ja-hengitysharjoituksia>

Lähde: Mielenterveystalo; Nuorten mielenterveysseura Yeesi, 2025

Lähteet ja lisätietoa

- American Psychiatric Association. (2013). *Posttraumatic stress disorder*. Teoksessa *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., pp. 271–280)*. American Psychiatric Publishing.
- Aron, L. Y., Zweig, J. M. & Newmark, L. C. (2006). *Comprehensive Services for Survivors of Human Trafficking: Findings from Clients in Three Communities: Final Report*. Urban Institute, Justice Policy Center.
- Barbieri, A., Visco-Comandini, F., Fegatelli, D. A., Dessì, A., Cannella, G., Stellacci, A. & Pirchio, S. (2020). Patterns and predictors of PTSD in treatment-seeking African refugees and asylum seekers: A latent class analysis. *International Journal of Social Psychiatry*, 002076402095909. <https://doi.org/10.1177/0020764020959095>
- Bock, C., Heitland, I., Zimmermann, T., Winter, L., & Kahl, K. G. (2020). Secondary traumatic stress, mental state and work ability in nurses: Results of a psychological risk assessment at a university hospital. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1–7.
- Bower, G. & Sivers, H. (1998). Cognitive impact of traumatic events. *Development and Psychopathology*, 10 (4) 625–653. doi: <https://doi.org/10.1017/s0954579498001795>
- Castaneda, A. E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., & Santalahti, P. (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Kinnish, K. (2017). Trauma-Focused Cognitive Behavioral Therapy for Commercially Sexually Exploited Youth. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 10(2), 175–185. <https://doi.org/10.1007/s40653-015-0073-9>
- Ehring, T., & Quack, D. (2010). Emotion regulation difficulties in trauma survivors: The role of trauma type and PTSD symptom severity. *Behavior Therapy*, 41(4), 587–598. doi: <https://doi.org/10.1016/j.beth.2010.04.004>
- Gaily-Luoma, S. (2024). *Co-constructing recovery in suicidal crises: Service users' perspectives on healthcare and crisis services after a suicide attempt*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Haapala, M., Kaijanen, M., Minkkinen, M. & Westlund, O. (2023). *Hatkassa Suomessa – Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista*. Pesäpuu Ry. *HatkassaSuomessa-raportti.pdf*, <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>
- Hagan E., Raghavan C., & Doychak K. (2021). Functional Isolation: Understanding Isolation in Trafficking Survivors. *Sex Abuse*. 33(2):176–199. doi: <https://doi.org/10.1177/1079063219889059>

- Hannonen, J. & Kainulainen, H. (2022). Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:8. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Hobfoll, S., Watson P., Bell C., ym. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: empirical evidence. *Psychiatry* 70 (4), 283–315. doi: <https://doi.org/10.1521/psyc.2007.70.4.283>
- Hohti, T. (2022). Lasten erityisasema ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä. Pro-gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta.
- Hopper, E., & Hidalgo, J. (2006). Invisible Chains: Psychological Coercion of Human Trafficking Victims. *Intercultural Human Rights Law Review*, 1, 185.
- Hujanen, K., Kinnunen, U.-M., Ailio, E., & Koivumäki, L. (2021). The high quality structural documentation of social work described by social workers. *Finnish Journal of EHealth and EWelfare*, 13(4), 360–371. <https://doi.org/10.23996/fjhw.109933>
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. n.d. Ihmiskaupan muodot. Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Ihmiskaupan muodot - Ihmiskauppa, <https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan-muodot/>
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. n.d. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Auttamisjärjestelmä - Ihmiskauppa, <https://ihmiskauppa.fi/auttamisjarjestelma/>
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. (2026). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastot 2025. Viitattu 4.2.2026. Tilastot_2025.pdf, https://ihmiskauppa.fi/wp-content/uploads/2026/01/Tilastot_2025.pdf
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. n.d. Ihmiskaupan vastaista työtä koskevat kansainväliset velvoitteet ja sopimukset. Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Kansainväliset velvoitteet - Ihmiskauppa, <https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/kansainvaliset-velvoitteet/>
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. n.d. Mitä on ihmiskauppa? Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Ihmiskauppa - Ihmiskauppa, <https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/>
- Itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaa yrittäneen hoito. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, MIELI Suomen Mielenterveys ry:n, Suomen Psykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Yleisläketieteen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2020 (viitattu 6.2.2026). Saatavilla: Itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaa yrittäneen hoito, <https://www.kaypahoito.fi/hoi50122>
- Jokinen, A. & Pekkarinen, A-G. (2024). "Pitkä polku" – Työkalupakki pakkoavioliittojen uhrien tukemiseen. HEUNI Report Series No. 108 b. Report series №108b: "Pitkä polku"— Työkalupakki pakkoavioliittojen uhrien tukemiseen | Heuni, <https://heuni.fi/-/report-series-108b-pitka-polku-tyokalupakki-pakkoavioliittojen-uhrien-tukemiseen#352b4b09>

- Jokinen, A., Pekkarinen, A-G & Rantanen, J. (2025). "Tämä ei ole helppoa – tuen tehostaminen pakkoavioliiton uhreille". EASY-projektin parhaiden käytäntöjen opas. HEUNI Report Series No. 106b. Report series №106b: ""Tämä ei ole helppoa"– Tuen tehostaminen pakkoavioliiton uhreille". EASY-projektin parhaiden käytäntöjen opas | Heuni, <https://heuni.fi/-/tuen-tehostaminen-pakkoavioliiton-uhreille#352b4b09>
- Jokinen, A., Pekkarinen, A-G., Mäkelä, V., Korkeakangas, S., Ollus, N. & Näsi, R. (2021). Hyväksikäytöstä reiluun työelämään. Selvitys ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllisyyspalveluiden järjestämisestä Suomessa. HEUNI Report Series No. 96a. Report Series № 96a: Hyväksikäytöstä reiluun työelämään. Selvitys ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllisyyspalveluiden järjestämisestä Suomessa | Heuni, <https://heuni.fi/-/report-series-96a#352b4b09>
- Järvinen, M. (2025). Motivoiva haastattelu. Duodecim Käypä hoito. Viitattu 6.2.2026. Motivoiva haastattelu, <https://www.kaypahoito.fi/nix02109>
- Kannisto, N., Kiuru, E., Laakkonen-Linna, M., Rautio, J., Vehkaoja, S., Bildjuschkina, K., Rajala, R., Laajasalo, T. & Stolt, S. (2023). Miten kohdata 12–19-vuotias nuori, jonka epäillään kokeneen seksuaaliväkivaltaa? – Tietopaketti ammattilaiselle. Miten kohdata 12–19-vuotias nuori, jonka epäillään kokeneen seksuaaliväkivaltaa? – Tietopaketti ammattilaiselle - Barnahus, <https://barnahus.fi/seksuaalivakivalta/miten-kohdata-12-19-vuotias-nuori-jonka-epaillaan-kokeneen-seksuaalivakivaltaa-tietopaketti-ammattilaiselle/>
- Kervinen, E & Ollus, N. (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI Publication Series No 89. Helsinki: HEUNI.
- Korhonen, L. (2021). Traumaattiset kokemukset ja traumaperäiset häiriöt. Duodecim Terveyskirjasto 26.11.2021. Viitattu 3.2.2026. Traumaattiset kokemukset ja traumaperäiset häiriöt - Terveyskirjasto, <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00031>
- Korkman, J. (2023). Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu. Policy brief 2/2023. HEUNI. FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf, https://heuni.fi/documents/47074104/171666268/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf/a1f79160-1148-12ae-b00c-b0e20221a5cb/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf?t=1692259144127
- Korkman, J. (2024). Lapsen kuulemisen käsikirja ihmiskauppatapausten tutkinnassa. Tukholma: Itämeren valtioiden neuvosto. Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa | Heuni, https://heuni.fi/documents/47074104/171666268/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf/a1f79160-1148-12ae-b00c-b0e20221a5cb/FIN_Psych+coercion+and+investigative+interviews-PolicyBrief.pdf?t=1692259144127
- Kuczynska, A.(2010). Individual and Social Aspects of Trauma. Teoksessa Widera-Wysoczanska, A, & Kuczynska, A. (toim.) Interpersonal Trauma and Its Consequences in Adulthood (s. 7–14). Cambridge Scholars Publishing
- Kåver, A. (2011). Allians. Stockholm: Natur & kultur.

- Käver, A., Nilsson, Å., & Bergroth, R. (2004). *Dialektinen käyttäytymisterapia tunne-elämältään epävakaaan persoonallisuuden hoidossa*. Edita.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (Vastaanottolaki) 746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta | 746/2011 | Lainsäädäntö | Finlex, <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/746>
- Lauerma, H. (2023). *Dissosiaatiohäiriöt*. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.), *Psykiatria* (15. painos). Kustannus Oy Duodecim.
- Linehan, M. M. (1993). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. Guilford Press.
- Lounais-Suomen Mielenterveysseura. (2025). *Serene-materiaali, vireystila*.
- Luoma, M-L., Valtokari, M., Väre, A., Holm, M., Sainio, P., Ervasti, E., Vuorenmaa, M., Hiekkala, S., Leppäjoki-Tiistola, S., Heini, A. & Purhonen, S. (2022). *Vammaisten henkilöiden kokemana lähisuhdeväkivalta ja palveluiden saatavuus. Määrällinen ja laadullinen tarkastelu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24*. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Lyytinen, N., & Pääkkönen, S. (2022). *Virtaa työhön ja vapaalle*. Otava.
- Mann, J. J., Michel, C. A. & Auerbach, R. P. (2023). *Improving suicide prevention through evidence-based strategies: A systematic review*. *Focus (American Psychiatric Publishing)*, 21(2), 182–196. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.23021004>
- Matikka, J., & Hipp, T. (2023). *Traumainformoitu työote*. PS-kustannus.
- Mieli Ry. (2023). *Miten tukea itsemurhaa harkitsevaa? Saatavilla: Miten tukea itsemurhaa harkitsevaa? - MIELI ry*, <https://mieli.fi/tukea-ja-apua/apua-itsetuhoisuuteen/miten-tukea-itsemurhaa-harkitsevaa/>
- Mielenterveyden Keskusliitto. n.d. *Itsetuhoisuus ja itsemurha*. Saatavilla: *Itsetuhoisuus ja itsemurha - Mielenterveyden keskusliitto*, <https://mtkl.fi/tieto-ja-tutkimus/haastavia-elamantilanteita/itsetuhoisuus-ja-itsemurha/>
- Mielenterveystalo.fi, *Itsetuhoisuus*. Saatavilla: *Itsetuhoisuus | Mielenterveystalo.fi*, <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/itsetuhoisuus>
- Mielenterveystalo.fi, *Mielen hyvinvoinnin omahoito-ohjelma*. Saatavilla: *Tervetuloa mielen hyvinvoinnin omahoito-ohjelmaan! | Mielenterveystalo.fi*, <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/mielen-hyvinvoinnin-omahoito-ohjelma>
- Mielenterveystalo.fi, *Mikä on traumaattinen kriisi?* Saatavilla: *Mikä on traumaattinen kriisi? | Mielenterveystalo.fi*, <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/kriisi-trauma/mika-traumaattinen-kriisi>
- Mohamed, A. & Poikolainen, K. (2024). *Maahanmuuttajataustaisten nuorten henkeä ja terveyttä uhkaavat kurinpitomatkat*. Kriisivalmiusjärjestö.
- Newberry, G. C. (2024). *Post-traumatic stress disorder in trafficking in persons survivors: A systematic review*. *Modern Psychological Studies*, 30(1).

- Nuorten mielenterveysseura Yeesi ry. (2025). TIPP-taidot. Saatavilla: MT-ABC, <https://yeesi.fi/wp-content/uploads/2025/08/tipp-taidot-yeesi.pdf>
- Nuotio, A. (2025). Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi. Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen. Oikeusministeriön julkaisuja, *Selvityksiä ja ohjeita* 2025:5. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Ollus, N., Korkman, J., Pekkarinen, A.-G. & Jokinen, A. (2024). Ihmiskaupparikosten esitutkinta uhrinäkökulmasta. Järjestöjen näkemyksiä ihmiskaupan uhrin auttamiseen ja sen haasteisiin esitutkinnassa. HEUNI Report Series No 105. 32443174_Ihmiskaupparikosten_esitutkinta_uhrinakokulmasta_24_05_17.pdf, https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/865010/Polamk_raportteja_146.pdf?sequence=2
- OSCE/ODIHR. (2022). *National Referral Mechanism Handbook: Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons – A Practical Handbook – Second Edition*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR).
- Pihlaja, S. (2024). Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi. *Selvitys itämeren alueen maista*. Oikeusministeriön julkaisuja, *Selvityksiä ja ohjeita* 2024:8. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Poliisi. n. d. Mitä ihmiskauppa tarkoittaa? Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Ihmiskauppa on hyväksikäyttöä, jossa heikossa asemassa olevaa uhria alistetaan – Poliisi, <https://poliisi.fi/ihmiskauppa>
- Rikoslaki 39/1889. Rikoslaki | 39/1889 | Lainsäädäntö | Finlex, <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1889/39-001>
- Rajat ylittävän terveydenhuollon yhteyspiste. n. d. Paperittomien henkilöiden sairaanhoito Suomessa. Viitattu 3.2.2026. Paperittomien henkilöiden sairaanhoito Suomessa – EU-terveydenhoito.fi, <https://www.eu-terveydenhoito.fi/hoitoon-ulkomailta-suomeen/muutto-suomeen/paperittomien-henkiloiden-sairaanhoito-suomessa/>
- Rebelo, M. J. da S., Fernández, M. & Achotegui, J. (2018). Mistrust, Anger, and Hostility in Refugees, Asylum Seekers, and Immigrants: A Systematic Review. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 59(3), 239–251. <https://doi.org/10.1037/cap0000131>
- Rikosuhripäivystys. n. d. Rikosprosessi. Verkkosivu. Viitattu 3.2.2026. Rikosprosessi – Rikosuhripäivystys, https://www.riku.fi/oppaat-ja-ohjeet/rikosprosessi/?gad_source=1&gad_campaignid=10253207722&gclid=EAlaIQobChMliJnbu7-6kgMVcA-iAx0XggiBEAAYASAAEgIPdfD_BwE
- Sarvela, K., & Auvinen, E. (2020). *Yhteinen kieli: Traumatietaisuutta ihmisten kohtaamiseen*. Basam Books Oy.
- SHL, Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki | 1301/2014 | Lainsäädäntö | Finlex, <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>

- Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach (HHS Publication No.(SMA) 14-4884). Substance Abuse and Mental Health Services Administration. <https://www.nctsn.org/resources/samhsas-concept-of-trauma-and-guidance-for-a-trauma-informed-approach>
- Stoewen, D. L. (2020). Moving from compassion fatigue to compassion resilience, Part 4: Signs and consequences of compassion fatigue. *The Canadian Veterinary Journal*, 61, 1207–1209.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2025). Ihmiskauppa sote-palveluissa kohdattavana ilmiönä. Saatavilla: Verkkokoulut - THL, <https://thl.fi/palvelut-ja-asiointi/verkkokoulut#ihmiskauppa>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). Kulttuurisensitiivinen työote. Saatavilla: Kulttuurisensitiivinen työote - THL, <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Myötätuntouupumus ja työnohjaus. Saatavilla: Myötätuntouupumus ja työnohjaus - THL, <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/myotatuntouupumus-ja-tyonohjaus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Psykoedukaatio. Saatavilla: Psykoedukaatio - THL, <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttaneiden-mielenterveys/maahanmuuttaneiden-mielenterveyden-edistaminen/psykoedukaatio>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2025). Sosiaalihuollon kirjaamisohjeet. Saatavilla: Sosiaalihuollon kirjaamisohjeet - THL, <https://thl.fi/aiheet/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen/sosiaalihuollon-kirjaamisohjeet>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). Tulkkivälitteinen työskentely. Saatavilla: Tulkkivälitteinen työskentely - THL, <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/tulkkivalitteinen-tyoskentely>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille. Saatavilla: Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille - THL, <https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/verkkokoulutus-antirasismista-ammattilaisille>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen. Saatavilla: Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen - THL, <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/vakivaltaa-kokeneen-lapsen-kohtaaminen-ja-ensivaiheen-tukeminen>

- Traumaperäinen stressihäiriö. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Psykiatriyhdistys ry:n ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistys ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2025. Saatavilla internetissä: <https://www.kaypahoito.fi>.
- Valovirta, A. & Kainulainen, H. (2024). Lapsi ihmiskaupan kohteena. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutettu.
- Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Viking.
- Vehkaoja, S., Juusola, A. & Järvilehto, L. (2022). Työkalu keskusteluun lapsen tai nuoren kanssa väkivaltaepäilystä. Viitattu 18.1.2026. Saatavilla: Työkalu keskusteluun lapsen tai nuoren kanssa väkivaltaepäilystä - Barnahus, <https://barnahus.fi/tyokalu-keskusteluun-lapsen-tai-nuoren-kanssa-vakivaltaepailysta/>
- Williamson, V., Murphy, D., Katona, C., Curry, C., Weldon, E. & Greenberg, N. (2024). Experiences and impact of moral injury in human trafficking survivors: a qualitative study. *BMC Psychology*, 12(1), 654. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02157-y>
- Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, (n.d.). Tietoisuusharjoitus. Tietoisuusharjoitus - YTHS, <https://www.yths.fi/palvelut/ryhmatoiminta-ja-verkkokurssit/mielenhyvinvointi/stressless-valmennus/tietoisuusharjoitus/>
- Zimmerman, C. & Watts, C. (2003). *WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women*. World Health Organization (WHO).

